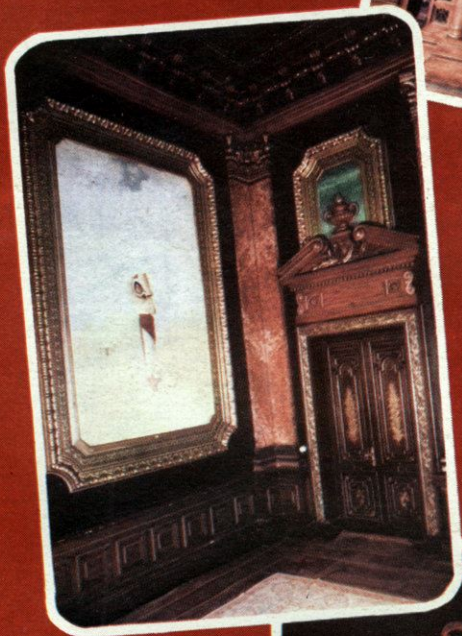

magazin istoric

SERIE NOUĂ – FEBRUARIE 1996

Cum
și-a scos pantoful
Hrusciiov la ONU

Abdicarea lui Cuza
într-o
viziune inedită

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 2 (347)
februarie 1996

București, strada Ministerului,
nr.2, parter – Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70109, Telefon: 222.38.50, interioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioană Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI” – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Temeiul civilizației – munca: S. Mehedinți	2
„Prințul Cuza nu mai domnește în România...”: Valeriu Stan	3
1956. Trei academicieni denunță mistificarea istoriei României: Pavel Țugui	9
Contra „armatei negre a călugărilor și călugărițelor”: C. Aioanei, Cr. Troncotă	17
Din iadul închisorilor comuniste: V. I. Rusu	22
În București, acum 50 ani	28
Invitație în muzeul „Bătrânei Doamne”: O. Iliescu, Cr. Păunescu, M. Ștefan	33
Din jurnalul unui preot militar: Marin H. Dumitrescu	36
S-a discutat la Montréal: Cristian Popișteanu, Dorin Matei	42
Vechimea orașelor: Ștefan S. Gorovei	43
Marea Britanie se interesează, din nou, de Țările Române: Dan A. Lăzărescu	48
Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur: I.C. Dumitrescu	53
Procesul Socrate continuă: Florin Hera	61
În culisele O.N.U. Pantoful lui Hrușciov: Eugen Preda	65
Cazul Wallenberg: Simon Wiesenthal	72
Bătrânul... și moartea: Leon Sărățeanu	77
Guvernul de la Vichy și evreii	84
Un Bonaparte – creatorul viitorului FBI	88
Baalbek – minunea deșertului: F. Dolghin	90
• Cărți sosite la redacție ... 21,27 • Cititorii scriu istorie... 92 • Rebus istoric	94
• Dialog cu cititorii	95

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

Temeiul civilizației – munca

Epoca dacică a fost pentru noi timpul de pregătire și închegare. Față de viesparul din Mediterana (rând pe rând disputată de fenicieni, greci, cartaginezi și romani); față de hoinarii dinspre răsărit (sciți) și barbarii de la miază-noapte (slavi, germani și celți), blocul dacic părea o insulă neclintită în mijlocul valurilor.

Sub suveranii cei mari (Dromihete, Burebista, Decebal), țara noastră înfățișa ceva din stabilitatea cărilor privilegiate: Egiptul, Mesopotamia și Indusianul, unde omul putea trăi din plin, ajutat de dărnicia pământului și de munca statornică a localnicilor.

Plugăria, creșterea vitelor, podgoria, prisăcile, pescuitul, sarea și aurul dau țării noastre un belșug unic în toată Europa. Dacă nevoile strategice și cele financiare n-ar fi adus cucerirea Daciei, poate că s-ar fi înșiripat aici un stat cu perspective mai ferice decât ale provinciei Dacia Traiană.

Cum dacii rezistaseră timp de secole sciților, apoi celților, risipindu-i ori asimilându-i, statul lor rezemat pe o civilizație atât de solidă și pe o cultură superioară celei mediteraneene, în latura etică (Zamolxe), s-ar fi putut să aibă altă soartă. De barbarii de la miază-noapte, adică de germani, îi despărțea „frica reciprocă” (Tacitus); pe nomazii stepei știa să-i primească în vârful lăncilor, încă din timpul lui Daria Histaspes; nu se sfîșieră a se împotrivi chiar urdiilor monarhului persan. Dezvoltarea milenară a poporului Daciei putea deci să dureze încă multe secole, dacă n-ar fi fost legată de haosul Imperiului roman, iar după două veacuri de ocupație romană părăsită de legiuni, în voia năvălirilor asiatice, care au durat aci aproape o mie de ani.

De aceea, redeșteptarea la o viață autonomă a fost pentru noi cu deosebire grea. Ea fu opera

vitalității neamului și a câtorva personalități emnente. Basarabi și Mușatini, care au afirmat voința lor nu numai în Carpați și de la Munte până la Mare, Dunăre și Nistru, ci au încălecat de la început și lanțul carpatic, întinzându-și stăpânirea lor până în mijlocul cetății transilvane, în valea Someșelor (Ciceu, Vad) și a Târnavelor (Cetatea de Baltă). Mihai a făcut apoi o clipă reconstituirea hotarului dacic aproape în toată întregimea lui.

Din această foarte scurtă privire, ies la iveală câteva fapte mai răsărite.

Întâi, rolul decisiv al personalităților istorice: atâtea prăpăște o epocă în viața unui neam, cât prăpădesc oamenii săi reprezentativi. Mulțimea nu face istorie niciodată și nicăieri, ci dă numai substratul evenimentelor. Înce-

pând de la Marele Basarab, cu care începe renașterea noastră în evul mediu și până la Mihai, lucrul e vădit.

Al doilea, stabilitatea poporului legat de Carpați și Dunăre. Gloata dacică, daco-romană apoi română s-a ținut lipită de Dunăre (fluviu sfânt ca și Gangele) și de munții ocrotitori de sihăstrie dacică și creștină, cum se ține codrul cu rădăcinile înfipte printre stânci...

Al treilea, e caracteristică pentru neamul nostru stăpânirea „spațiului vital” prin muncă, nu prin cucerirea cu armele. Ca „popor de margină”, așezat într-o cetate muntoasă, învecinată cu două stepe (cea panonică, la Apus și cea ponto-caspică, la Răsărit), românii s-au apărut cu munca și cu armele, iar expansiunea lor teritorială spre Carpații nordici (până în Polonia și Moravia), peste Tisa, peste Nistru și Dunăre, s-a făcut pe temeiul muncii, adică al civilizației, nu al războiului de cucerire.

(Fragment din Momente pierdute, în volumul Omagiu I.P.S. dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorie, Sibiu, 1940)

„PRINȚUL CUZA NU MAI DOMNEȘTE

ÎN ROMÂNIA...“

Abdicarea silită a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 11/23 februarie 1866 – moment nu lipsit de semnificații în istoria modernă a României – a suscitat în decursul celor 130 ani care s-au scurs de la acest eveniment interesul a numeroși istorici și cercetători. Dacă în ceea ce privește semnificația actului lucrurile sunt clare, în sensul că aproape în mod unanim a fost recunoscută necesitatea înfăptuirii lui, în schimb persistă încă unele neclarități și aspecte mai puțin cunoscute în ceea ce privește organizarea complotului prin care a fost răsturnat domnitorul, participarea unor protagoniști ai vieții politice sau a unei părți a armatei la această acțiune etc. Iată de ce, orice mărturie care poate clarifica unul sau altul din aspectele problemei, care aduce detalii necunoscute asupra celor petrecute în noaptea de 11/23 februarie 1866, ni se pare demnă de atenție.

De-a lungul anilor, Magazin istoric a publicat mai multe articole și mărturii consacrate acestui eveniment (nr. 10/1972, 5/1991 și 1/1995). În cele ce urmează prezentăm cititorilor revistei un document inedit, consacrat în exclusivitate descrierii circumstanțelor înlăturării din domnie a lui Cuza Vodă. Este vorba despre un raport întocmit de locotenent-colonelul Eugène Lamy, șeful misiunii militare franceze, aflată atunci în România, înaintat superiorului său din Paris, ministrul de război mareșalul conte Randon. Aflat în țara noastră încă din aprilie 1861, ca urmare a solicitării adresate de domnitorul Cuza guvernului francez de a i se trimite ofițeri și instructori militari spre a-l ajuta în opera de organizare și instruire a armatei române pe baze moderne, E. Lamy a redactat numeroase rapoarte în care descrie pe larg activitatea sa și a colegilor săi în acest scop. Aceste rapoarte

• INEDIT • INEDIT • INEDIT • INEDIT • INEDIT •

se găsească în Dosarul nr. 1 623 din Arhivele istorice ale armatei franceze de la Vincennes și, sub formă de microfilme, la Arhivele Statului București, unde le-am putut consulta.

Desigur, aspectele de natură militară sunt preponderente în rapoartele lui Lamy, dar, atunci când a fost cazul, ofițerul francez nu a neglijat nici problemele de politică internă sau externă cu care s-a confruntat statul român în anii domniei lui Cuza. Găsim în aceste rapoarte informații prețioase referitoare la reformele introduse de domnitorul Unirii, la lovitură de stat din 2/14 mai 1864 sau mișcarea potrivnică domnitorului din 3/15 august 1865 etc.

Detronarea lui Al. I. Cuza, pe care de altfel E. Lamy a prevăzut-o cu câteva luni înainte, era un eveniment mult prea important pentru ca ofițerul francez să nu se oprească pe larg asupra lui. Ca militar, el insistă mai ales asupra implicării unor ofițeri ai armatei române, în frunte cu maiorul Dimitrie Lecca, comandantul gărzii Palatului, în acțiunea de răsturnare. Era conștient însă că lovitură, organizată cu mult timp înainte, era în primul rând opera unor fruntași politici, pe care îi și nominalizează.

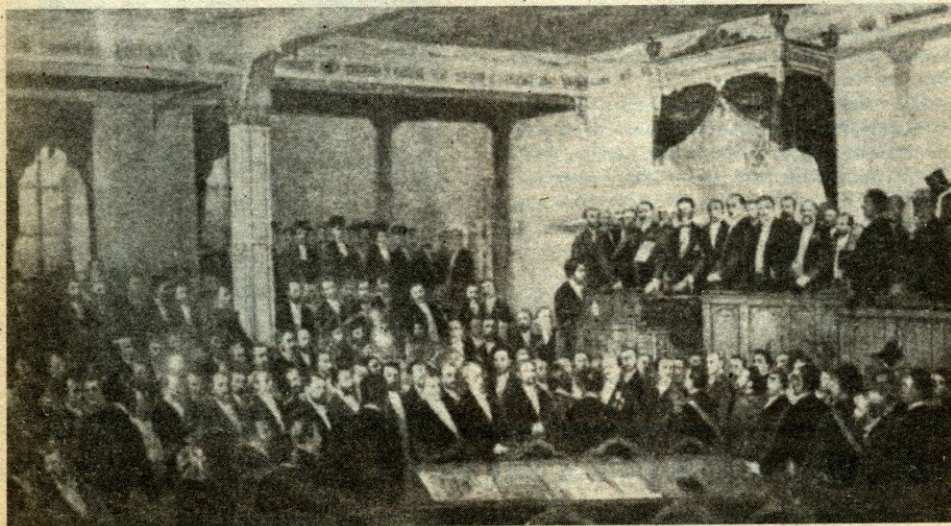
Reține atenția și faptul că E. Lamy a sesizat corect unele din cauzele care au

determinat căderea lui Cuza, a cărui domnie, spre sfârșitul anului 1865 și începutul celui următor, intrase în impas, după cum nu este lipsită de interes nici reacția locuitorilor Capitalei la aflarea știrii despre căderea lui Cuza. Lamy arată că majoritatea păturilor și categoriilor societății românești a primit cu satisfacție schimbarea de regim, fapt confirmat și de alte izvoare. În sfârșit, se cuvin remarcate și unele detalii necunoscute privitoare la desfășurarea loviturii din noaptea de 11/23 februarie 1866, cum ar fi, de exemplu, prezența în anticamera dormitorului lui Cuza a cumnatului său George Lambrino, care a încercat să se opună conspiratorilor, fiind însă repede anihilat.

Scrie la numai câteva zile după evenimente, bine informat, aparținând unui străin fără legături vădite cu vreuna din tabere, deci având un plus de detașare și obiectivitate, raportul lui E. Lamy reprezintă un document de o importanță deosebită pentru cunoașterea evenimentelor prin care a luat sfârșit domnia lui Al. I. Cuza. Îl redăm în continuare, cu precizarea că versiunea românească ne aparține, ca și completările marcate prin paranteze drepte. Titlul aparține redacției Magazin istoric.

Valeriu STAN

Prințul Carol depune jurământul (10 mai 1866), după tabloul lui Th. Aman

Șefii de corpuri ai armatei române în 1862, așa cum fusese ea reorganizată în timpul domniei lui Al. I. Cuza

No. 54 București,
14/26 februarie 1866

Domnule Mareșal,

Prințul Cuza nu mai domnește în România. El a fost răsturnat de pe tron la 11/23 ale acestei luni și a semnat un act de abdicare. Un guvern provizoriu a fost instalat. La propunerea acestui guvern, cele două camere [Adunarea Deputaților și Senatul] reunite au proclamat în unanimitate pe Altețea Sa Regală contele de Flandra domnitor al României sub numele de Filip I.

Toate aceste evenimente s-au derulat în câteva ore, fără nici cea mai mică vărsare de sânge, fără nici o dezordine în Capitală și în districte.

Printr-o scrisoare pe care am trimis-o direct prin poșta domnului colonel de stat major Colson, șeful de cabinet al Excelenței Voastre, am dat deja câteva detalii. Am recurs la acest mijloc pentru a evita orice întârziere în comunicare.

Astăzi sunt în măsură să completez aceste detalii. Dar pentru a da o imagine mai exactă și mai clară a situației, voi începe prin a expune câteva fapte care au precedat catastrofa finală.

Dezbatările furtunoase din Camera Deputaților cu ocazia discutării adrescii [de răspuns la mesajul tronului], acuzațiile de delapidare și corupție aduse

unora dintre miniștri au produs o mare agitație în rândul opiniei publice și au indispus puternic spiritele. Penuria tezaurului, de care am vorbit în precedentele mele rapoarte, și care a devenit atât de mare încât ofițerii și funcționarii nu-și mai primeau de mult retribuțiile, faptul că militarii nu trăiau decât de pe o zi pe alta, recurgându-se la expediente, au făcut să sporească și mai mult nemulțumirea generală.

Camera votase un împrumut de 6 milioane de piaștri pentru a face față necesităților presante. Acest împrumut n-a putut fi însă realizat nici în țară nici în străinătate. Nu se găsește nici un bancher care să vrea să acorde credite guvernului, cunoscut prea bine pentru faptul că nu-și respectă angajamentele.

La 16/28 ianuarie, foi volante conținând doar cuvintele, „*Jos hoții!*” au fost răspândite peste tot în București. La 17/29 ianuarie, afișe anunțând că „*Palatul și mobilierul sunt de închiriat începând cu 24 ianuarie*” au fost lipite pretutindeni, inclusiv pe zidurile Palatului domnesc. Potrivit obiceiului său demn de laudă, poliția se ferea cu grijă să încerce să descopere pe autorii acestor manifeste.

Se vorbea mult despre o mișcare [programată] pentru ziua de 24 ianuarie. Autoritățile n-au

prea dat crezare acestor zvonuri. Ele s-au făcut totuși că iau serioase măsuri de precauție. În ziua de 22 ianuarie/ 3 februarie chesoanele de artilerie au fost folosite numai pentru a transporta muniții de la Arsenal la diferite cazărmi. Apoi, a doua zi, patrula au împânzit tot orașul. Pe 24 ianuarie/ 5 februarie, ziua marii sărbători naționale, aceste patrula au continuat să circule chiar și atunci când toate unitățile garnizoanei se aflau sub arme, fiind eșalonate, potrivit obiceiului, de la Palat până la Mitropolie, unde se celebra un Te-Deum. După Te-Deum, prințul a apărut în balconul Palatului pentru a primi marea defilare obișnuită și a fost salutat cu urale de trupă.

După-amiază, Altețea Sa, însoțit de generalul [Ioan Emanoil] Florescu, ministrul de interne, a parcurs călare cartierele cele mai populate [ale orașului] și pretutindeni, spun relatările oficiale, el a fost aclamat cu entuziasm. Seara, aclamații entuziaste au salutat de asemenea sosirea sa la Teatru, unde a avut loc o reprezentație de gală oferită de municipalitate.

Se punea de mai mult timp problema unei schimbări a guvernului. Miniștrii, atât de puternic atacați în camere, se decid în sfârșit să-și dea demisia la 26 ianuarie/ 7 februarie. Demisiile generalilor Florescu și [Savel] Manu sunt singurele acceptate; toți ceilalți miniștri au

trebuit să intre într-o nouă combinație guvernamentală ce s-a realizat cu multă greutate, sfârșind prin a fi acceptată la 30 ianuarie/ 11 februarie. Colonelul [Alexandru] Solomon a înlocuit la război pe generalul Manu, dl. [Nicolae] Crețulescu a trecut la interne în locul d-lui Florescu, iar dl. [Ioan] Oteteleşeanu a primit portofoliul finanțelor. Totuși, se afirma că această remaniere nu era decât provizorie și că un nou guvern în întregime [filo] rus nu va întârzia să fie constituit; se adăuga că acest guvern avea să fie ultimul.

Dificultățile de tot felul n-au făcut decât să crească, lipsurile financiare au luat o gravitate deplorabilă. Camera Deputaților a consimțit să voteze un împrumut de 40 de milioane. Dar unde să găsești aceste 40 de milioane când guvernul nu se bucură de nici un fel de credit? Nimeni nu crede în posibilitatea acestui împrumut și situația se agravează din ce în ce mai mult.

La 9/21 februarie, domnii Crețulescu, [Dimitrie] Cariagdi și [Alexandru] Calimachi-] Papadopol își dau demisia, care este acceptată. Atunci apare combinația anunțată deja de mai multe ori: prințul [Alexandru C.] Moruzi, președinte al Consiliului, și domnii [Nicolae] Docan, [Alexandru] Plagino, Solomon ad-interim și Oteteleşeanu, care rămân din vechiul minister. Era o compoziție foarte caracteristică, o manifestare [filo] rusă foarte pronunțată. Dar acest guvern n-a avut timp să intre în funcțiune. Se pretinde că numirile au fost semnate la 10/22 februarie seara și că ele trebuiau să fie publicate [în *Monitorul oficial*] a doua zi. Pe la orele 11 seara, pe 10/22 februarie, prințul Cuza a fost avertizat că o mișcare trebuia să izbucnească în acea noapte. Se vorbea și în oraș despre această mișcare, dar de atâtea ori se repetaseră astfel de zvonuri fără să se producă nimic, încât nimeni nu mai credea așa ceva. Prințul însuși n-a făcut

decât să rădă de avertisment. S-a mulțumit să dea ordin să se dubleze santinelele Palatului.

Pericolul era totuși mult mai serios decât își putea imagina Altețea Sa. Un complot exista și el era abil dirijat, contând pe numeroși aderenți în rândul populației civile și în armată. Comandantul batalionului de vânători pedestri [maiorul Dimitrie Lecca] era unul din principalii șefi. El a fost acela

Contele Filip de Flandra s-a dovedit o variantă neviabilă pentru tronul României

care a pus la punct detaliile execuției. Tot el a furnizat în acea zi și garda Palatului, trimițând acolo ofițerii pe care credea că poate conta și cărora le-a dat instrucțiuni cu totul particulare.

La 11/23, către orele patru și jumătate dimineața, batalionul de vânători pedestri, regimentul de artilerie, regimentele 3 și 7 de infanterie și batalionul de geniu

iau armele, părăsesc cazărmile și ocupă poziții în punctele dinainte stabilite. Vânătorii înconjoară Palatul ajutați de câțiva artileriști călare făcând oficial de cavaleriști. Santinelele primiseră ordin de la ofițerul comandant al postului să lase să sosească batalionul lor. Principalii conjurați, civili și militari, sosesc atunci în fața Palatului și garda, ale cărei santinele fuseseră toate înlocuite cu oameni noi și care vin să primească noile ordine de la maiorul Lecca, îi lasă să intre fără nici o dificultate.

Cinci ofițeri se îndreaptă spre apartamentele particulare ale prințului; ei pătrund pe neașteptate, găsesc aici pe dl. [George] Lambrino, cumnatul Altei Sale, care vrea să opună o oarecare rezistență, dar care este imediat înhățat și scos afară. Domnitorul a auzit zgomotul acestei scurte lupte care avusese loc într-o cameră vecină cu a sa și a încuiat ușa camerei sale cu cheia. Ușa a fost împinsă puternic și a cedat, iar ofițerii s-au îndreptat direct spre prinț, care se afla în pat împreună cu amanta sa, doamna [Maria] Obrenovici. Ei încearcă să-l liniștească cu privire la intențiile lor față de persoana sa, dar îi fac cunoscut că interesele țării cer renunțarea sa la tron. Îi prezintă un act de abdicare gata pregătit și îl invită să-l semneze imediat. La început prințul ezită și cere timp de gândire, dar apoi, la răspunsul lor negativ, declară că este gata să cedeze coroana dacă acest lucru este spre binele României și semnează la sfârșitul actului.

Este invitat atunci să se îmbrace și este scos din Palat. El întâlnește la capătul scării guvernul provizoriu deja constituit și gata să intre în atribuții. O trăsură aștepta în curte. Urcă în ea și este condus într-o casă particulară, aceea a unui domn numit Ciocârlan, unde este însoțit de un căpitan de artilerie, căruia îi este incredințată paza sa. Doamna Obrenovici părăsește liberă Palatul.

Se instituie imediat o locotenentă domnească. Ea este com-

pusă din domnii: Nicolae Goleescu, general în retragere, [Nicolae] Haralambie, colonel al regimentului de artilerie, și Dimitrie Sturdza, ad-interim în absența d-lui Lăscăr Catargiu.

Guvernul se compune din domnii Ion Ghica – afaceri externe și președinte al Consiliului; Dimitrie Ghica – interne; Ion Cantacuzino – justiție; [Petre] Mavrogheni – finanțe; C.A. Rosetti – culte; Dimitrie Sturdza – lucrări publice; maiorul Lecca – război. Proclamații pregătite dinainte și anunțând abdicarea prințului și instaurarea guvernului provizoriu sunt imediat lansate. Populația, în parte prevenită, în parte deșteptată de aclamațiile care izbucnesc în Piața Palatului și în toate locurile unde este staționată trupa, se precipită în masă pe străzi. Trupa și poporul fraternizează. Fiecare se felicită de căderea prințului și nu se aude nici un protest împotriva faptelor care tocmai avuseseră loc. Pe la orele șapte și jumătate, când noul guvern a apărut în balconul Palatului, a fost primit cu aclamații unanime de mulțime. Apoi, aclamațiile se reînnoiau de fiecare dată când se vedea apărând unul din locotenenții domnești sau vreun ministru. Două dintre miniștri au fost chiar purtați în triumf de popor, este vorba despre domnii Dimitrie Ghica și C.A. Rosetti.

În acest timp s-a procedat la câteva arestări. Maiorul [Cezar] Librecht, directorul poștelor și telegrafului, a fost arestat la el acasă încă de la început. Împotriva lui se manifestau sentimentele cele mai ostile. Prefectul poliției [Alexandru] Beldiman și prefectul districtului [Mihail] Marghiloman au fost de asemenea arestați la locuințele lor. Aceste trei persoane au fost închise în arestul gărzii Palatului. Câțiva aghiotanți ai prințului au fost și ei arestați pe măsură ce se prezentau [noilor autorități], dar au fost puși în libertate aproape imediat. Însuși prefectul de poliție Beldiman, o

nulitate absolută, a fost eliberat seara.

Miniștrii, precum și generalii Florescu și Manu, au fost anunțați că nu trebuie să iasă din casă până la noi ordine, iar locuințele lor au fost puse sub supraveghere. Prin această măsură se urmărea evitarea oricărei surprize din partea lor, dar era și în folosul lor, deoarece se evita ca ei să fie expuși vreunui tratament neplăcut din partea populației.

Regimentul 1 de lăncieri, Regimentul 1 de infanterie și Batalionul de pompieri n-au luat parte la mișcare și au rămas în cazarmile lor. Pe străzi și în fața Palatului s-a văzut totuși un destul de mare număr de ofițeri ai acestor unități. Ministrul de război, colonelul Solomon, a reușit să ajungă la regimentul său – nr. 1 de infanterie. El s-a închis în cazarmă, declarând că se va apăra dacă va fi atacat și că va aștepta votul camerelor pentru a se supune ordinelor guvernului provizoriu.

Jandarmeria și poliția mi-au părut foarte favorabile mișcării, pentru că dis-de-dimineață s-au văzut agenții celor două servicii dând dovadă de un zel neobișnuit și menținând ordinea pretutindeni în numele locotenenței domnești.

Prințesei domnitoare i s-a acordat cea mai mare atenție. Ea și-a exprimat dorința de a se retrage provizoriu la doctorul [Carol] Davila, inspectorul general al serviciului sanitar al armatei române, și i s-a lăsat deplina libertate de a acționa după cum dorea. Pe la orele 9 dimineața, când, însoțită de dl. Davila, a părăsit Palatul, luând cu sine pe cei doi copii adoptați, ea a fost obiectul unor mari dovezi de simpatie și chiar de aclamații ale mulțimii care se găsea în drumul său.

Pe durata întregii dimineți, numeroase corporații și clerul, cu steaguri în frunte, s-au prezentat la locotenența domnească, iar apoi au parcurs orașul strigând: „Trăiască contele de Flandra!”

Ordinea cea mai perfectă n-a încetat o clipă să domnească; nu s-a semnalat nici cel mai mic act de violență fie contra persoanelor, fie contra proprietății. Nici un strigăt de ură sau de răzbunare n-a răsunat, nici o picătură de sânge nu s-a vărsat. Mulțimea împânzea străzile, dar nu s-a dat decât la manifestări de bucurie. Magazinele au rămas deschise. S-ar fi putut mai degrabă crede că asisti la o sărbătoare publică decât la o revoluție.

La prânz, Senatul și Adunarea Deputaților, reunite în sedință comună în sala de pe Dealul Mitropoliei, au primit actul abdicării prințului Cuza, au proclamat guvernul provizoriu și au votat în unanimitate venirea pe tronul României a Alteței Sale Regale contele de Flandra. Această știre s-a răspândit imediat, fiind primită pretutindeni cu strigăte de entuziasm. Corporațiile și o mulțime de locuitori parcurg din nou străzile, fiind însoțite de muzici militare; se duc să felicite pe locotenenții domnești, miniștri și pe consulul general al Belgiei.

La orele trei, ofițerii superiori prezenți la București sunt convocați la Palat pentru a depune jurământul de credință față de noul guvern, apoi șefii de corpurii iau măsuri pentru a se presta același jurământ de către ofițerii și soldații lor.

Seara, pe fațadele caselor particulare, se remarcă numeroase iluminări. Membrii guvernului și al consulatului general al Belgiei sunt din nou aclamați.

Noaptea, prințul Cuza a fost transferat din casa lui Ciocârlan la Palatul Cotroceni, reședința sa de vară, aflată la circa un kilometru de oraș, fiind păzit în permanență de același ofițeri. Acolo, Alteța Sa este autorizată să primească vizita consulilor. Deja la ora 11, în casa lui Ciocârlan, el putuse primi pe domnul [Henri] Tillos [consulul general al Franței la București].

La 12/24 februarie, Camera Deputaților numește o comisie de

șapte membri pentru a merge să se prezinte tuturor puterilor garante și a oferi coroana României Alteței Sale Regale contele de Flandra. O altă comisie a fost numită pentru a inventaria ceea ce există la Palat și pentru a separa tot ce este proprietate personală a prințului de ceea ce aparține statului. Aceeași comisie trebuie să examineze și hârtiile sechestrare la Palat și să stabilească pe acelea care trebuie să fie înapoiate imediat prințului Cuza.

În aceeași sedință, Camerei i-a fost comunicată o scrisoare adresată de prinț d-lui Nicolae Golescu prin care cerea permisiunea de a părăsi țara. Această scrisoare conține o aprobare deplină dată alegerii unui prinț străin. În acest sens pot fi citate și alte scrieri ale principelui. Iată un extras din scrisoarea adresată de el d-lui Golescu: „În ce mă privește, nesilit de nimeni, vin să declar solemn că, în împrejurările de față, indiferent care ar fi evoluția evenimentelor, orice român care nu concură din toate puterile sale la realizarea dorinței naționale, adică a principiului proclamat de marile corpuri ale statului, este un trădător către țara sa”.

Plecarea a fost autorizată la 13/25 februarie și chiar în aceeași zi, la orele 7 seara, prințul Cuza a pornit la drum, îndreptându-se spre Cronstadt [Brașov]. El a fost escortat până la frontiera Austriei de trei ofițeri. Prințesa urmează să plece peste câteva zile.

În noaptea de 11 spre 12, domnii Librecht și Marghiloman, singurii menținuți în stare de arest, au fost transferați la cazarma Malmaison. Încă din data de 11 locuința d-lui Librecht a fost sigilată. El este acuzat de delapidarea banilor publici și de corupție, ca și tovarășul său de captivitate. În plus, amândoi sunt implicați în afacerea din 3/15 august [1865]. Procesul lor va avea loc în curând. Acela al

maiorului Librecht va fi, se afirmă, foarte grav; numeroase probe de vinovăție au fost descoperite în hârtiile sale și acuzații copleșitoare apasă asupra lui. Dl. Marghiloman pare a fi de asemenea foarte grav compromis.

Mă abțin pentru moment de la orice detaliu sau opinie în legătură cu acest subiect. Faptele se vor însărcina să dovedească că n-am exagerat cu nimic în raportul meu nr. 53 din 10/22 ianuarie, semnalând că dl. Librecht este nedemn de orice favoare.

Es-au produs par să fi fost primite cu satisfacție de masa românilor. Abuzurile scandaloase care se reînnoiau cu fiecare zi, penuria tezaurului, starea de jenă [financiară] a majorității proprietarilor, mizeria crescândă a populației rurale și creșterea considerabilă a prețurilor tuturor produselor de primă necesitate la orașe provocaseră o nemulțumire generală, iar această situație nu mai putea fi prelungită. Dar era dificil să se prevadă o soluție atât de neașteptată și să se presupună că ea urma să se desfășoare în acest mod. Și aceasta pentru că armata era aceea căreia prințul Cuza arăta că îi acordă favorurile sale, pe ea ația el că se sprijină și tocmai ea s-a dovedit a fi instrumentul principal al căderii sale. Mișcarea din 3/15 august [1865] n-a contribuit puțin în determinarea unui astfel de rezultat.

Complotul a fost dirijat, se spune, de prințul de Samos, Ion Ghica, de Dimitrie Ghica, C.A. Rosetti, colonelul Haralambie, maiorul Lecca și alții. Secretul n-a transpirat prea mult, dar, repet, lumea fusese indusă în eroare de prea multe ori de astfel de zvonuri, încât nimeni nu mai credea în ele. Tocmai acest lucru a facilitat în mod deosebit acțiunea maiorului Lecca, unul din principalii instigatori și

principalul actor în acest complot.

Numirea cabinetului Moruzi, guvern în întregime [filo]rus, a grăbit explozia. Mișcarea a fost deci antipatică Rusiei. O dovadă în acest sens este însăși compoziția noului guvern, precum și o scrisoare a maiorului Lecca, ministrul actual de război, scrisoare publicată în *Monitor* și în care acest ofițer superior, după ce recomandă păstrarea ordinei și a disciplinei, își exprimă regretul de a fi nescotit acest principiu numai o singură dată. Dar era vorba, afirmă el, de a salva țara de o oribilă trădare care se pregătea și care ar fi făcut din România o a doua Polonia.

Locotenenții domnești și miniștrii se bucură de o mare considerație atât în Valahia cât și în Moldova. Ei aparțin aproape toți marii boierimi, dar boierimii liberale. Elementul pur democratic este reprezentat în guvern de C.A. Rosetti, boier și el, dar un om foarte exaltat, ziarist foarte popular, șef al corporațiilor din București. El este ministrul actual cel mai capabil de a compromite, prin exagerările sale, succesul cauzei. Dar, pentru moment, el este ținut într-o oarecare măsură deoparte.

Spiritul de moderație care se manifestă în toate actele noului guvern poate da speranțe pentru viitor, dacă nu va surveni cumva vreun motiv de discordie între membrii săi.

Se va încerca să se facă un împrumut național de 40 de milioane pentru a acoperi deficitul anterior și pentru a se face față tuturor nevoilor.

Câțiva ofițeri și-au dat demisia. Sunt citați generalii Florescu și Manu, care au refuzat să presteze jurământul, și câțiva coloneli și locotenenți-colonei. Nu este un rău prea mare. În rândul gradelor superioare sunt atât de multe nulități, încât nu este cazul să se regrete ștergerea lor din evidență.

Voi continua să țin pe Excelența Voastră la curent cu situația. ■

1956. ISTORICI ROMÂNI

C. Șovico

Andrei Olteanu

B. Ciomper

CU FAȚA SPRE ADEVĂR

Documentul inedit pe care-l publicăm – un raport din 1956, semnat de acad. C. Daicoviciu, acad. A. Oțetea și conf. univ. Barbu Cămpina – constituie o semnificativă mărturie din perioada în care istoriografia română, trecută sub manta stalinistă, încerca să se desprindă de denaturările impuse de influența sovietică și să lege firul tradiției adevărului în cercetarea și scrierea istoriei.

Este bine știut faptul că, odată cu sovietizarea României, istoricii au fost siliți să abordeze teze false, propagate de istoriografia sovietică, de Comintern și de Partidul Comunist din România, despre trecutul românilor, cum au fost: preponderența elementului slav în etnogeneză, caracterul reacționar al procesului de formare a statului unitor modern, tendințe imperialiste în făurirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și o politică agresivă interbelică etc.

După moartea lui I.V. Stalin, conducerea partidului comunist (Partidul Muncitoresc Român în acea perioadă) a inițiat treptat un proces de revenire pe calea adevărului și în cercetarea istorică, păstrând, desigur, fetișurile dictaturii ideologice a partidului unic. Chiar și dorința de a se arăta unele adevăruri ale istoriei

naționale era extrem de greu de afirmat, având în vedere mentalitățile care se confruntau și practicile dogmatice și totalitariste – după cum o consemnează și acest raport – ale celor care nu erau dispuși să cedeze.

Din acest punct de vedere, documentul care vede acum pentru prima dată lumina tiparului ajută să fie mai bine cunoscut, nu numai de către istorici, dar și de către profesori, elevi, studenți, de către marea publică de cititori ai Magazinului istoric, cât de greu a fost drumul parcurs spre restabilirea adevărului istoric și în ce stare de mistificare și rusificare se găsea studiul și predarea istoriei naționale, ca și modul de abordare.

Câteva cuvinte despre domnul prof. dr. Pavel Tușui. După studii juridice și la școli de partid, în 1948 a fost repartizat la Secția de propagandă și agitație a C.C. al P.M.R. (colectivul „învățământ de partid”), în toamna aceluiași an fiind numit și asistent la catedra de materialism dialectic și istoric a Facultății de pedagogie și psihologie din București (decan acad. Mihai Ralea). În 1950 a fost transferat la catedra de estetică generală a Institutelor de artă.

În ianuarie 1953, la constituirea Secției de literatură și artă de la C.C. al P.M.R. a fost

numit adjunctul șefului acestei secții, iar în octombrie același an, odată cu înființarea Ministerului culturii, a devenit locțiitor al ministrului.

În februarie 1955, a fost transferat ca șef al noii Secții de știință și cultură de la C.C., care avea directă legătură cu prim-secretarul C.C. al partidului (Gh. Apostol, pe atunci). Ulterior, Gh. Gheorghiu-Dej a înființat Direcția de propagandă și cultură (director L. Răutu), secția respectivă trecând în subordonarea acestei direcții.

În septembrie 1960, pentru atitudinea sa intransigentă în încercarea de promovare a adevărului istoric și a veritabilelor valori, a fost destituit din postul de șef de secție și exclus din partid. Cu sprijinul acad. Ilie Murgulescu, ministrul învățământului, a urmat studii filologice, fiind repartizat apoi lector suplinitor la Facultatea de filologie a nou-înființatei

Universității din Craiova, unde a parcurs toate treptele ierarhiei didactice. În 1972 a fost reprimat în partid.

În primăvara anului 1984, conducerea Universității craiovene a primit dispoziții de la forurile superioare ale partidului ca prof. dr. Pavel Țugui să fie destituit de la catedră, pentru manifestările sale politice, neconforme cu linia oficială. A fost pensionat în același an, ocupându-se de atunci cu munca de cercetare, publicând mai multe volume de istorie literară, ediții din scriitori români etc. În 1995, anul centenarului Lucian Blaga, a editat, în trei volume, o culegere de documente privind activitatea diplomatică a poetului din Lancrăm.

Să-l urmărim pe dl. Pavel Țugui relatându-ne istoria acestui raport istoric inedit.

• Plagiatură – piraterie veche și foarte răspândită • Editare fără metode • M. Roller impune cenzura documentelor • Un manual de istorie de tristă amintire • Identitatea românilor pusă la îndoială

„Raportul” care urmează, a fost redactat de academicienii Constantin Daicoviciu și Andrei Oțetea și conf. univ. Barbu Cămpina, în următoarele împrejurări.

La sfârșitul lunii februarie 1955, semnatarul acestor rânduri a fost convocat de președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Gheorghiu-Dej și de primul secretar al C.C. al P.M.R. Gheorghe Apostol. Cei doi au arătat că s-a hotărât înființarea, la C.C. al P.M.R., a Secției de știință și cultură, care să îndeplinească rolul de „consilier” pentru problemele de știință, învățământ, sănătate, literatură și artă, în subordinea directă a primului secretar al partidului. Mi s-a spus că Biroul Politic a hotărât ca Pavel Țugui, locțiitor al ministrului culturii, să preia postul de șef al noii secții. Pe parcursul a patru ore, s-a discutat situația reală din sectoarele respective, problemele ce trebuie rezolvate imediat și vreo 32 propuse spre studiere și elaborarea de

hotărâri de partid și de stat.

S-a stabilit că, în lunile următoare, să se convoace o Sesiune generală de alegeri la Academie. Șeful guvernului a vorbit despre situația „gravă”, existentă la Academia R.P.R., datorită „greșelilor”, „stilului de comandă” și „amestecului brutal” al lui M. Roller și L. Răutu în treburile academice, ceea ce a făcut ca „un grup important de academicieni, în frunte cu președintele Săvulescu”, să ceară schimbări la secția de partid și alegeri la Academie.

Gheorghiu-Dej a criticat cu asprime atitudinea „iresponsabilă” a lui Roller și a colaboratorilor săi față de „vechea intelectualitate”. Mulți oameni de valoare „sunt socotiți reacionari” sau „legionari”. În final, a insistat asupra a ceea ce a numit „monopolul și dictatul lui Roller” în domeniul istoriei prezentându-se tot timpul „în postura de istoric al partidului”. (Tot ce am auzit și notat la întâlnirea respectivă am introdus în evocarea despre

Tudor Arghezi, Avatarurile spulberării unor erori..., fragmente publicate în revista Steaua, nr. 5, mai, 1980).

Am plecat din Palatul Victoriei descumpănit și tulburat, dar și încurajat de declarațiile celor doi lideri politici că vor sprijini acțiunea de reintegrare, fără condiții, a lui Tudor Arghezi în viața culturală a țării, precum și revenirea în Academie a lui Lucian Blaga, Dimitrie Gusti și C. Rădulescu-Motru. Cum s-au rezolvat lucrurile, mai târziu, poate face obiectul altei „reconstituiri”.

Alegerile academice, din iunie-iulie 1955, de bună seamă cele mai ample din istoria Academiei Române până în anul 1990, au determinat o nouă configurație a Subsecției de istorie. Astfel, pe lângă membrii titulari – Const. Moisil, P. Constantinescu-Iași și M. Roller – membri corespondenți, din 1948, David Prodan și Emil Condurache au fost aleși titulari. Totodată, au candidat și au obținut voturile necesare de

memברי titulari Andrei Țetea și Constantin Daicoviciu, amândoi ținuti de Roller și amicii lui în afara Academiei. A fost ales membru corespondent arheologul Ion Nestor, oponent de marcă al lui Roller. Pe un loc de corespondent a candidat profesorul Victor Chereșeșiu, atunci director al Institutului de istorie al Academiei, dar, fiind recomandat de M. Roller, a fost respins de plenul academic.

După săvârșirea alegerilor a început înfruntarea deschisă între „partida rolleristă” ce avea mulți, chiar prea mulți suporterți tineri, și „partida Țetea-Daicoviciu-Nestor”, realitate pe care am sesizat-o imediat. Nu era zi în care să nu primesc la secție un istoric din București sau celelalte centre universitare. Problemele științifice în dispută, doleanțele oamenilor, abuzurile comise de Roller și colaboratorii lui au constituit motivele ce m-au determinat să solicit academicienilor Țetea și Daicoviciu elaborarea unui material despre cauzele care „frânează activitatea istoricilor români”.

După redactare, s-a pus chestiunea cine îl semnează. Am sugerat să fie semnat de academicienii A. Țetea, C. Daicoviciu, E. Condurache, D. Prodan, de profesorii V. Maciu și Barbu Cămpina și cercetătorul Gh. Haupt, propunere acceptată de autorii textului. Până la urmă, au semnat materialul – exemplarul unic – C. Daicoviciu, A. Țetea și Barbu Cămpina, ceilalți refuzând, sub diferite pretexte. (V. Maciu s-a recuzat pentru că „este implicat personal în material”, iar Gh. Haupt a invocat „motive morale”, Roller acordându-i sprijin important în efectuarea studiilor în U.R.S.S.).

Evident, am înțeles perfect reținerile nesemnatarilor. Am apreciat în mod deosebit

comportamentul lui Barbu Cămpina, deoarece a contribuit la înlăturarea ab initio a oricărei interpretări tendențioase, personal beneficiind de experiența publică bogată în ce privește sensibilitățile etnice. Însoțit de o notă de prezentare, am predat documentul primului secretar al C.C. al partidului.

În anul 1956, conducerea Academiei, secretariatul de științific, reprezentat de academicienii Ștefan Milcu și Vasile Malinschi, au programat întocmirea tematicii Tratatului de istoria României, eveniment ce a declanșat confruntările acerbe între istoricii din România, oglindite în sesiuni, dezbateri ale tematicii, consfătuiri, comunicări ținute la manifestări științifice din străinătate. De la bun început, secția de partid s-a ridicat împotriva concepțiilor anti-naționale ale lui Roller și adepților săi, răspândite prin manuale, broșuri și articole, în țară și țările vecine.

Am declarat în public (martie 1956) că „teoriile” lui Roller despre caracterul imperialist al participării României la primul război și considerarea Marii Uniri din 1918 ca act politic imperialist ofensează demnitatea și conștiința națională a poporului român. Ne-am asumat întreaga răspundere, când am vorbit studenților, la Sinaia, sau cadrelor didactice din București despre necesitatea „reconsiderării totale” a lucrărilor de istorie publicate între anii 1945-1956.

În același timp, am înaintat conducerii materiale de analiză a ideilor și concepțiilor lui M. Roller. Până la dispariția fizică a acad. Roller (21 iunie 1958), s-a constituit, la secretariatul partidului, un dosar ce cuprindea replicile rolleriste la referatele depuse de șeful secției. Se vede treaba că, datorită

relațiilor sale cu membrii din conducerea de partid, primea rapoartele secției și le „amenda”.

Această realitate, în sine interesantă și normală, am aflat-o abia în anul 1959. Într-o zi de toamnă, am fost invitat la cabinetul lui Gheorghiu-Dej. Secretarul șef – Vladu – mi-a înmănat un plic, format mare, sigilat, pe care scria: „Pentru tovarășul Pavel Țugui. Strict personal.” Vladu a spus că în plic se află niște „materiale de istorie”, iar „Șeful” (Gheorghiu-Dej) a spus să nu las plicul la secție, ori să dau materialele altcuiva.

Chestiunea mi s-a părut de-a dreptul ciudată. Am deschis plicul acasă și, spre surprinderea mea, am dat peste vreo opt documente, semnate de M. Roller – replici la referatele secției – niște informații despre disputele între istorici și poziția adoptată de șeful secției de știință și cultură și raportul original semnat de A. Țetea, C. Daicoviciu și Barbu Cămpina, pe care îl reproducem în continuare.

Materialul documentar de la cabinetul lui Gheorghiu-Dej s-a îmbogățit cu scrisori și note personale, trimise de acad. Roller lui L. Răutu, pe care d-na Angela Laic, șefa de cabinet, nu le-a ars (conform dispoziției primite), ci a socotit că e potrivit să fie cunoscute de cel despre care se vorbea în ele. Publicarea acestor documente va spulbera definitiv denaturările și minciunile privitoare la activitatea istoricilor și poziția reală a unor instanțe de partid față de probleme fundamentale ale istoriei poporului român. ■

Prof. dr. Pavel ȚUGUI

În legătură cu unele fenomene care frânează activitatea istoricilor români

La cererea Secției de științe și cultură a C.C. al P.M.R., îngrijorată de unele fenomene care turbură atmosfera de muncă și creație în rândurile istoricilor, semnalăm câteva cazuri pe care le-am putut cunoaște personal și pe care le socotim de natură a îndreptăți această îngrijorare.

Pirateria literară și științifică e un fenomen vechi și foarte răspândit. Ea prezintă formele cele mai variate, de la „împrumutul” referințelor unei lucrări, până la plagiatul cel mai grosolan. O variantă actuală foarte răspândită a pirateriei e aceea a „coautorilor”.

Ne-am fi așteptat ca aceste procedee să dispară odată cu instituirea regimului de democrație populară, întemeiat înainte de toate pe respectul și dreapta răsplătire a muncii. Dacă totuși asemenea practici au continuat, faptul se datorește persistenței unei mentalități greu de deznădăcinat. Astfel, unele elemente au căutat să profite de interzicerea unor autori și să ascundă, sub aparența unei false partinități, însușirea muncii altora.

A. – Cazul tov. M. Roller

Procedeele tov. Roller de însușire a muncii altora sunt foarte variate. În studiul consacrat Anei Ipătescu, el a luat informațiile și referințele din articolul lui Ioan Breazu, *Ofoaie volantă despre Ana Ipătescu, eroina Revoluției de la 1848 din București*. (În *Anuarul Inst. de Ist. Naț.*, Cluj, vol. V (1928-1930), pp. 520-24), fără să citeze pe autor. Doar în cuprinsul textului e amintit odată „Anuarul Institutului de Istorie Națională, 1928-1930”. Tov. Roller nu spune nici măcar de care Anuar, al cărui Institut, e vorba. Astfel descoperirea și munca lui I. Breazu au intrat anonime în lucrarea tov. Roller.

I. – Răscoalele țăranilor din 1888 și 1907

Mult mai gravă e istoria culegerilor de documente privind răscoalele țăranilor din 1888 și 1907.

Documentele relative la răscoalele din 1888 au fost descoperite la Arhivele Statului din București de Ion Fănuică, funcționar la aceste Arhive. Pe baza acestor documente, el a prezentat la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. o comunicare. Tov. Roller care asistase la ședință a cerut tovarășului Fănuică textul comunicării și l-a rugat să continue transcrierea documentelor. Apoi, fără să-l avertizeze măcar pe Fănuică, tov. Roller a însărcinat un colectiv de tineri absolvenți ai Facultății de istorie (Dim. Ionescu, Tr. Udrea, Nichifor Ionescu, Tr. Lungu) să transcrie documentele; sub conducerea tov. Gh. Georgescu Buzău. Un alt colectiv a fost însărcinat să culegă din presă materialul documentar asupra răscoalei din 1888. În sfârșit, un al treilea colectiv a fost pus să colăționeze documentele copiate de tinerii absolvenți. Volumul a apărut sub numele tov. M. Roller, fără să se menționeze contribuția colaboratorilor săi, dintre care a lui Fănuică, de exemplu, era în tot cazul incomparabil mai mare decât a tov. Roller, care s-a mărginit la eliminarea din volum a documentelor relative la rolul burgheziei rurale în răscoală. Numele lui Fănuică nu apare decât într-o notă de indice.

II. – Răscoala țăranilor din 1907. 3 vol., Editura de Stat, București, 1948-1949.

Culegerea aceasta cuprinde cele mai importante documente cunoscute până acum cu privire la răscoala din 1907. Din păcate, ea a fost alcătuită cu violarea celor mai elementare reguli de metodă și de probitate științifică.

În ceea ce privește metoda de editare, n-a respectat nici una din normele menite să faciliteze folosirea lucrării. Deficiențe grave prezintă mai ales volumul I, care conține documente provenind de la Arhiva fostului palat regal.

1. – Documentele sunt lipsite de orice aparat critic. Ele nu sunt precedate de nici o indicație cu privire la fondul arhival din care provin. Lipsesc, de asemenea, regestele indicând pe scurt cuprinsul documentului, numele complet și calitatea autorului și destinatarului. Nu se adaugă notele explicative, menite, în edițiile cu adevărat critice, să lămurească identitatea și rolul principalelor personaje menționate în cuprinsul actelor. Nu găsim nicăieri o listă a prefecților, ceea ce ar ușura înțelegerea și interpretarea multor fapte. Nu există o tablă de materii, iar indicele volumului I se află abia la sfârșitul vol. III.

Din cauza aceasta, ori de câte ori cercetătorul are nevoie de un document, trebuie să răsfoiască toate volumele.

2. – Unele documente (de ex. telegramele) sunt date după stilul nou, altele după stilul vechi. Editorul nici n-a uniformizat stilul, nici n-a avertizat cititorul. Haosul introdus în cronologie de această metodă ne împiedică să stabilim însăși înălțura logică a evenimentelor. Pe baza acestor documente se poate crede că răscoala a durat cu două săptămâni mai mult decât în realitate.

Volumul II e ceva mai îngrijit alcătuit. El a fost în întregime lucrat de V. Ion [Ion Vărtosu]. El cuprinde la sfârșit o listă a documentelor, care sunt grupate pe fondul arhival de proveniență (Arhiva Ministerului de Justiție și Arhiva Ministerului Instrucțiunii și cultelor).

Volumul III a fost lucrat de un colectiv de salariați ai Academiei,

sub conducerea tov. Gh. Georgescu-Buzău. El cuprinde documente din Cabinetul Președinției Consiliului de Miniștri liberal, pagini răzlețe din arhiva D.A. Sturdza, revista „faptelor” și „ideilor”, întocmite între 3-5 martie, la președinție, și o privire generală asupra răscoalei, redactată în cabinetul lui D.A. Sturdza. Volumul se

refractoră oricărei acțiuni politice și că spontaneitatea răscoalei ar fi fost urmarea caracterului apolitic al țărănimii. Or, Lenin a arătat că formele de luptă spontane, „teroarea agrară”, care s-au manifestat în satele rusești, în 1905-1907, se datoresc unor influențe ideologice, a socialiștilor revoluționari și a trudovicilor.

fiind evrei, s-ar fi încurajat curentul antisemit. Or, din cauza acestei omisiuni, nu se poate înțelege revendicarea țăranilor ca plata arenzii să se facă „în bani, nu în muncă”. Urmări la fel de grave rezultă din același procedeu, în legătură cu eroarea, de mult acreditată, că în județele din nordul Moldovei ar fi predominat un tip dearendășie

Aula Academică în anii '50

încheie cu o amplă bibliografie și cu indicii celor trei volume.

3. – Defectul cel mai grav al acestei publicații rezultă din modul în care s-a făcut selecționarea documentelor. S-au scos din culegere documentele care oglindeau influența diferitelor curente ideologice asupra țărănimii, rolul propagandei în timpul alegerilor la Colegiul III, pentru votul universal, acțiunea diferitelor pături sociale.

Cercetătorul care s-ar mârșina la aceste documente ar rămâne cu impresia falsă că țărănimea a fost

Din ordinul tov. Roller s-au scos din culegere documentele care vorbeau de „partidul țărănesc”, înființat de V. Kogălniceanu încă din 1906, în vreo 20 de județe. Câteva mențiuni răzlețe, care au scăpat cenzurei impuse de tov. Roller, nu permit să se aprecieze importanța faptului că țărănimea a căutat înainte de răscoală să se organizeze.

La fel s-au omis documentele care se refereau la rolul arendașilor din Moldova de Sus, sub cuvânt că, majoritatea lor

mai evoluat, în sens capitalist.

Se ajunge astfel la concluzii greșite cu privire la gradul de dezvoltare a capitalismului în agricultura noastră de la începutul secolului al XX-lea.

Violarea regulilor de probitate științifică

Deși rolul tov. Roller în publicarea acestor volume se reduce la mutilarea și falsificarea conținutului și la câteva pagini de introducere, el și-a atribuit paternitatea publicației. Primul

volum din *Răscoala țăranilor din 1907* poartă indicația: „Documente publicate de Mihail Roller“. Documentele din volumul II apar ca „îngrijite de Mihail Roller“ și „publicate de V. Ion“ [Ion Vărtosu]. Volumul III nu cuprinde pe foaia de titlu decât: „Documente și mărturii pentru istoria României. Îngrijite de Mihail Roller“. Or, pe ultima pagină, unde se indică tehnoredactorul, corectorul, tirajul și tipografia citim cu surprindere: „Redactor responsabil: Gh. Georgescu-Buzău“. Tov. Roller crede că astfel nu va mai putea fi acuzat de a-și fi însușit, fără s-o recunoască, munca altuia!¹

Introducerile care preced volumele nu conțin decât aprecieri generale asupra cruzimii represiei, asupra caracterului de clasă al școlii din trecut și asupra importanței izvoarelor pentru știința istoriei. El acuză burghezia și moșierimea că au împiedicat publicarea documentelor care înfățișează lupta maselor în 1907, fără să avertizeze cititorul că prin felul în care a tratat documentele a falsificat adevărul istoric. El mai face afirmația că 1907 „aproape nu s-a oglindit în literatura noastră“, ceea ce ar fi făcut de

prisos recenta comunicare a tov. acad. T. Vianu.

Noi nu știm cum s-au repartizat drepturile de autor pentru „Răscoala țăranilor din 1907“. Știm doar atât că tov. Mihail Roller a fost distins, pentru această publicație, cu Premiul de Stat.

III. – *Revoluția din 1848 în Moldova*

Gh. Georgescu-Buzău a semnalat Editurii de Stat existența unui material documentar inedit, relativ la Revoluția din 1848, aflat la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei R.P.R.

Un colectiv, format din Ion Donat, Ion Vărtosu, Gh. Nicolăiași și Aurora Ilieș, a fost însărcinat și plătit de Editura de Stat să strângă și să transcrie acest material. Colectivul a efectuat lucrarea sub conducerea tov. Gh. Georgescu-Buzău.

Din acest material, lucrat gata, tov. M. Roller a ales și publicat documentele relative la „Revoluția din 1848 în Moldova“.

IV. – *Documentele privind Războiul pentru Independență*

În ianuarie 1949 s-a constituit, sub conducerea tov. V. Mîhorcea, un colectiv, din care făceau parte: tov. Corina Buniș-Pătrașcu, Petre Dimitriu și N. Adăniloiaie, la care s-au adăugat mai târziu Vladimir Diculescu, Paul Oprescu, N. Camariano și Dumitru Ionescu. Materialul a fost depistat și semnalat de V. Mîhorcea, care a făcut și colțarea.

Tipărirea materialului a început în 1952, sub conducerea unui comitet de redacție format din M. Roller, S. Știrbu, V. Cheresteșiu și V. Maciu. Selecționarea documentelor și pregătirea materialului pentru publicare s-a făcut după criteriile enunțate de tov. Roller într-o ședință publică:

1. – *Înlăturarea tuturor documentelor care vorbesc nefavorabil de politica țaristă.*

2. – *Eliminarea tuturor documentelor care arată contribuția burgheziei și moșierimii la război.*

Aplicarea acestor criterii s-a făcut pentru ca materialul documentar să justifice teza apriorică a tov. Roller că burghezia era contra independenței României pe care n-a dorit-o decât țarul și pe care poporul român a acceptat-o ca pe un dar gratuit.

În ceea ce privește tehnica editării, în special a volumului I, publicația reproduce în general aceleași deficiențe, provenite nu din nepriceperea sau neglijența colaboratorilor, ci din intervenția personală a tov. Roller, care niciodată n-a ținut seama de un aviz competent.

Din cele vreo 20 000 de documente transcrise de colectiv, nu s-au publicat decât jumătate și selecționarea s-a făcut într-un mod cu totul arbitrar. Au fost redactate cu acest prilej acte lipsite de orice interes și omise altele, fără de care nu se poate scrie istoria științifică a Războiului pentru Independență.

În rezumat, sub masca unui comitet de redacție fictiv, tov. Roller a bagatelizat munca unui colectiv care a descoperit și valorificat un important fond arhival, de existența căruia nu s-a știut nimic până în 1940.

Pentru această publicație, tov. V. Cheresteșiu, S. Știrbu și V. Maciu au luat în 1956² Premiul de Stat, deși numai ultimul a lucrat efectiv la acest corpus de documente.

Premierea unor oameni care n-au avut nici o parte în realizarea publicației a provocat în Institut o consternare atât de vie încât, pentru a potoli spiritele, s-a crezut necesar să se împartă pe sub mână adevăraților autori ai

¹ Mihail Roller, cu aprobarea lui I. Chișinevschi și L. Răutu, a inițiat, în anul 1948, un sistem viclean și neomenos de folosire în munca de cercetare a unor specialiști care, în anii regimului legionar-antonescian, au ocupat diferite funcții publice, ori au activat în mișcarea legionară. În această situație a fost profesorul Ion Vărtosu, căruia i s-a permis să publice sub numele „V. Ion“. La fel, profesorul P.P. Panaitescu n-a avut dreptul să publice sub numele propriu. De asemenea, am constatat, că în martie 1955 Vladimir Dumitrescu și colaboratorii au editat lucrarea: *Cercetări privind istoria veche a R.P.R. Hăbești. Monografie arheologică*, Editura Academiei, 1954, 606 pagini, fără numele autorilor. Abia Comisia premiilor de stat, întrunită în decembrie 1955, a publicat numele autorilor monografiei arheologice Hăbești: Vladimir Dumitrescu, Hortensia Dumitrescu, M. Petrescu-Dâmbovița și N. Gostar, cărora li s-a conferit Premiul de Stat cl. II – 40 000 lei, pe anul 1954. Între primele măsuri luate de Secția de Știință și Cultură a fost lichidarea acestor abuzuri, comunicarea fiind transmisă tuturor instituțiilor, iar guvernul a ordonat Direcției presei și tipăriturilor ridicarea așa-ziselor „interdicții politice“ prevăzute într-o lege din 1944.

² Anul „1956“, dactilografiat în textul original, este greșit. În realitate, Vasile Maciu (directorul Arhivelor Statului), S. Știrbu și profesorul universitar Victor Cheresteșiu au primit Premiul de Stat cl. III, pentru volumele de documente III, IV, V, VI, VII, pe anul 1953, iar comunicatul a apărut în *Scînteia*, nr. 3 128, din 12 noiembrie 1954, p. 1, deci cu aproape doi ani înainte.

lucrării premiate o sumă variind între 300 și 1 500 lei, calificați, pe bună dreptate, de beneficiari ca un bacșis, de-a dreptul jignitor.

V. – *Manualul de Istoria R.P.R.*

În 1947, a apărut manualul de *Istoria României*, semnat de M. Roller, Gh. Georgescu-Buzău, V. Maciu și D. Tudor. Colaboratorii la manual au fost plătiți în august 1947. În urma acestei lichidări de conturi, tov. Roller s-a socotit unic proprietar al manualului și, la edițiile următoare, n-a mai trecut pe foaia de titlu decât numele său: „Sub redacția acad. M. Roller“. Ceilalți autori, deși părțile redactate de ei n-au suferit în edițiile următoare modificări substanțiale, s-au văzut menționați doar la sfârșitul prefeței, împreună cu profesorii care „au conlucrat la revizuirea și îmbunătățirea“ noii ediții.

Manualul a fost tradus în limbile rusă, germană și maghiară. Dacă tov. Roller a încasat cumva drepturi de autor după aceste traduceri, nu știm. În tot cazul, colaboratorii săi n-au primit nimic, după cum n-au primit drepturi de autor de la nici una din edițiile românești apărute după ediția din 1952.

VI. – *M. Roller și Institutul de istorie*

În legătură cu activitatea tov. Roller trebuie să mai amintim intervențiile sale în viața Institutului de istorie, care au avut ca urmare compromiterea sau paralizarea unor largi colective de istorici.

Astfel, în 1949, el a convocat la o conferință, care s-a ținut la Academie, pe toți istoricii mai de seamă ai țării pentru a hotărî principiile de alcătuire a unui corpus de documente privind istoria României. La deschiderea conferinței, tov. Roller a declarat că va respecta hotărârea

majorității. Or, deși toți specialiștii s-au pronunțat pentru publicarea documentelor slavo-române în original și traducere, punct de vedere susținut și de istoricii sovietici, tov. Roller a trecut peste această unanimitate a specialiștilor cei mai autorizați și a impus publicarea documentelor numai în traducere, ceea ce ne-a discreditat în ochii tuturor savanților din U.R.S.S. și din celelalte țări.

În afară de aceasta, tov. Roller a impus Institutului de istorie sarcini, dacă nu absurde, dar inutile sau de o utilitate minoră. E absurd să impui unui mare colectiv de istorici să lucreze ani de zile la o bibliografie generală a tuturor disciplinelor din secolul al XIX-lea (inclusiv Transilvania), când noi nu avem încă o bibliografie istorică. Și mai absurd e să suspenzi activitatea acestui colectiv în mijlocul muncii de redactare a materialului, strâns, verificat și în parte clasat.

E inutil să imobilizezi vreo patru ani un colectiv pentru întocmirea unui repertoriu de documente 1800-1821, când o bibliografie istorică și o publicație de documente ca aceea pe care o alcătuiește Colectivul 1821 ar fi rezolvat implicit și problema Repertoriului. Repertoriul, terminat și predat, zace în depozitul Institutului, fără să fie cuiva de folos¹.

În sfârșit trebuie să mai amintim – continuă raportul – un fapt care e un adevărat atentat la unul din drepturile cele mai sacre ale unui popor, la numele său. Tov. Roller a încercat să ne răpească chiar și numele. Oricât de fantastic ar părea acest lucru, tov. Roller, sub pretextul necesității de a distinge Moldova de Țara Românească, a propus,

– într-un proiect de tematică a unui manual de Istoria României pentru învățământul superior, din 1949, – înlocuirea numelui de Țara Românească, care este singura istorică și populară, cu acela de Valahia și a numelui de român cu acela de valah. Or, se știe că, în Transilvania, termenii de olah și wallache se folosesc numai cu o intenție injurioasă.

Poziția antipatriotică a tov. Roller s-a vădit și mai limpede cu prilejul publicării Diplomei Ioaniților (1247), cunoscută și copiilor ca un fel de act de naștere al statului român din evul mediu. În vol. I, seria Transilvania, al colecției *Documente privind Istoria României*, citim: „Țara voievodului Litovoi, pe care o lăsam Românilor (?!), după cum au avut-o aceștia și până acum“ (p. 330). Semnul (!) a fost introdus de tov. Roller, fără știrea colectivului, ca și când ar fi fost vorba în document de o afirmație evident absurdă.

Natura acestei pretinse absurdități a fost subliniată și în note, intercalate tot de tov. Roller, peste capul colectivului de redacție, și în ele se face afirmația revoltătoare că numele *Olați, Blachi și Blaci* comportă „o traducere încă nedefinitivă: valahi, români etc.“ (Pag. 330, 331). Bissenii, Saxones, Cumani, Brodnici se traduc fără umbră de îndoială prin Pecenegi, Sași, Cumani și Brodnici. Îndoiala nu subsistă decât cu privire la identitatea românilor.

Nici cei mai șovini dușmani ai noștri nu s-au folosit de asemenea procedee pentru a contesta drepturile istorice ale românilor și a jigni mândria lor națională². ■

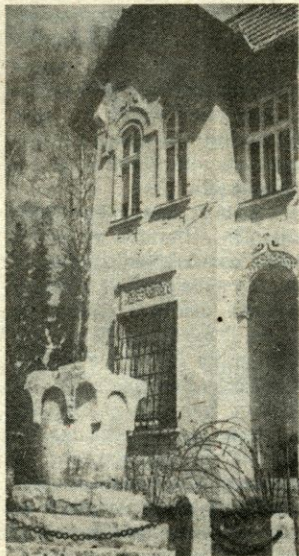
¹ În continuare, raportul se referă la alcătuirea unui indice la colecția *Studii și documente* de N. Iorga, care avea deja indicele publicat – n. red.

² Partea B a referatului prezintă, în 2,5 pagini, practicile de însușire, fără citare, de către Petre Constantinescu-Iași și Safta Stelian, a lucrărilor altor istorici. Este semnalat și faptul că la Facultatea de istorie „unii membri ai corpului didactic se servesc în mod curent de operele unor istorici ca N. Iorga, C. Giurescu, P. P. Panaitescu, fără să-i citeze, sub pretextul că operele acestor istorici erau interzise“.

Veturia Goga, Adolf Hitler și Transilvania

Deși exprimă o realitate obiectivă, titlul de mai sus poate surprinde la prima vedere. Da, pentru că, decenii în șir, anumite evenimente istorice și poziția unor persoane față de aceste evenimente au fost privite numai într-un anumit fel. Adică, de pe pozițiile de clasă ale ideologiei comuniste. Iată de ce un document ca acela pe care îl publicăm în acest număr nu putea fi utilizat de către cercetători decât cu mari precauțiuni, cel mult printr-un citat în vreo notă de subsol, împănată cu un comentariu „corespunzător“.

Veturia Goga, soția marelui poet dar și om politic de dreapta, nu putea fi citată în rândul celor care, în dramatica vară a anului 1940, se ridicaseră în apărarea integrității teritoriale a statului român, deși se știe că și alți oameni politici de orientare filogermană au încercat, prin intervenții directe, să capteze

Castelul de la Ciucea, reședința familiei Goga

bunăvoința cercurilor politice naziste pentru România, confruntată dur în acele momente cu atacurile tot mai virulente ale revizionismului ungar. Iată de ce considerăm că scrisoarea Veturiei Goga, adresată la 8 iulie 1940 lui Adolf Hitler, cu numai o săptămână înainte ca Führerul să-l someze, la răndu-i printr-o scrisoare, pe Carol II să consimtă la cesiuni teritoriale în favoarea Ungariei, amenințându-l că, în caz contrar, România era pe punctul de a dispărea ca stat, reprezintă o noutate fiind o contribuție la cunoașterea unui personaj controversat prins în vârtoarea dramaticelor evenimente ce au precedat dictatul de la Viena. Scrisoarea, a cărei versiune românească o reproducem în continuare, este un document practic necunoscut cercurilor largi de cititori.

Dr. Petre OTU

Iubite Domnule Conducător al Reichului

Fiecare clipă, din ultimele nouă luni, îți ia răsuflarea. Ele m-au apropiat tot mai mult de ținta prevăzută de ani de zile de d-ta și Octavian.

În ziua de 20 mai 1938 am avut ocazia să vă expun următoarea formulă: România Mare nu s-a putut crea decât luptând contra Vienei; dar ea nu se va putea menține decât cu ajutorul Berlinului. Acela care a avut curajul să înfrunte totul în Parlament, în toate adunările populare și în ziarul său, a plecat dintre noi. Când concepțiile lui Octavian au fost forfecate de cenzură, el nu s-a lăsat învins, ci a continuat să-și expună convingerile sale bine documentate la Academia de Belle-Arte unde nu există cenzură.

Au urmat doi ani de luptă grea. Am fost atacată și n-am avut nici un ajutor lângă mine. Adevărații purtători ai sentimentului național au fost reduși la tăcere. Acum, în iunie 1940, este foarte ușor de vorbit. Mă adresez iarăși, în numele lui Octavian, Domniei Tale, cum o făceam și altă dată, vorbind despre proiectele și gândurile lui.

Împreună cu el socoteați clipa colaborării foarte apropiată.

Da, ambii precursori, Alfred Rosenberg și Octavian Goga, trebuie să fie permanent în fața ochilor noștri și ai Voștri, la orice ocazie.

Da, eu vin ca sol al lui Octavian cu o chestiune de altfel de multe ori discutată. Mi-ați dat răspunsul: „Chestiunea ta se poate soluționa în cinci minute; nu în cinci minute, ci în cinci ore, în cinci zile, chestiunea Ungariei trebuie

rezolvată“. Încrederea pe care ne-ați acordat-o nouă amândurora, Domnule Reichsleiter, vă împuternicește de a interveni energic pentru moștenirea spirituală a lui Octavian: „Ardealul“. Transilvania trebuie să rămână României. Ce se va întâmpla altfel cu moștenirea spirituală a lui Octavian Goga, mort pe câmpul de onoare? Ce se va întâmpla cu idealul vieții, atât de greu purtat 57 ani?

Am voit să vin personal, dar în ultimul moment a trebuit să amân călătoria. Sunt paralizată din cauza acestei amânări. Să dea Dumnezeu ca anii de suferință pentru patria noastră iubită să nu fi fost în zadar.

Cu cea mai sinceră prietenie,
Veturia Goga

Luni, 8 iulie 1940

CONTRA

„ARMATEI

NEGRE

A CĂLUGĂRILOR

ȘI

CĂLUGĂRIȚELOR“

CONSTANTIN AIOANEI,
CRISTIAN TRONCOTĂ

Am văzut în numărul trecut, pe baza unor documente ale Ministerului de interne, care au fost principalele măsuri adoptate pentru limitarea – și în timp desființarea – mișcării monahale, la sfârșitul anilor '50. Biserica Ortodoxă Română era vizată, fiind considerată de autorități un „focar de activitate contrarevoluționară“. Dar și celelalte culte se aflau în vizorul securității. Biserica, alături de Armată, a fost dintotdeauna unul dintre stâlpii de rezistență ai națiunii și statului. În vreme ce Armata trecea printr-un proces de „purificare“, de transformare și anexare la Partidul-stat, Biserica trebuia eliminată cu tot ceea ce avea ea specific pentru că între comunism și Biserică exista o incompatibilitate fundamentală.

Ingerințele organelor Ministerului de interne și ale Departamentului Cultelor în viața Bisericii au determinat o serie de reacții la cel mai înalt nivel al ierarhiei ecleziastice, în fruntea celor nemulțumiți situându-se chiar patriarhul de atunci, Justinian Marina.

Contrafort de pe fațada sudică...

... Sf. Vasile cel Mare, pictură din interior...

Patriarhul subpreciază organele de stat

Iată ce consemna un raport al Securității, la 28 mai 1959: „În ultima vreme patriarhul Justinian Marina se manifestă tot mai alarmant în legătură cu unele evenimente ce au loc în cadrul Bisericii Ortodoxe. Toate acestea el le explică printr-o campanie de persecuție a Bisericii Ortodoxe dusă de autoritățile de stat sub influența unor legionari care ar fi pătruns în conducerea de partid de stat. De pe această poziție patriarhul Justinian Marina acționează împotriva unor măsuri luate de conducerea de stat, încercând să contracareze aceste măsuri. Concludentă este și poziția sa față de excluderea din mănăstire a mai multor categorii de călugări. Într-o discuție cu mai mulți clerici, patriarhul a afirmat deschis că el nu va aplica dispozițiunile Departamentului Cultelor cu privire la această problemă, pentru că acestea nu ar fi în conformitate cu hotărârea Sinodului. El susține că în Sinod s-a hotărât să fie scoși numai acei călugări care nu corespund din punct de vedere al disciplinei interioare a fiecărei mănăstiri, iar

scoaterea acestora să fie hotărâtă de stareți și exarhii respectivi.

Justinian Marina a convocat pe toți stareții din eparhia Bucureștiului cu care a întocmit lista de călugări ce trebuie scoși din mănăstiri, analizând situația lor conform aceluiași criteriu, neluând în considerație listele date de Departamentul Cultelor.

Din toate informațiile obținute de organele noastre rezultă în momentul

de față, cu claritate, că intenția patriarhului este aceea de a arunca toată răspunderea măsurilor luate în privința mănăstirilor asupra autorităților de stat și asupra lui Justin Moisescu, în timp ce acreditează, în mod sistematic, în rândul clerului zvonul că el este împotriva acestor măsuri și că luptă pentru înlăturarea lor⁴. Patriarhul - scriau în continuare autorii raportului - „a arătat că scoaterea călugărilor din viața monahală este o măsură ilegală luată de organele Securității, că pentru ilegalități similare, în trecut, funcționarii ai Securității au intrat în pușcărie și nu vrea ca, în viitor, când se va pune capăt acestei ilegalități, împreună cu funcționarii de la Securitate să intre în pușcărie și episcopii sau mitropoliții care ar contribui la luarea acestei măsuri ilegale⁵”.

Patriarhul era nemulțumit și de ceea ce el considera o întărire a stililor (ortodoxii care păstrasera stilul vechi), considerată o manevră a autorităților pentru a lovi în Biserica Ortodoxă Română, rupându-i unitatea. Autorii raportului din care am citat erau îngrijorați mai ales de o altă acțiune a patriarhului. „Atitudinea de subapreciere a organelor de stat din partea lui

Justinian Marina s-a remarcat recent, când, fără a se consulta cu Departamentul Cultelor, a aprobat unui grup de diplomați ai legațiilor Angliei și Austriei să viziteze câteva mănăstiri ortodoxe din Moldova. Nici după ce a avut această discuție cu diplomații sus-amintiți, nu a găsit de cuviință să înștiințeze Departamentul Cultelor, lucru care a împiedicat luarea unor măsuri adecvate. Atitudinea dușmănoasă a patriarhului apare evidentă și dacă ținem seama de faptul că era în perfectă cunoștință de cauză că, la unele din mănăstirile pe care diplomații voiau să le viziteze, erau frământări generate de măsurile luate pe linia eliminării elementelor necorespunzătoare și era ușor de presupus că elementele din aceste mănăstiri vor profita de prezența diplomaților pentru a face cunoscute frământările lor.

Organele noastre urmăresc în continuare atitudinea patriarhului Justinian Marina și iau măsuri pentru contracararea consecințelor negative ale acestei atitudini⁶. În „programul de lucru” al Securității mai figurau, din aceleași motive, mulți dintre colaboratorii apropiați ai patriarhului.

Intensificarea represiunii a atras și o sporie a formelor de nesupunere, mai ales din partea monahilor. Iată ce scria, la 3 iunie 1960, generalul-locotenent Alexandru Drăghici, într-o informare adresată lui Emil Bodnăraș: „Ca urmare a apariției Decretului 410/1959, care reglementează regimul mănăstirilor aparținând cultelor religioase din Republica Populară Română, în rândul călugărilor și călugărițelor din mănăstirile ortodoxe s-au manifestat două curente distincte: unii care vor să părăsească mănăstirile de bună voie, înțelegând just prevederile decretului, iar o altă categorie care se opune ieșirii lor din mănăstiri, aceștia fiind și cei care lansează zvonuri dușmănoase împotriva prevederilor decretului.

Astfel, mulți călugări și călugărițe din mănăstirile de pe raza regiunilor Iași, București, Suceava, Bacău și Craiova, regiuni cu cele mai multe mănăstiri, au părăsit mănăstirile imediat după apariția decretului, stabilindu-se la părinții sau rudele lor. Plecarea acestor călugări și călugărițe din mănăstiri, de bunăvoie, a influențat și pe alții, care în prezent părăsesc mănăstirile, căutând fiecare să se încadreze în viața civilă. Nu trebuie să ne închipuim că lucrurile s-au desfășurat chiar atât de bine, cât ar vrea să ne convingă fostul ministru de interne. Căci în aceeași informare către Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici se vedea nevoit să recunoască: „Există însă și o serie de călugări și, îndeosebi, călugărițe, care nu înțeleg să se supună legii, refuzând să plece din mănăstiri. Aceștia au o serie de manifestări dușmănoase, lansează unele zvonuri tendențioase, urmărind să creeze o stare de spirit nefavorabilă aplicării decretului. Printre aceștia au fost semnalati o serie de stareți și starețe de mănăstiri.

Nu ne vom pierde credința în Dumnezeu

Spre exemplu, starețul mănăstirii Căldărușani, anume Gherasim Cristea, de la apariția decretului a adunat de mai multe ori călugării din mănăstire rupând cererile unora dintre ei care arătau că vor să plece în viața civilă și îndemnându-i să nu renunțe la mănăstire, ci să mai aștepte «alte dispoziții».

Veronica Constantinescu, stareța mănăstirii Agapia, de pe raza regiunii Bacău, referindu-se la categoriile de călugări care sunt pensionari ai statului sau care urmează să fie pensionați, a afirmat că nu există nici o speranță pe viitor că se vor mai da pensii acelor care au fost în monahism, așa cum li s-au întâmplat și altora cărora li s-au ridicat pensiile.

Călugărița Serafima Scurtu de la mănăstirea Văratec a afirmat că scoaterea lor din mănăstiri se datorește mitropolitului Justin Moisesescu pe care l-a poreclit «câinele roșu». Ea a afirmat că patriarhul susține menținerea lor în mănăstiri și că acesta a dat în judecată guvernul român în problema mănăstirilor și speră să câștige. Ea a precizat că acest lucru îl știe de la călugărița Euprascia Diaconu, iar aceasta la rândul ei de la stareța mănăstirii Agapia – Veronica Constantinescu – care a fost la patriarhie în București.

Călugărițele Nichitoaie Elena și Iosefina Mihaela de la mănăstirea Văratec, Tg. Neamț, opun rezistență de a părăsi mănăstirea, făcând în același timp agitație în rândul altor călugărițe ca să nu plece din mănăstire, influențând în acest sens și pe alte călugărițe.

Călugărița Săvescu Harisia de la mănăstirea Rătești, Buzău, a refuzat să plece afirmând că ea nu va părăsi mănăstirea, indiferent ce i se va întâmpla. Ea a făcut agitație în cadrul mănăstirii, influențând și pe alte două călugărițe să refuze a pleca din mănăstire.

Starețul mănăstirii Sihăstria – Apetri Constantin – a afirmat că nu va pleca din mănăstire cu riscul de a face pușcărie, că actualii conducători ai Bisericii sunt ateii și comuniști și au dat Biserica pe mâna comuniștilor,

înhamându-se la carul comunist și dând mâna cu «anticristul».

Din opiniile consemnate cu atâtă scrupulozitate în informarea ministrului de interne aflăm și alte amănunte despre starea de spirit care domnea în rândul slujitorilor Bisericii. În primul rând, nu dispăruse speranța „că nu va mai fi mult și va veni salvarea acestei țări”. Evident, speranțele se legau de o modificare a situației internaționale. Astfel, în vreme ce starețul mănăstirii Neamț, Dionisie Velea, credea că măsurile luate împotriva călugărilor și a călugărițelor erau: „o urmare a ameliorării situației internaționale, iar dacă aceasta s-ar încorda, astfel de măsuri nu ar mai fi luate”, călugărul Constantin Rădulescu-Gherasie, de la mănăstirea Cernica, lansa zvonul că Decretul 410 urma să nu se mai aplice pentru că „problema cu mănăstirile a ajuns până la ONU și că străinătatea a început să se ocupe de acest lucru”. Se făceau însă și comentarii mai puțin avizate. Călugărița Eufrosina Vasiliu de la mănăstirea Agapia era convinsă că situația avea să se schimbe în curând, pentru că „se va produce o catastrofă în Rusia din cauza experiențelor nucleare și, cu toată tehnica înaintată a Rusiei, nu va reuși să ne facă să ne pierdem credința în Dumnezeu”. O altă călugăriță de la aceeași

...și fațada sudică a mănăstirii Voroneț

mănăstire, Veronica Gorcea, afirma: „Astăzi, țara noastră a ajuns de răș, comuniștii sunt puși să distrugă bisericile complet, așa cum s-a procedat în Rusia, iar dacă în Rusia au mai rămas câteva biserici, aceasta au făcut-o de ochii lumii ca să zică că au și ei biserici și preoți”.

Ceea ce neliniștea însă cel mai mult pe ministrul de interne de atunci, erau mai ales acțiunile apărute în mănăstiri. Astfel, călugării de la schitul Sihăstria, din fostul raion Adjud, „au luat hotărârea să organizeze în continuare adunări clandestine cu cei scoși din mănăstiri, în cadrul cărora să li se insuflă neîncrederea în trădăria regimului”. Informarea semnală și alte forme de rezistență: „Pe raza regiunii Bacău a apărut în ultimul timp o poezie cu conținut dușmănos, intitulată «Suspînul unei mănăstiri», în care autorul, neidentificat până în prezent, îndeamnă pe călugări să nu respecte prevederile Decretului 410, pentru ca el să nu poată fi aplicat. Totodată, autorul îndeamnă pe călugării scoși din mănăstiri la «rezistență» față de așa-zisele persecuții. Această poezie a fost răspândită și în rândul călugărilor și călugărițelor de pe raza regiunii Suceava.

Inutilitatea represiunii

Hotărârea unor călugări și călugărițe de a nu părăsi mănăstirile, precum și atitudinile lor «dușmănoase», au fost influențate desigur de ostilitatea față de decret a unor conducători ai Bisericii Ortodoxe. Astfel, Chesarie Păunescu – episcopul Galațiului – a afirmat următoarele, în legătură cu aplicarea Decretului 410: «trăim timpuri grele și va veni vremea când se vor lua măsuri împotriva preoților și a Bisericii în general, de către acest guvern». Conform informațiilor culese de Securitate, Teofil Păndele, care

îndeplinea funcții administrative în cadrul aceleiași episcopii, afirmase și el că „după măsurile ce se iau în legătură cu mănăstirile, va urma și scoaterea a 2 000 preoți din funcțiune, iar apoi și a altora”. Asemenea opinii lansau și alte persoane și acțiunea lor era pusă de autorul informării pe seama „atitudinii și manifestărilor dușmănoase pe care le au unii conducători ai Bisericii Ortodoxe din R.P.R.”.

Securitatea era informată și asupra formulelor adoptate de patriarh în încercarea de a se opune aplicării Decretului 410. „În acest scop, patriarhul dă o serie de interpretări decretului, pentru a denatura și împiedica aplicarea prevederilor lui:

a) Susține că pe lângă cei care au la bază seminariile și institutele teologice, să fie considerați cu școli de pregătire a clerului și să rămână în mănăstiri și absolvenții seminariilor monahale de grad elementar, indiferent de vârstă. În acest sens, la 26 și 27 aprilie 1960, patriarhul a înmănat stareților și starețelor mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei București, instrucțiuni care prevăd rămânerea pe mai departe în viață călugărească și a acestor categorii. Conform regulilor bisericești însă, se consideră școli de pregătire a clerului numai seminariile și institutele teologice, iar după interpretarea dată de patriarh, ar însemna rămânerea în mănăstire a unui număr destul de mare de călugări și, îndeosebi, călugărițe, sub vârsta de 30 ani, deoarece în ultimii ani au funcționat școli monahale (de 2 cl.) în majoritatea mănăstirilor și au fost absolvite de cea mai mare parte a călugărilor.

b) Să rămână în mănăstiri călugărițele și călugării tineri care au rude în cadrul acestora, bătrâni, cu infirmități grave sau inapți de muncă, pentru a-i îngriji pe aceștia.

Admiterea acestei cerințe a patriarhului ar însemna o derogare de la prevederile decretului, care ar da posibilitatea rămănerii în mănăstiri a încă unui număr de elemente tinere. Problema îngrijirii acestor categorii de călugări și călugărițe poate fi asigurată de personalul existent în mănăstirile unde aceștia vor fi repartizați.

c) Sub pretextul că desființând unele mănăstiri, care în anii din urmă au fost vizitate de diferite persoane din străinătate, s-ar crea în exterior o situație defavorabilă regimului din țara noastră, patriarhul susține rămânerea acestora pe mai departe. Numărul mănăstirilor care au fost vizitate de unii reprezentanți ai bisericilor din alte țări sau de diverse alte persoane străine este relativ mare și ar însemna admiterea a încă unei posibilități de a menține cât mai multe dintre ele, deși nu toate dintre acestea constituie monumente.

d) Folosindu-se de faptul că unele călugărițe care urmează să părăsească mănăstirile sunt proprietare a unor din casele situate în incinta acestora, patriarhul le-a indicat să rămână mai departe în locuințele lor. Ca urmare a acestui fapt, multe călugărițe refuză să părăsească mănăstirile dacă nu sunt despăgubite sau lăsate să demoleze locuințele ce le aparțin și să-și ia materialele cu ele”.

Documentele pe care le-am putut consulta ne arată că fenomenul a avut amploare, întinzându-se la scara întregii țări. Fără a se ajunge la confruntări violente, mișcarea de opunere era una subterană, de rezistență pasivă. Dar ea stărnea îngrijorarea autorităților tocmai prin faptul că membrii acestei categorii se bucurau de un mare prestigiu moral și ofereau un puternic exemplu. Mulți slujitori ai Bisericii au plătit cu propria lor libertate actele de împotrivire săvârșite. Să mai adăugăm la

numele deja amintite și pe cel al călugărului Mina, cel care i-a dat lui Nicolae Steinhardt primele lecții de catehizare, la închisoarea Jilava. Imensul număr de note informative strânse de Securitate și Miliție pentru a se întocmi tabelele, rapoartele, referatele și informările despre mănăstiri pentru conducerea superioară de partid și de stat este elocvent pentru preocuparea partidului comunist și a aparatului represiv față de puterea bisericii naționale „în teritoriu”. Ele reprezintă doar unul din capitolele năpraznicei represiuni care a lovit viața religioasă din țara noastră și în care alături de Biserica Ortodoxă

– cea dintâi lovită, fiind principala religie și deci pericolul cel mai mare pentru regimul comunist – au fost supuse persecuțiilor celor mai grave și celelalte culte. După datele existente la Securitate și M.A.I. se poate considera că atacul principal în toate momentele numeroase de acalmie și chiar de căutare a unui anumit *modus vivendi* – a fost îndreptat totuși contra Bisericii Ortodoxe fie și pentru simplul motiv fundamental că a reprezentat în toți acei ani religia cea mai răspândită și cea mai urmată de populație. În această ipostază, Securitatea nu poate pretinde vreun rol de serviciu

informativ, ci doar de organ de represiune. Politica antireligioasă în cazul unui popor profund creștin – cum este poporul român –, adusă din U.R.S.S., era o acțiune antinațională. După cum am văzut, în cazul tabelor cu călugării care trebuiau înlăturați din mănăstiri, cele mai multe persoane erau catalogate drept „dușmănoase” fără a îndeplini nici măcar criteriile ale Securității.

Cu toate uriașele resurse mobilizate în această acțiune, cu toate suferințele individuale pe care ea le-a provocat slujitorilor credinței strămoșești, credem că putem vorbi fără teama de a greși de eșecul operației desfășurate și în acest plan de Securitate. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu – PARTELE POLITICE DIN ROMÂNIA (1861-1994). ENCICLOPEDIE.**

Editura Mediaprint, București, 1995, 416 pp.: prezentarea analitică a partidelor din România, de la apariție și până astăzi, componența guvernelor (24 ianuarie 1862-31 decembrie 1994), Constituțiile țării și legile importante adoptate în intervalul menționat.

● **Ioan Scurtu – REGELE FERDINAND (1914-1927). ACTIVITATEA POLITICĂ.**

Editura Garamond, București, 174 pp., 3 000 lei: monografie consacrată regelui sub care s-a realizat România Mare.

● **Nicolae Chivulescu – ARMAND CĂLINESCU, OMUL DE OȚEL AL ROMÂNIEI (Cu un cuvânt înainte de prof. dr. Mircea Mușat).**

Editura Ministerului de interne, 1995, 230 pp. + ilustr. 6 000 lei: viața și activitatea celui care a fost prim-ministru al României într-o perioadă grea și care a murit la post,

reconstituite pe baza unui bogat material documentar.

● **Grigore Gafencu – MISIUNE LA MOSCOVA. 1940-1941. CULEGERE DE DOCUMENTE (ediție îngrijită de Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Nicolae Nicolescu).**

Editura Univers enciclopedic, București, 1995, 240 pp.: o parte din activitatea diplomatică de excepțională valoare a lui Grigore Gafencu, surprinsă pe baza telegramelor și rapoartelor trimise de acesta din capitala fostei U.R.S.S. Revista noastră a publicat o amplă avangardă editorială în nr. 5-9/1995.

● **ROMÂNIA ÎN SITUAȚII LIMITĂ (editor coordonator: Lucian Cuda).**

București, 1995, 180 pp.: volumul – publicat prin contribuția financiară a Ministerului Culturii și a Societății România Secolului XXI – cuprinde dezbaterile prilejuite de Seminarul cu aceeași temă.

● **Lavinia Betea – MAURER ȘI LUMEA DE IERI. MĂRTURII DESPRE STALINIZAREA ROMÂNIEI.**

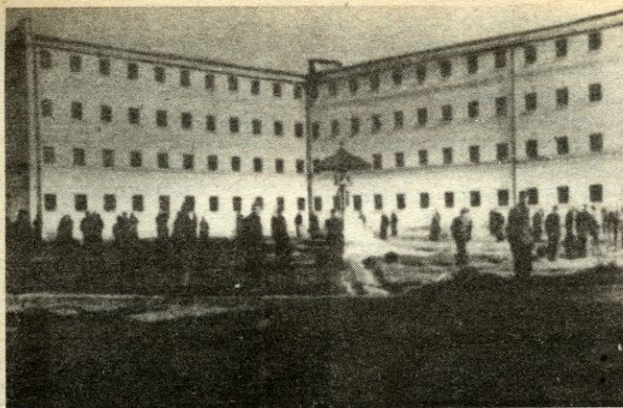
Arad, 1995, 354 pp., 5 500 lei: o carte-document care are următorul motto: „Nu putem ierta, niciodată, intelectualului, când, în loc să cugete, cum îi este chemarea, începe să aiureze, căci în el stă singurul nostru sprijin pentru a pune stavilă, acolo unde este nevoie, aiurelilor imaginației” (I. Kant).

● **POEZIA UNEI RELIGII POLITICE. PATRU DECENII DE AGITAȚIE ȘI PROPAGANDĂ (volum alcătuit de Eugen Negrici).**

Editura Pro, 368 pp.: o carte revelatoare despre metamorfozele unui capitol de „agitație și propagandă revoluționară”, poezia politică.

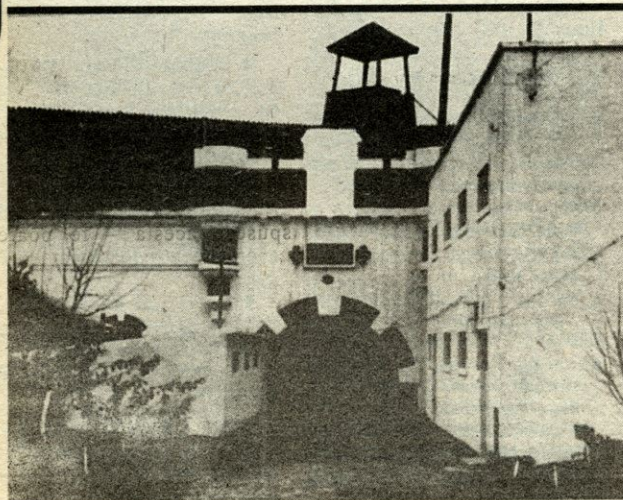
● **Ing. Radu Bellu – MICA MONOGRAFIE A CĂILOR FERATE DIN ROMÂNIA. VOL. I. REGIONALA CĂI FERATE BRAȘOV.**

Editura Filaret, 1995, 229 pp.: o aventură în domeniul căilor ferate din România, ce își propune să apară în șase volume.

**„NU PUTEM ARESTA
TOATĂ ȚARA,
DAR TREBUIE SĂ FIM
VIGILENȚI...”**

V.I. RUSU

Cu mulți, foarte mulți ani în urmă, i-am întâlnit numele printre colaboratorii revistei Vânătorul și pescarul sportiv, în redacția căreia lucrau câțiva prieteni dragi. Cine și-ar fi imaginat însă că în spatele acelei semnături se ascundea una dintre cele mai tragice biografii?

Au trebuit să treacă aproape trei decenii și să trăim o revoluție pentru ca, într-o zi, prin intermediul unuia dintre prietenii rămași încă pe baricadele amintitei reviste, să-l și cunosc personal pe domnul V. I. Rusu. Când a intrat în biroul meu – înalt și subțire, puțin nesigur în mișcări, cu ochi blajini, temători și o voce ușor scăzută – mi-a făcut ciudata impresie că îl cunoscteam de foarte de mult. Dialogul s-a înfiripat repede. Am discutat despre multe. Numai într-un târziu, stingerit și extrem de politicos, mi-a spus că ar dori să-mi dea să citesc manuscrisul unei cărți pe care abia o terminase, dar pe care o purtase ani și ani în minte...

Câteva săptămâni mai târziu, i-am făcut o vizită acasă, în strada Poiana Florilor, și la plecare am luat cu mine acel manuscris provizoriu intitulat Coșmar în epoca de aur. L-am citit pe nerăsuflăte. Nu intenționez să-l povestesc, pot spune doar că este vorba despre o carte-document. Cu îngăduința autorului, am selectat

Repere dintr-un itinerar dramatic: închisorile Aiud (sus) și Jilava

câteva pagini. Am lăsat de-o parte calvarul propriu-zis din temnițele comuniste, pentru că în ultimul timp s-a scris și publicat mult pe această temă. M-am oprit asupra momentelor care preced calvarul și din evocarea cărora vom afla cum un magistrat integru din Turda, intrat în malaxorul epurărilor organizate de comuniști imediat după acapararea puterii politice, a devenit peste noapte un „criminal politic“, un înrăit „dușman al poporului“.

Studii publicate recent (între care și cele semnate de O. Roske și C. Degeratu în revista Arhivele totalitarismului, nr. 1/1993 și 1-2/1994) subliniază faptul că programul de epurare a aparatului de stat a fost unul din principalele instrumente prin care partidul comunist a săvârșit opera sa de comunizare și sovietizare a României (Magazin istoric, nr. 7/1995). „Purificarea“ societății românești în baza unor reglementări legislative, toate revendicându-se și motivându-se prin însuși textul Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944 (îndeosebi articolele 14 și 15) a vizat în primul rând instituțiile fundamentale ale statului, lovind fără cruțare Armata și Învățămintul, Universitatea și Academia, Presa și Justiția, toate acele corpuri profesionale vitale pentru societatea românească.

Încă în noiembrie 1944, cu ocazia instalării comisiilor interimare ale barourilor din județe și ale Uniunii avocaților, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, declara: „În platforma sa, Frontul Național Democrat a făcut din epurație un punct central de program, guvernul fiind hotărât să urmeze până la capăt acest drum“. Ce a însemnat Frontul Național Democrat și ce rol a avut el în bătaia comuniștilor români pentru putere sunt lucruri binecunoscute azi (Magazin istoric, nr. 1-3, 11/1995). Cert este faptul că atunci când autoritățile politice și militare sovietice, cu concursul activ al comuniștilor, au impus guvernul de la 6 martie 1945, au elaborat cadrul juridic și au aplicat acele metode prin care epurările s-au transformat într-un adevărat război de lichidare a adversarilor politici, criteriul de bază al tuturor răfuieiilor fiind cunoscutul principiu leninist al luptei de clasă: cine nu-i cu noi e împotriva noastră. Și având concursul nelimitat al Ministerului de interne, în fruntea căruia l-au impus pe Teohari Georgescu, au făcut și pasul următor: dacă sunt împotriva noastră, să fie nu doar înlăturați, ci și lichidați.

În privința epurărilor din departamentul justiției, trebuie amintit faptul că cele două legi – nr. 160/1946 privind organizarea corpului funcționarilor judecătorești și nr. 3/1948 pentru desființarea barourilor și înființarea colegiilor de avocați din România – au permis abuzuri cu nimic mai puțin condamnabile decât acelea petrecute în cadrul altor instituții.

Să vedem acum, în relatarea domnului V. I. Rusu, cum operau acele comisii de epurare. Nu înainte de a preciza că selecția textului și titlul sub care a fost tipărit ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

Pentru mine, teroarea comunistă a început în ziua de 17 septembrie 1946...

În acea zi nefastă, am primit de la Ministerul justiției adresa nr. 92 741, prin care, cu „onoare“ mi se aducea la cunoștință că, prin decizia ministerială 926 841 eram detașat, până la noi ordine, la Parchetul Tribunalului Ilfov, unde trebuia să mă prezint în termen de cinci zile.

Lucram, ca procuror, la Tribunalul Turda. Nu știam și nu îmi puteam închipui despre ce putea fi vorba. Nici primul președinte al tribunalului, Ionel Popa, nici primul procuror, dr. Demetriu Ghișoi, nu știau nimic despre chemarea mea în Capitală. Circulau însă zvonuri vagi că la București funcționa un fel de comisie care verifica pe unii magistrați neagreați de comuniști, în vederea epurării lor. Nu-mi făceam însă nici un fel de probleme, căci nu știam că aș putea avea dușmani care să caute să-mi facă vreun rău. Eram în bune raporturi cu colegii și bine văzut de superiori de la Curtea de apel și Parchetul general din Cluj, din partea cărora, cu ocazia verificărilor ce mi se făcuseră, începând din 1934, de când funcționam acolo, aveam cele mai bune și elogioase calificări. Auzisem însă într-o zi de la prietenul Vladimir Zubrițki, contabil la Camera agricolă, care era originar din Basarabia și avea un frate la Ismail, mare comunist, că era bine să nu vorbești nimic despre ruși, nici față de cei mai buni prieteni, un singur cuvânt al unui turnător plătit de ei – îmi spusese acesta – te poate nenoroci pentru toată viața...

În avionul cu care am plecat din Cluj erau doar câțiva pasageri. Se cunoșteau, de vreme ce vorbeau între ei, veseli și bine dispuși. Încercând să-mi alung orice temere, mi-am propus ca în primele zile după sosirea mea la București să fac o vizită la redacția revistei *Tribuna românească*, unde în ultimii ani publicam aproape în fiecare

număr reportaje și impresii din zona Munților Apuseni.

Așa am și făcut. Chiar în ziua sosirii, m-am dus la redacție, unde am fost întâmpinat cu deosebită prietenie. Am plecat de acolo seara târziu...

A doua zi, era în 22 sau 23 septembrie, a trebuit să dau curs invitației făcute de o „comisie de verificare cetățenească”, în fața căreia trebuia să mă prezint, la orele 16, și care funcționa într-unul din amfiteatrele Academiei de înalte studii comerciale. La ora fixată, m-am prezentat în amfiteatrul de la etajul III al Academiei comerciale, unde am mai găsit încă vreo 15-20 de colegi de la diferite instanțe din țară. Am intrat cu toții în sală. Lângă catedră se mai așezase o masă, iar în fața lor șapte fotolii. Mi-am dat seama că acestea erau pentru membrii comisiei. După atmosfera ce se crease, puteai crede că era vorba despre o verificare a cunoștințelor sau cam așa ceva...

Când, la ora fixată, și-a făcut intrarea comisia, am înțeles cu toții că nu era vorba despre nici o verificare profesională. Membrii comisiei, șapte la număr, s-au așezat pe fotolii și câțiva dintre ei și-au aprins țigările. După un timp, unul din fruntele mesei, care se pare că prezida întregul grup, ni s-a adresat, spunându-ne că fuseserăm chemați pentru o verificare a trecutului nostru politic și a comportării în serviciu. Aceasta, spunea el, pentru o eventuală scoptare – a celor merituoși – în rândurile cadrelor de conducere... Minciuni spuse cu seninătate și fără nici un fel de remușcări de către indivizii plictisiți și buhăiți ce se lăfăiau pe fotoliile din fața noastră. Cel care ne-a vorbit i-a invitat apoi, după o listă, pe primii șapte să ia loc pe scaunele din fața catedrei.

Întrebările erau pregătite dinainte. Pentru fiecare, totul începea cu o scurtă autobiografie, din care trebuia să reiasă neapărat dacă cel chestionat a făcut parte din vreun partid politic și dacă

avea avere, mai cu seamă imobilă (pământ, mori, batoză de treierat etc.).

Continuam să fiu liniștit; viața mea era atât de neinteresantă pentru ceea ce voia să afle comisia, încât nu mă temeam de nimic...

În al doilea grup de șapte, am intrat și eu. Același întrebări: cine este tata, cine mama, ce politică au făcut, ce politică am făcut eu, ce avere au părinții și cum au dobândit-o, ce avere am eu, dacă am bicicletă, dar patefon și, dacă da, cu ce le-am cumpărat?

Când s-au terminat întrebările, cei din comisie s-au ridicat din fotolii și ne-au spus că audierile se vor relua a doua zi dimineața, la ora 9. În timp ce se îndreptau spre ieșire, unul dintre ei s-a adresat altuia cu o voce ceva mai tare, încât l-am auzit și noi: „Eu nu știu de ce i-or fi trimis peăștia aici...”

Timp de trei săptămâni am fost chemat de nouă ori în fața comisiei. Cu mici devieri, întrebările au fost aceleași. Se căuta cu lumânarea în viața oamenilor, doar-doar s-o ivi ceva... Era evidentă preocuparea comisiei de a ni se pune în seamă apartenența la unul din partidele politice cunoscute sau posesia vreunor averi ce n-ar fi putut fi justificate decât prin fraude sau exploatarea mâinii de lucru străine.

La prima ședință din săptămâna a patra ni s-a spus să plecăm acasă și să așteptăm noile dispoziții. Așa s-a terminat prima mea detașare la Parchetul Tribunalului Ilfov...

Reîntors la Turda, mi-am reluat activitatea normală. Încercător în sinceritatea și corectitudinea colegilor și cunoștințelor care m-au întrebat despre cele întâmplate la București, am povestit deschis despre întâlnirile cu comisia în fața căreia fusesem chemat...

Între timp, organizația partidului comunist din Turda își intensificase activitatea. Se țineau ședințe peste ședințe, mitinguri, se organizaseră cursuri de limba rusă și de marxism-leninism. Într-una din zile mi s-a atras

atenția că ședințele de partid erau obligatorii pentru toți magistrații și că era bine să nu lipsesc de la ședința de a doua zi, când se vor face alegeri și se vor trasa anumite sarcini concrete, pe care nimeni nu le putea refuza sau minimaliza. M-am dus și eu. Între altele, în ședință s-a ridicat și problema înființării organizației turdene a A.R.L.U.S.-ului. Și de ce m-am temut, n-am scăpat. Am fost propus să preiau imediat secretariatul și să pun pe picioare noua organizație. S-a bătut îndelung din palme și toți colegii mei prezenți zâmbeau fericiți că scăpaseră de această sarcină. Cel care făcuse propunerea mi-a urat spor la muncă și mi-a zis să fiu mulțumit și mândru că mi se făcuse o mare cinste.

Eram pur și simplu năucit. Am îngăimât câteva cuvinte, spunând că nu pot primi o asemenea însărcinare, că nu mă pricep la așa ceva și că nici nu aveam simpatii deosebite pentru comuniști și mai ales pentru ruși. Spusesem toate acestea cu sinceritatea și naivitatea unui copil, fără să mă gândesc o clipă la posibilele urmări. Am realizat însă că făcusem o mare greșală în momentul în care cel care mă propusese s-a holbat la mine și mi-a spus pe un ton foarte apăsător că nu se aștepta la asemenea lucruri din partea mea. M-a atenționat că trebuia să-mi schimb imediat atitudinea și să-mi fac o autocritică foarte severă; orice blamare a Uniunii Sovietice poate avea consecințe grave... În orice caz, a mai spus el, nu putea lăsa baltă o asemenea chestiune și se va duce să raporteze la partid.

Făcusem o mare greșală, dar nu putusem proceda altfel. Ar fi însemnat să trăiesc în minciună, să-mi schimb viața din temelii, să-mi denaturez sensul vieții. Nu puteam să abdic, renunțând la liniștea mea sufletească, la adevăr și la credință...

La începutul lunii ianuarie 1947, am primit o nouă decizie de detașare la Parchetul Tribunalului Ilfov. Acum știam

despre ce era vorba. M-am prezentat în Capitală și m-am încadrat în programul de muncă de la Parchetul Ilfov, unde, pe lângă ședințele de judecată, promisem și o însărcinare din partea primului procuror de a efectua controlul împotriva speculei și sabotajului în Piața Amzei...

După trei zile de la sosirea în București, am fost din nou invitat să mă prezint în fața așezărilor comisiei de verificare cetățenească. Numai că, de data aceasta, pe lângă întrebările știute, mi s-a cerut să spun cu cine vorbisem, după întoarcerea mea, în toamna trecută, de la București și mai ales ce discutasem. Apoi, să spun dacă dădusem curs bunelor sfaturi pe care le promisem și mă înscrisesem în partidul comunist. M-au întrebat dacă se putea conta pe ajutorul meu în sensul de a da curs îndrumărilor pe care le voi primi din partea partidului comunist.

Le-am spus că nu m-am înscris în partid, atât pentru faptul că politica, în general, nu mă atrage, dar și pentru că legea de organizare judecătorească îmi interzice să fac politică; superiorii mei nu sunt interesați decât de aspectele profesionale ale muncii mele. Mi s-a spus că părerea șefilor mei este mult mai puțin importantă, că important era ca eu să respect dispozițiile ce mi se vor da de către oamenii partidului...

Eu am vorbit, ei și-au luat note, insistând în final să aflu pentru care motive eu nu mă puteam apropia de partidul comunist. În acele momente mi-au venit în minte vorbele lui Albon Augustin, șeful poliției din Turda, care îmi spusese că ar fi foarte bine să mă înscriu în partid, că rămânând în afară s-ar putea să am neplăceri...

După ce m-am întors la Turda, colegii și cunoșcuții au început să mă evite. Toți știau ce mă aștepta, în afară de mine. Se fereau să nu fie văzuți în compania mea. Dacă mă

apropiam de un grup de cunoscuți, oamenii se împrăstiau în câteva minute, fiecare invocând un pretext oarecare. Parcă eram ciumat. Până și cei pe care îi consideram buni prieteni se fereau de mine. Eram urmărit pas cu pas de oamenii securității lui Albon.

La 21 februarie 1948 am fost pus în disponibilitate, împreună cu aproximativ alți 2 000 de colegi din toată țara. Trebuia să facem loc „asesorilor populari”, care intrau în ședințele de judecată unul de-a dreapta și altul în stânga celui în robă. Punerea în disponibilitate se înscrisa într-un program mai amplu care viza decapitarea întregului aparat de stat și împănarea lui cu „oamenii partidului”.

Dar ei nu se puteau mulțumi cu disponibilizarea noastră. În concepția lor, trebuia să fim și pedepsiți. În dimineața de 25 martie 1948, la ora 7 dimineața eram singur cu copilul acasă. Soția plecase la serviciu, iar eu trebuia să pregătesc copilul să meargă la școală. Comisarul ajutor Dumitrescu, pe care eu îl sprijinisem ca, din gardian de pază la ușa Parchetului să ajungă comisar-ajutor de Poliție, mi-a bătut la ușa. Fără să mă privească în ochi, mi-a spus că trebuie să percheziționeze casa. A pus de-o parte un vraf întreg de reviste *Tribuna românească*. I-am spus că n-aș vrea să se piardă, pentru că am publicat mai multe articole acolo și țin mult la ele. Mi-a zis să n-am nici o grijă, nu se va pierde nimic și toate mi se vor restitui. După ce-a terminat percheziția, mi-a spus să-l însoțesc, pentru că trebuie să semnez o declarație. I-am zis că o să-l urmez în maximum o jumătate de oră, că trebuie să pornesc copilul la școală... N-a acceptat; nu va dura mult, maximum o jumătate de oră, după care voi veni acasă să mă ocup în liniște de copil... I-am spus băiețelului (avea 8 ani) să aștepte până mă întorc, am încuiat ușa pe dinafară, am pus cheia la locul știut și am plecat.

Ajuns la Poliție, am fost băgat într-un fel de cușcă de scânduri cu laturile de circa 70-80 cm. Înăuntru nu se afla nimic pe care să te poți așeza. Au închis ușa și mi s-a spus că voi fi chemat de comandant. După vreo două ore de așteptare, am bătut în scânduri, cerând gardianului, care m-a întrebat ce vreau dar nu a deschis ușa, să mă ducă la comandant. Mi s-a spus c-o să mă ducă imediat, după care nu a mai răspuns la nici un apel al meu.

Statul în picioare devenea insuportabil. Capul și spatele mă dureau foarte tare, iar ulcerul duodenal deschis mă forța să stau mai mult ghemuit. Dar cum? Mi-era imposibil date fiind dimensiunile gheretei. A venit noaptea. Am încercat disperat diverse poziții, poate voi găsi una mai puțin chinătoare. Băteam disperat în scânduri, dar nu primeam nici un răspuns. A doua zi, pe la 10, am bătut din nou în pereți până când a venit un gardian și mi-a spus să încetez, că altfel va lua măsuri împotriva mea. I-am spus că sunt bolnav, să-l cheme pe doctorul Isidor Schwartz de la spital, să-mi facă o injecție ca să-mi potolească durerile; știe doctorul despre ce-i vorba, pentru că el mă tratează...

După vreo două ore a venit doctorul Schwartz, un om minunat; m-a avertizat să nu vorbesc nimic, deoarece suntem ascultați. Mi-a făcut injecția și m-a sfătuit să stau liniștit, că totul se va rezolva, după care a plecat. Nu l-am mai văzut de atunci. Mi-aduc aminte că în 1941, în timpul rebeliunii legionare, dr. Schwartz nemaiputând lucra, fiind îndepărtat din slujbă pe criterii rasiale, se chinuia ascuns împreună cu soția sa într-o cameră igrasioasă de lângă cinematograful local. L-am vizitat atunci în mai multe rânduri, ducându-i tot ce puteam, într-o servietă geamantan: făină, zahăr, ouă, ulei...

A treia zi, 28 martie, după două nopți și o zi de stat în picioare în cușca aceea de scânduri, fără mâncare și fără să fiu întrebat ceva, am fost legat cu

măinile la spate, urcat într-o mașină cu un agent civil lângă mine și transportat la sediul securității din Cluj. Când am ajuns acolo începuse să se însereze. Am fost dus într-un beci cu pământ pe jos, unde se afla și o laviță de lemn rezemată de perete. Am chemat pe un gardian și l-am rugat să mă ducă la șeful lor, un oarecare Gligor, o pramatie, originar tot din Turda și care, înainte de venirea comuniștilor la putere, când mă întâlneam pe stradă se pleca până la pământ, rostind un slugarnic „să trăiți”. Bineînțeles că n-am fost dus la el și nici el nu s-a deranjat să vină să mă vadă...

Pe la miezul nopții am fost scos din beci și cu însoțitorul care mă adusese de la Turda, legat din nou cu mâinile la spate, am fost dus la gară. N-am urcat în primul tren, tras pe linie, nici în al doilea, ci în al treilea. Când trenul s-a urnit din loc, pe la 2 noaptea, cel care mă însoțea mi-a spus că în mod intenționat trecusem dintr-o garnitură în alta, în așa fel încât nimeni, dacă ne-ar fi urmărit, să nu-și dea seama în ce direcție voi fi dus, căci la plecarea mea din Turda se lansase zvonul că voi fi deportat în Siberia! Să nu-mi fac însă probleme, mi-a zis el, căci voi fi dus la București, unde vom ajunge abia a doua zi seara. A rugat pe cei din compartimentul vecin să ocupe locuri mai spre capătul vagonului și am rămas singuri în compartiment.

Foamea mă încolțea, iar ulcerul mă supăra rău de tot. Într-o gară mică, mai mult o haltă, s-au urcat în tren trei femei cu coșuri în mână. Erau trei tărânci. Au observat că sunt legat și păzit și s-au oprit în loc. Una dintre ele și-a luat inima în dinți și l-a întrebat pe însoțitorul meu ce am făcut. Acesta le-a zis cam răstit să-și vadă de treburile lor, dar femeile au insistat. Uitându-se speriat, parcă să nu-l vadă cineva, însoțitorul meu le-a șoptit:

— Criminal politici!

— Aoleu!, a exclamat femeia care întrebase; a omorât pe careva?

— Nu, dar dacă îl lăsam liber, ar fi putut s-o facă...

— Bietul om!...

Apoi au tăcut, privindu-mă cu subînțeles. Una dintre ele a băgat mâna în coș, a rupt o bucată de pâine și mi-a dat o sticlă cu lapte. Mi le-a așezat frumos lângă mine pe bancă, fiindcă aveam mâinile legate, m-a privit cu toată compătimirea, după care le-a luat și pe celelalte două și au trecut în compartimentul următor.

Puțin cam stânjenit, însoțitorul meu mi-a dezlegat mâinile și mi-a zis să mănânc că și așa el nu avea ce să-mi dea să mănânc. La Brașov femeile au coborât, aruncându-mi priviri compătimitoare. Le-am mulțumit făcându-le semn cu capul. Aveam și de ce să le mulțumesc: trecuseră două zile și trei nopți de când nu mâncasem nimic...

Pe 29 martie, spre seară am ajuns în Gara de Nord din București. Am coborât din tren împleticindu-mă. Însoțitorul meu s-a postat la un metru în spatele meu, poruncindu-mi pe ce străzi s-o iau. Nu-mi dau seama cât am făcut până în Calea Victoriei. Strada era plină de lume: elevi, studenți, militari, oameni de toate felurile, plimbăreți dar și dintre cei cu treburi. Viața curgea ca un torent pe albia străzilor, revărsându-se în toate direcțiile...

Ajunși la Poliție, am fost predat: însoțitorul meu a luat semnăturile de primire pe actele cu care fusesem trimis și a plecat, fericit că scăpase de mine. Eu am fost coborât pe niște scări, la subsol, spunându-mi-se apoi să merg înainte pe un coridor cu uși de o parte și de alta. Luminile din tavan te orbeau. Când am ajuns într-un spațiu ceva mai larg, m-am trezit în fața unei mese cu farfurii și resturi de mâncare: se servea masa pentru soldații care stăteau de pază de-a lungul coridorului. Am fost „poftit” apoi să intru într-o celulă din dreapta și soldatul care mă însoțea a încuiat ușa în urma mea. Celula nu avea geam, iar înăuntru era un întuneric ca de smoală și o lipsă totală de aer. Nu vedeam absolut

nimic și am rămas multă vreme nemișcat în mijlocul încăperii. La un moment dat, o voce din interior m-a invitat să stau (era o bancă de beton de-a lungul peretelui); nu-i vedeam, dar îi simțeam pe cei din celulă. Mi-era o foame cumplită. Banca de beton pe care mă așezasem era îngrozitor de tare.

Se făcuse târziu de tot când ușa s-a întredeschis și cineva din afară a rostit un nume. O umbră s-a ridicat de lângă mine, a ieșit din celulă și ușa a fost încuiată din nou. Tăcerea s-a așternut iarăși peste noi. Peste vreun ceas, o voce mai depărtată m-a întrebat:

— Cine ești? De ce te-au adus și de unde?

Am spus că vin din Ardeal, că n-am făcut nimic pentru a fi pedepsit de vreo lege și că habar n-am ce au cu mine și de ce m-au adus aici; nu mi s-a luat nici o declarație, nimic...

Apoi tăcerea de mormânt a coborât iarăși peste noi. După alte 3-4 ore ușa s-a deschis din nou și cel care fusese chemat mai devreme a fost îmbrâncit înăuntru. Omul a căzut pe ciment gemând înăbușit. După ce ușa s-a închis, a fost ridicat de jos și întins pe bancă. Ne-a spus că l-au bătut groaznic pentru că nu recunoscuse faptele pentru care era învinuit. Ce să recunoască, zicea el, dacă nu făcuse nimic?

În cursul nopții de 30 martie am fost chemat la interogatoriu. Ostașul care mă însoțea m-a urcat cu lifțul la etajul V și m-a introdus într-o cameră. Era un birou mare cu geamul care dădea spre stradă larg deschis. Anchetatorul, un individ între 35-40 de ani, părea un om blând sau poate numai grozav de obosit și plictisit. A schimbat câteva cuvinte cu mine și apoi mi-a zis că vom vorbi a doua zi, după ce „vă mai odihniți, domnule procuror; nu-i nici o grabă...”

— Desigur, am murmurat eu, mai ales că n-am nici o vină. Mai rău e cu ulcerul mă terorizează, căci foamea nu-l ajută...

— Știu că n-aveți nici o vină, dar știți cum se făceau execuțiile în

armată în timpul primului război mondial? Al cincilea sau al șaselea sau al zecelea, doi pași în față... Omul ieșea și era împușcat. Sorții sau șansa... Aici nu-i vorba de împușcare, desigur, dar ați nimerit printre cei care trebuie să fie ridicați și, poate, condamnați, chiar și fără nici o vină, pentru că cei de-afară trebuie ținuti la respect, mai ales cei care sunt împotriva regimului și care nu sunt încă depistați și lichidați... Nu vom putea aresta toată țara, desigur, dar trebuie să fim vigilenți...

N-am priceput nici acum despre ce execuții era vorba în timpul primului război mondial, dar asta n-are nici o importanță. Poate că fusese așa o vorbă aiurea, ca să-și dea importanță sau să mă înspăimânte. Când am ajuns înapoi în celulă, cel care fusese maltratat zăcea gemând pe banca de ciment. Am fost întrebat dacă m-au bătut. Am spus că nu, dar nu era timpul trecut, căci a doua zi urma să fiu dus iarăși la interogator.

Așa s-a și întâmplat. Târziu spre seară, în ziua următoare, am intrat

din nou în biroul de la etajul V. Geamul dinspre stradă era larg deschis. Pe masa din fața anchetatorului trona un maldăr de hârtii în dezordine, un dosar foarte voluminos, două cești de cafea, câteva farfurioare cu sandviciuri, țigări... Ce-o fi asta?, m-am întrebat eu. O momeală, desigur. Nu mi-a zis să servesc, dar nici el n-a servit. După câteva întrebări banale s-a ridicat de pe scaun și a ieșit din birou pentru vreo 15 minute. În tot acest timp am rămas nemișcat pe scaunul meu și nu m-am atins de nimic, nici la geam nu m-am dus...

S-a întors c-o figură calmă și senină, spunându-mi să scriu o declarație despre ceea ce cred eu că ar putea fi motivul aducerii mele acolo, după care și-a aprins o țigară și s-a rezenat de pervazul ferestrei deschise, privind spre stradă...

Știam că fusem supravegheat cât timp ieșise din birou. Nu mă gândisem însă nici o clipă să fac ceva din ceea ce el s-ar fi așteptat probabil să fac. Nici n-am mâncat, nici n-am fumt,

nici pe dosar nu m-am uitat, nici pe geam nu m-am aruncat... Am scris așadar, pe coala pe care mi-o dăduse, că nu mă simt vinovat cu nimic, că n-am săvârșit nici o faptă condamnatibilă și că nu știu de ce fusesem arestat.

Anchetatorul a luat coala, a citit și, arătându-mi imensul dosar din fața sa, mi-a spus că acolo se aflau toate dovezile vinovăției mele. Mi-a mai spus apoi că ar fi bine să mă gândesc mai serios, atâta vreme cât sunt întrebat în mod civilizat...

După aceea, am fost dus din nou în celulă, de data asta într-o altă încăpere, unde eram numai eu singur și unde ardea și un becul slab. Peretii celei erau scrijeliti îngrozitor: toți cei care trecuseră pe acolo își lăseseră amprente, fiecare în felul său: versuri, rugăciuni, blesteme, nume...

Le-am întâlnit mai apoi, în cursul celor patru ani și jumătate de detenție, la Jilava, la Aiud sau în lagărul de triere de la Ghencea... ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Klaus Heitmann – IMAGINEA ROMÂNILOR ÎN SPAȚIUL LINGVISTIC GERMAN. 1775-1918. UN STUDIU IMAGOLOGIC** (în românește și introducere de Dumitru Hîncu). Editura Univers, București, 1995, 376 pp., 6 000 lei: prima încercare, unitară și sistematică, asupra modului în care românii s-au oglindit în ochii germanilor, întreprinsă de un distins romanist și românist, profesor la Universitatea din Heidelberg.

● **Episcop Gherasim al Râmnicului – ISTORICUL SF. MĂNĂȘTIRII GOVORA.** Editura Sf. Episcopiei a Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1995, 146 pp. + pl.: monografia unui sfânt lăcaș, pe lângă care au funcționat o școală și o tipografie și în care se păstrează un bogat tezaur de valori.

● **ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE CLUJ-NAPOCA, VOL. XXXIV.** Editura Academiei Române, București, 1995, 454 pp., 5 000 lei: număr consacrat împlinirii a 75 ani de la crearea Institutului de istorie națională din Cluj.

● **V. D. Vasiliu – PENTRU URMAȘI. ADUCERI AMINTE DIN RĂZBOI.** Editura Shakti, Iași, 1995, 190 pp.: amintirile unui participant la cel de al doilea război mondial; atât pe frontul de est (pentru care avem publicate puține astfel de mărturii), cât și pe cel de vest.

● **Miriam Korber-Bercovici – JURNAL DE GHETOU. DJURIN, TRANSNISTRIA, 1941-1943** (cu un Cuvânt înainte de Radu F. Alexandru). Editura Kriterion, București, 1995, 128 pp.: pagini despre o nedreaptă suferință, îndurată de o tânără de 18 ani.

FEBRUARIE
1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

• Se află în vizită în București scriitorul Ilarie Voronca stabilit din anii 30 în Franța. La 3 februarie el conferențiază în sala „Corso” (Palatul Sindicatului Ziaristilor din Bd. Carol nr. 21) despre Ziaristii și presa rezistenței franceze.

• La Ateneu expune pictură medicul Ion Țuculescu. „În centrul dulcegărilor romantice colorate cu o melancolică delicateță, care și acum mai caracterizează o bună parte din pictura noastră — scrie Ultima oră — pictura d-rului Țuculescu a tăsnit ca un izvor de răcoare, atrăgând pe cei însetați”.

• Generalul I. Z. Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control din România, înmânează unui grup de ofițeri români din cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu” medalia sovietică „Victoria”.

• La 9 februarie un prim transport de prizonieri germani, internați în lagăre după 23 august 1944, a părăsit Capitala. Printre aceștia, și personalul fostei legații germane în București.

• Se constituie Asociația „Prietenii lui Eugen Lovinescu”. Printre membrii fondatori: Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Camil Petrescu, Ioana Postelnicu, Ury Benador, I. Peltz.

• „Mare pelerinaj în comuna Militari”, scrie Ultima oră. Sâmbătă, 2 februarie, măcelăriile locale au fost pline de carne. „Bucureștenii au dat o adevărată năvală în acest Eldorado. Autoritățile comunale, deși știu că tăierile de vite au fost sistate, iar prețul perceput de măcelarul negru, n-au avut nici un cuvânt de spus împotriva”.

Februarie, din urmă cu cinci decenii, este generos cu presa Capitalei. Aduce noi prezențe. Să facem și noi cunoștință cu ele, în cadrul acestei rubrici.

Un astfel de nou ziar în peisajul publicistic bucureștean este *Poporul*“, cotidian independent de atitudine democratică”. Apare la 1 februarie (dar este datat, conform uzanței vremii, 2 februarie).

„Ținem să precizăm — scrie în editorialul primului număr directorul ziarului, I. V. Nicolescu — că nu suntem o gazetă politică — în sensul cunoscut până acum — și cu atât mai puțin gazeta unui partid sau a unei ideologii. Dar ne dăm seama că rezolvarea tuturor problemelor care frământă lumea depinde de biruința democrației”.

În paginile ziarului semnează Ionel Teodoreanu, Ilarie Voronca, Horia Roman, Florin Tornea, N. Bărbulescu, B. Răpeanu ș.a.

O rubrică permanentă, *Ce vrea Poporul*, face publice doleanțe privind viața de zi cu zi a bucureșteanului. Iată câteva: să nu se admită, „cu nici un preț”, cererea Societății de Telefoane de a raționaliza convorbirile; să fie obligați măcelarii de a avea măcar o dată pe săptămână carne la vânzare; să se fixeze tarife rezonabile taximetrelor; să se revizuiască prețurile de intrare la băile populare, care „au ajuns inaccesibile pungilor modeste”; să se distribuie urgent noua cotă de zahăr; să se ia măsuri drastice împotriva celor care sustrag ziarele de pe piață imediat ce apar, spre a le vinde ca maculatură etc., etc.

Multă sărăcie, speculă și nesiguranță răzbate din astfel de „vreri” ale poporului.

Tot la 1 februarie iese în lumea presei bucureștene și *Aurora* (seria a II-a), „ziar de informație și luptă politică democratică”. Este organul de presă al Partidului Țărănesc-Democrat, de sub președinția dr. N. Lupu.

În primul număr, *Aurora* publică și *Manifestul-program* al P.Ț.D. în care, între altele, se precizează: „Președintele nostru s-a desprins cu durere din P.N.Ț., de care era legat prin o viață de lupte comune, dar pe care n-a izbutit să-l aducă pe linia realității, democrația sinceră, așa cum a conceput-o el. Să recunoaștem însă în acest sens al despărțirii, fără falsă modestie, că o bună parte din popularitatea acestui partid se datorește în primul rând campaniei duse de d-rul Lupu și a realizărilor de pe vremea când, în deosebire de vederi cu d. Iuliu Maniu, lucra

Manifestație
la aflarea
veștii
récunoașterii
guvernului
român
de către S.U.A.
și Marea Britanie

pentru legea împotriva cametei, pentru legea conversiunii, pentru legea de opt ore, pentru statutul de ocrotire al femeii și al copilului, pentru contractele colective, pentru dreptul de sindicalizare și altele“.

Aurora – în consens cu presa comunistă – desfășoară o intensă campanie împotriva P.N.Ț., în mod direct împotriva lui Iuliu Maniu. Tonul este acesta: „Ce-a făcut d. Maniu după 23 august 1944? Și-a desfășurat forțele pentru a împiedica acțiunea de democratizare. A fost un cui permanent în calea năzuințelor de promovare a libertăților și a dreptății sociale.“ (9 februarie) Sau: „Timp de un pătrar de veac, Maniu nu numai că n-a făcut nimic pozitiv și bun pentru țară, dar tot ce a făcut a fost îndreptat împotriva țării și a poporului, împotriva intereselor acestora, în ciuda aspirațiilor și nădejdelor națiunii“.

Repare, la 5 februarie, *Dreptatea*, organul P.N.Ț. -Maniu. Într-o scrisoare de salut, Mihai Popovici notează: „Astăzi neamul nostru trece prin împrejurări fioros de primejdioase. Dacă partidele politice din această țară, cari corespund curentelor populare reale, și-ar fi dat mâna frățeste, loial și fără gânduri rezervate, pericolele de astăzi ar fi putut fi înconjurate“.

Este, deci, momentul solidarității între democrați și al libertății pentru toți. „Pentru fiecare dreptul de a-și folosi cazul pe care îl are – proclamă editorialul din nr. 1 (seria a III-a) al celui de-al XXXI-lea an al *Dreptății* – că doar pentru asta îi poartă greutatea pe umeri“.

Cu „greutatea pe umeri“, cei de la *Dreptatea*, denunță, la 12 februarie, „neîncrederea ce se manifestă față de F.N.D.“, în ale cărui rânduri au intrat toți cei care au vrut să scape de acuzațiile că „fuseseră sprijinitori ai dictaturii, legionari, fasciști sau hitleriști“. Pentru aceștia F.N.D.-ul „a imaginat o serie de purgatorii dintre care Apărarea Patriotică reprezintă ordinul cel mic și Partidul Comunist ordinul 33 din masoneria F.N.D.-istă. Uniunea Patriotică, Frontul plugarilor, social-democrații lui Anton Alexandrescu, și acum mai de curând Partidul Național-Popular și țărăniștii democrați ai lui dr. N. Lupu au constituit tot atâtea refugii în care puteau să-și găsească adăpost toți acei care aveau o conștiință de curățat, de transformat sau de vândut“.

Pe ce poziții se situează *Dreptatea*? Comentând discursul lui V. M. Molotov din campania electorală din U.R.S.S., în care, printre altele, acesta

Cronică mărunță

• Comunicat al Comisiei Aliate de Control: „Se pune în vedere organelor autorităților române și populației că bunurile cumpărate de la unitățile militare sau de la ostașii armatei roșii vor fi ridicate de la cumpărători fără nici o despăgubire pentru ceea ce s-a cheltuit de aceștia“.

• Dramă amoroasă pe terenul de sport „Venus“, de lângă Facultatea de drept: moșierul Teodor Popovici, de 36 de ani, își împușcă iubita, Gabriela Ionescu, de 20 de ani, studentă la drept, apoi se sinucide și el. „În buzunarul lui Popovici scrie Aurora – s-a găsit o scrisoare adresată autorităților. El arată că motivul care l-a determinat să ia această hotărâre funestă este gelozia“.

• B. Brănișteanu este sărbătorit pentru 50 ani de activitate gazetărească. „Am slujit adevărului și numai adevărului, mărturiseste acesta. Dacă n-am putut spune întotdeauna ce gândeam, niciodată n-am scris ce n-am crezut“.

• Sub auspiciile Ministerului sănătății, urmează a se înființa Institutul farmaceutic. „Acest institut – scrie Fapta – urmează a fabrica toate specialitățile pe care le falsifică azi o sumedenie de laboratoare, punându-le la dispoziția publicului cu prețuri maximale“.

• Monseniorul Andrea Cassulo, nuntial Vaticanului la București, oferă un dejun în onoarea patriarhului Nicodim. „Contactat luat între șeful Bisericii Ortodoxe Române și reprezentantul Sfântului Scaun – scriu ziarele – înseamnă o dată istorică în legăturile dintre Biserica

Generalul
Susaikov
decorând
ofițeri
români
cu medalia
„Victoria”

Cronică mărunță

răsăriteană și Biserica universală catolică”.

- Organizația „Ajutorul național” din Ungaria sprijină victimele războiului din România. Un prim vagon cu ajutoare (medicamente, aparate medicale, ochelari pentru răniți, aparate de radio) sosește în București pe adresa Apărării Patriotice.

- Primăria Municipiului elaborează un „plan cincinal pentru reconstruirea Bucureștilor”. Sunt prevăzute lucrări de construcții în valoare de 50 miliarde lei.

De asemenea, Comisia de nomenclatură de pe lângă Primăria Capitalei hotărăște ca Piața Palatului să fie denumită Piața 23 August, iar Șoseaua Jianu (actual Bulevardul Aviatorilor) pe porțiunea dintre Piața Victoriei și Piața Jianu (Piața Aviatorilor) să poarte denumirea de Bulevardul Generalissimul Stalin; porțiunea de la Piața Jianu până la lacuri va fi denumită Bulevardul Churchill, iar porțiunea din Calea Dorobanților până la Piața Jianu — Președintele Roosevelt. Piața Jianu se va numi Piața Națiunilor Unite.

- La 6 februarie, de pe aeroportul Băneasa, decolează primul avion al Societății T.A.R.S. (Transporturile aeriene româno-sovietice), pilotat de Băzu Cantacuzino, cu destinația Geneva.

- La ființă cenei „Idea” în cadrul căruia, se precizează într-un comunicat remis presei, „pe temeiul unui program științific de lucru, alcătuit metodic de diversele secțiuni de specialitate literară, socială, științifico-

proclama: „Astăzi nu mai poate nega nimeni că statul sovietic și-a trecut examenul în mod strălucit”, editorialul ziarului din 10 februarie consemnează. „Sunt afirmații izvorâte dintr-o realitate care se impune oricărei judecăți obiective. Partidul Național-Țărănesc, prin glasul d-lui I. Mihalache, cu prilejul manifestației de la ARO din anul trecut, și-a precizat judecata asupra aceluiași fapt, cu aceleași gânduri și aproape cu aceleași cuvinte”.

Aproape, deci, unite de gândire între democrații maniști, de la București, și comisarul moscovit...

Să nu ne pripim să interpretăm „acuzator” astfel de afirmații din *Dreptatea*. Explicația lor e cu totul alta: țărăniștii-maniști la fel ca și liberalii-brătienști, încearcă să capteze bunăvoința sovieticilor, după cele întâmplate în luna precedentă și în vederea programatelor alegeri generale, primul scrutin electoral liber după decembrie 1937.

Așa cum am menționat în cronică noastră din numărul trecut, la începutul lui ianuarie 1946, în București s-au aflat A. I. Vișinski, prim locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine al U.R.S.S., și ambasadorii la Moscova ai S.U.A. — A. Harriman, și Marii Britanii — A. Clark Kerr.

La 2 ianuarie, cei doi ambasadori occidentali au avut, succesiv, întrevederi cu Iuliu Maniu și Dinu Brătianu. Care a fost subiectul discuțiilor aflăm dintr-o notă informativă din 3 ianuarie 1946, publicată în volumul *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente*, ediție de dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Cebuc, București 1994.

Harriman i-a declarat limpede lui Maniu atunci că „România constituie o zonă de influență sovietică”, iar „sovieticii văd în partidele «istorice» partide dușmănoase pe care nu sunt dispuși să le îngăduie”, adăugând că „prezența lui și a ministrului englez nu sunt decât pur formale și pentru a da o oarecare satisfacție Coroanei și opiniei publice românești”.

Sfatul diplomatului american era ca „Maniu și liberalii să facă toate posibilitățile pentru a se apropia de sovietici”.

În urma acestei întrevederi, consemnează documentul amintit, „cercurile conducătoare național-țărăniștii sunt aproape disperate. Partida e complet pierdută pentru dânsii, trebuie să se acomodeze unor mari prefăcări, că sovieticii sunt aceia care au reușit”.

Jocuri
pe asfalt

Comerț
stradal
în urmă
cu cinci
decenii

La rândul său, Bebe Brătianu, secretarul P.N.L., aprecia că „situația e foarte proastă” și că „nu trebuie să se cunoască realitatea și că trebuie păstrată o atitudine încurajatoare în sânul partidelor”. În realitate, conchidea Bebe Brătianu, „totul e inutil și totul e pierdut”.

La 5 februarie 1946, reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii în România înștiințează guvernul român că cele două state recunosc cabinetul de la București și sunt gata să reia legăturile diplomatice cu România. „Ni se recunoaște deci azi – scrie *Ultima oră* din 7 februarie –, înainte de conferința păcii, locul nostru printre popoarele iubitoare de pace.

Îeșim astfel din izolarea în care eram situați până acum, ceea ce ne crea, desigur, o serie de dificultăți, cu consecințe în toate compartimentele vieții noastre statale.

Această recunoaștere pe care o salutăm cu tot elanul nostru – continuă ziarul citat – ne incumbă și o datorie. Să procedăm astfel ca tot ce ne-a despărțit de toți prietenii noștri firești, Rusia Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie, să fie uitat. Să ștergem prin toate actele noastre orice urmă din trecutul vitreg care ne-a despărțit vremelnice de alianțele noastre de totdeauna”.

Comentând evenimentul, B. Marian scrie în *Timpu*, din 7 februarie: „Elementul principal care a dus la recunoașterea guvernului dr. Petru Groza a fost executarea leală a convenției de la Moscova. Guvernul a fost completat în spiritul hotărârilor celor trei miniștri de externe [aliați], ziarele partidelor din opoziție au apărut, libertatea întrunirilor este asigurată, iar pregătirea alegerilor e în plină desfășurare.

Desigur – confirmă autorul citat – că mai sunt multe de făcut. Însă nimeni nu poate avea pretenția că o țară, lipsită opt ani de libera exprimare a ideilor, să-și recapete, în câteva zile, vigoarea și, mai ales, echilibrul politic”.

Referindu-se la preconizatele alegeri istoricului britanic R. W. Setton-Watson, într-un comentariu la radio Londra (reluat de *Timpu* din 20 februarie), menționa: „În ceea ce privește alegerile, Uniunea Sovietică și poate și noi nu avem motive ca ele să se facă foarte curând. Situația precară în care se află astăzi țara nu indică acest lucru”. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

politică etc., să se dezbată toate aspectele problemelor democrației românești, pe planul intereselor permanente ale țării și în lumina ideilor generoase care însuflețesc toate popoarele lumii, facilitând și în acest mod o apropiere creatoare între forțele noastre intelectuale”. Printre fondatorii cenaclului: Gala Galaction, S. Stoilov, Traian Săvulescu, rabin Al. Șafran, G. Călinescu, M. Sadoveanu, Al. Rosetti, B. Brănișteanu, Aristide Blank, Ion Vineu, D. I. Luchianu, C. Paraschivescu-Bălăceanu ș.a.

• Se va putea călători pe Lună, anunță *Timpu*, „cu rachete propulsate atomic și aduse la destinație prin unde de radio și televiziune. Este una dintre profețiile făcute de savanții americani, în urma știrilor recente, după care s-a luat contact cu Luna prin intermediul aparatului radar”.

• Uzinele Comunale București anunță sporirea cu 200 la sută a tarifelor pentru apă, canal și gunoi. De asemenea, intenționează contractarea unui împrumut de câteva miliarde de lei pentru cumpărarea vehiculelor și cisternelor necesare serviciului de salubritate, care urmează să fie complet reorganizat.

• Capitala este amenințată de o gravă epidemie de febră tifoidă și disenterie, din cauza lipsei de apă și a infiltrării apelor reziduale în rețeaua de canalizare (800 km de canale rețea publică și 60 000 imobile racordate la aceasta).

• Se distribuie zahărul pentru lunile februarie, martie și aprilie – câte 250 grame de persoană pe lună.

POMPEIUL LA PARIS

Autentic centru mondial de cultură al acestui sfârșit de mileniu, Parisul găzduiește – concomitent sau succesiv – o avalanșă de expoziții. Începând din 8 noiembrie 1995, de pildă, până la sfârșitul acestei luni, Petit Palais din capitala Franței a fost un generos „hotel” pentru aproximativ 100 dintre cele mai frumoase piese ale Muzeului de Arheologie din Neapole. Într-un rafinat aranjament, Artemis și Venus, Apolo și Hercule, Platon și discipolii săi au povestit parizienilor adevărata viață a unui ținut roman, păstrător al amintirii Atenei și Egiptului.

În a doua decadă a secolului XVIII, prințul d'Elbeuf, mareșal al Neapolelui, în timpul stăpânirii regatului de către austriei, ca rezultat al păcii de la Utrecht (13 august 1713), își căuta marmură pentru a-și decora casa de la țară. Tocmai atunci un țăran dintr-un sătuc vecin, Ret-sina, descoperise câteva fragmente superbe în fundul unui puț: coloane și arhitrave aparte, toate galbene și roșii, culori preferate ale antichității. Informații, d'Elbeuf a ordonat săparea unor galerii în jurul mai multor fântâni din zonă. În curând, lucrătorii au scos la lumină statui de marmură, obiecte ornamentale din alabastru, bronzuri și fresce, inscripții în limba latină.

Ele se aflau în una dintre cele mai frumoase locuințe din Herculaneum, dispărut în secolul I

e.n., ca și Pompeiul. Orașe bogate și prospere, rase de pe fața pământului în august 79, de cea mai teribilă erupție a Vezuviului, vulcanul ce domină golful, cu silueta lui piramidală. Abia descoperite, vilele romane au căzut pradă jafului. Viceregi, viconți, fețe bisericesti și anticari s-au întrecut în a smulge lăve comori pe care le-au dus apoi în toate colțurile Europei.

Acest jaf a avut și o parte bună: a provocat un seism în lumea artei. Capodoperele sculptorilor greci Policlet, Fidias, Lisip, din sec. V-IV î.e.n., cărora li se pierduse urma, au fost regăsite, în execuția unor talentați artiști romani. Vilele și templele abundau în vase grecești, bijuterii samnite, frize etrusce, picturi antice: cu subiecte mitologice, imagini de viață cotidiană, scene de vânatoare, portrete de cupluri sau viniere erotice.

Pompeiul a devenit un mit universal, acela al frumuseții dispărute fulgerător, acela al lumilor pierdute și regăsite, sub un lîntoliu vulcanic de pietre și cenușă. A fost nevoie de vreo sută de ani pentru a dezgropa ruinele și încă de mai mulți pentru a povesti istoria acelei așezări de la jumătatea drumului spiritual dintre Roma și Atena.

F. D.

COPERTELE

① ④ De-a lungul anilor, în cronică iconografică a **Magazinului istoric** au apărut imagini din interiorul multor palate din țară și străinătate: Cotroceni, Peleş, Pelișor, Versailles, Vatican, Kremlinul moscovit, Palatul de vară din Beijing, Palatul regal din Madrid etc. În continuarea acestei suite, publicăm câteva detalii din fastuoasele interioare ale Palatului Băncii Naționale a României, construit în perioada 1884-1890 și restaurat în ultimii ani (**Invitație în muzeul „Bătrânei Doamne”**, p. 33)

② Două piese reprezentative din cadrul expoziției **Monumenta Romaniae Vaticana** prezentată în **Magazin istoric**, nr. 1/1996: Sfântul Ioan Gură de Aur, așa cum apare în **Codicele Vatican Arab 455**, manuscris executat la Roma după un liturghier arab tipărit la Snagov în 1701 (sus); scene din **Codicele Vatican Latin 8 541**, manuscris din sec. XIV, înfățișând scene din timpul luptelor pe care Sfântul Ladislau le-a purtat în Transilvania împotriva cumanilor

③ Una dintre piesele Muzeului de arheologie din Neapole, colecție găzduită patru luni de Petit Palais din Paris: Artemis din Efes, într-o reprezentare timpurie, păstrând încă aspectul oriental al zeiței „Magna Mater”, a cărei putere se întindea asupra tuturor ființelor vii (**Pompeiul la Paris**, p. 32)

Album diplomatic

ANDREA CASSULO
Nunțul apostolic

GUNTHER
Ministrul Statelor Unite

VICONTELE DU PARC
Ministrul Belgiei

MARCHIZUL DE PRAT
Ministrul Spaniei

BASTOS
Ministrul Portugaliei

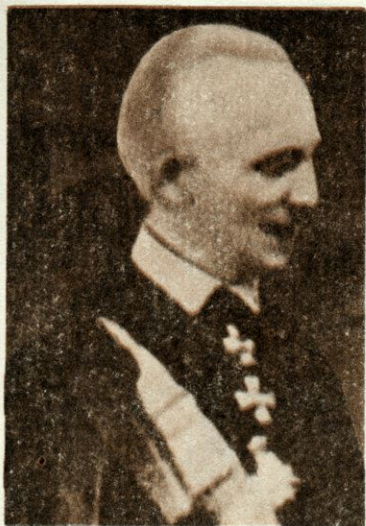
HIITONEN
Însărcinatul cu afaceri al Finlandei

DUCICI
Ambasadorul Iugoslaviei

CONTELE RACINSKI
Ambasadorul Poloniei

DE BARDOSSY
Ministrul Ungariei

DE WECK
Ministrul Elveției

MATCHIDA
Însărcinatul cu afaceri al Japoniei

TRESSERA
Însărcinatul cu afaceri al Mexicului

KUKOLIEV
Însărcinatul cu afaceri al URSS

RIVEIRA
Însărcinatul cu afaceri al Chile

AMIN FUAD
Însărcinatul cu afaceri al Egiptului

EKIS
Ministrul Letoniei

**Istoria
bancare**

**civilizației
românești**

INVITAȚIE LA MUZEU

Un muzeu al Băncii Naționale a României?

Nimic mai firesc. Bătrâna Doamnă poate, în sfârșit, să-și vadă împlinit și acest vis. Este un act de cultură în primul rând, dar și un gest reparator și de respect al tradiției. Pentru că ideea nu s-a născut ieri-azi, ea e mult mai veche. Cât e de veche și cum s-a născut? Ce a fost, ce va fi și ce se vrea acest muzeu? Iată tot atâtea întrebări cărora le vom da răspuns. Am apelat la domnul Octavian Iliescu, a cărui dublă calitate – de reputat numismat și coautor al tematicii noului muzeu – ne asigură o reconstituire foarte riguroasă a istoriei Muzeului Băncii Naționale a României.

– Așadar, d-le Octavian Iliescu, când și din ce s-a născut ideea acestui muzeu?

– În primul rând din pasiune și dragoste pentru valorile culturii naționale. Dar să mă explic. Urmând exemplul altor bănci din lume, Banca Națională a României a început să achiziționeze și ea diferite valori culturale, provenind din colecții particulare. S-au achiziționat, cum era și firesc, în primul rând monede și bancnote, dar și medalii, sigilii, documente, tablouri,

sculpturi, covoare de preț etc. Trebuie amintit și faptul că, încă din primii săi ani de existență, Banca Națională a trimis la schimb altor bănci din străinătate exemplare din emisiile sale de bancnote și monede, iar exemplarele primite cu acest prilej din străinătate s-au adăugat colecțiilor sale. Cu timpul, s-a format o colecție extrem de valoroasă. În 1933, conservatorul acestei colecții a devenit Corneliu Secășanu, (1894-1970), un om pasionat de numismatică și care lucra,

contabil, la Banca Națională încă din 1926. Pasionat și competent, de o mare probitate. Toate aceste calități ale sale s-au răsfrânt benefic asupra colecției care, deși extrem de valoroasă, nu era, din păcate, accesibilă publicului. A început să se discute despre necesitatea organizării unei expoziții permanente...

– Când anume?

– Mai de mult, dar prima încercare de transpunere în practică a acestor idei a avut

loc în 1943. Nu s-a reușit însă atunci, ci abia spre sfârșitul lui 1944 și începutul lui 1945, „muzeul“ numismatic și-a căpătat un spațiu propriu. El se afla în sediul central, la etajul II al aripii dinspre strada Smârdan...

– De ce „numismatic“?

– Mă rog, muzeul, deși materialul expus – în special monede și medalii – îi dădeau cumva un astfel de caracter. De bună seamă, se aflau și alte piese muzeistice. Totul era expus în vitrine special confecționate, iar materialul putea fi vizionat și studiat fără nici un fel de restricții. Conservatorul colecției, Corneliu Secășanu, era ajutat în munca sa de către N. Sporea și Ileana Bâncilă pentru partea de numismatică, iar pentru documentele de natură istorico-arhivistică fusese adus prof. Aurel H. Golimas. Din păcate, muzeul nu a putut funcționa multă vreme; colecțiile au fost împachetate și depuse în tezaur, iar angajații au fost redistribuiți în alte servicii.

În 1947, ca urmare a aplicării noului regim al aurului, deținătorii de monede și medalii confecționate din acest metal care nu obțineau autorizații de păstrare eliberate de Banca Națională erau obligați să le depună la casieria acestei instituții. Zilnic, Corneliu Secășanu verifica stocul de obiecte depuse la casieria Băncii, selectând piesele ce prezentau interes muzeistic. Căci trebuie să spun că nu s-a renunțat niciodată la ideea de a se organiza un muzeu. Colecțiile numismatice s-au îmbogățit substanțial prin intrarea în

patrimoniul Băncii a valorilor confiscate prin aplicarea noilor legi. Și din nou, în 1949, conducerea Băncii a hotărât deschiderea unui muzeu. De data aceasta, colecțiile urmau a fi expuse în imobilul cu coloane din Calea Victoriei (Blocul Rosenthal). S-a pornit cu tot entuziasmul. S-au adus vitrinele, s-au expus piesele. Invitat de Secășanu, am văzut și eu această expoziție, dar când totul părea isprăvit, din nou a intervenit neprevăzutul. Conducerea Băncii a cerut și avizul unor specialiști de la Academie. Aceasta a delegat pe Ana Suzana Dumitriu de la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei și pe Bucur Mitrea de la Institutul de arheologie al aceleiași Academii. În referatul prezentat conducerii Băncii Naționale, Bucur Mitrea făcea observația, complet neîntețată dar cu efecte ce n-au întârziat, că expoziția prezenta „prea multe monede romane“, ceea ce putea fi interpretat ca o subliniere prea accentuată a originii noastre latine! Nu uitați, eram în 1949, când Mihail Roller impunea o nouă viziune asupra istoriei naționale și o asemenea observație era deosebit de gravă. Este și motivul pentru care deschiderea expoziției n-a mai avut loc, piesele expuse fiind strânse, împachetate din nou și depuse în tezaur...

– Bine, dar acea observație aberantă putea să-și găsească cumva o formă de rezolvare,

bunăoară printr-o reducere a numărului de monede romane expuse în muzeu...

– Sigur, acum totul pare mult mai ușor, mai simplu, dar atunci... Important a fost faptul că ideea nu a murit. După alți trei ani, în 1952, conducerea Băncii Naționale s-a mutat în aripa nouă din strada Doamnei, nr. 8 și întreg spațiul ocupat anterior în clădirea istorică a cărei fațadă se află pe strada Lipsani 25 – cabinetele președintelui și vicepreședinților, secretariatului și sala de consiliu – a devenit disponibil. În aceste condiții, conducerea Băncii Naționale a hotărât ca acest spațiu să fie destinat unei vaste expoziții permanente. Am și fost solicitat să colaborez la organizarea acestei noi expoziții, fiind transferat la Banca Națională, alăturându-mă colectivului de acolo.

Conducerea Băncii Naționale dorea ca muzeul să fie inaugurat în ziua de 30 decembrie 1952. La 1 noiembrie am înaintat un set de propuneri privind organizarea și funcționarea noului muzeu, propuneri avizate favorabil la 13 decembrie și de către Biblioteca Academiei prin academicianul Grigore Moisil, precum și de către Comitetul pentru așezăminte culturale de pe lângă Consiliul de Miniștri.

S-a trecut imediat la treabă și la 25 decembrie expoziția de bază era gata. A fost o muncă îndârjită, căci în afară de Corneliu Secășanu și de mine, pentru organizarea muzeului mai lucrau doar trei

persoane: numismata Ileana Băncilă, Hortensia Masichievici (contabilă) și Alexandru Ionescu-Iași (grafician); ultimii doi fuseseră detașați din alte servicii ale Băncii Naționale.

Volumul mare de lucrări specifice care a căzut în sarcina graficianului a făcut ca o parte din materialul vizual — hărți, diagrame, grafice etc. — să nu poată fi terminat până în ziua de 25 decembrie, când conducerea băncii a făcut o vizionare. Constatându-se situația, s-a hotărât ca inaugurarea să fie amânată pentru data de 6 martie 1953, deși expoziția de bază putea să fie foarte bine deschisă, iar pe parcurs să se facă completările necesare pentru definitivarea ei.

— Observăm că se stabileau numai date cu o anumită rezonanță în istoria proaspătului regim comunist din România: 30 decembrie, 6 martie...

— Da, dar cum ați văzut și dv., acest lucru n-a ajutat cu nimic muzeul nostru...

— Totuși, știm că preocupările pentru organizarea unui muzeu n-au fost cu totul abandonate...

— Așa este. În ianuarie 1953, clădirea din Calea Victoriei, fosta Casă Romanit, căreia în 1883 i se adăugaseră două aripi noi pentru a putea găzdui Ministerul de finanțe, minister ce continua să funcționeze în acel spațiu, a căpătat o altă destinație, iar Ministerul finanțelor a fost mutat în clădirea nouă a Băncii Naționale din strada Doamnei nr. 8, unde abia se

instalase conducerea Băncii... În ziua de 16 ianuarie 1953, ministrul finanțelor Dumitru Petrescu a vizitat muzeul nostru. La sfârșitul vizitei, a pus întrebarea care ne-a năcut pe toți cei de față: „Gossbank din Moscova are un astfel de muzeu?” Nu, i s-a răspuns. „Și-atunci, a replicat el sec, nouă ce ne trebuie?” A hotărât pe loc ca toate colecțiile ce alcătuiau Muzeul Băncii Naționale să intre în patrimoniul Academiei...

— Și, din nou, totul s-a năruit, asemenea unui castel de nisip...

— Da, chiar a doua zi, micul nostru colectiv a început operația de strângere și împachetare a pieselor expuse și a acelor din fondurile de rezervă, iar conducerea Băncii Naționale a revenit în vechiul ei sediu.

Ulterior, la 10 noiembrie 1953, Ministerul finanțelor a emis Ordinul nr. 651, prin care colecțiile numismatice și documentele istorice au intrat în patrimoniul Academiei, iar printr-un alt ordin, lucrările din colecția de artă (tablouri, sculpturi) au fost trecute în patrimoniul Muzeului de artă.

Practic, la 1 aprilie 1954, Muzeul Băncii Naționale a încetat să mai existe, iar colectivul său a fost transferat, cu posturi cu tot, la Biblioteca Academiei...

Đin fericire, la Biblioteca Academiei, colecțiile transferate de la Banca Națională și-au păstrat integritatea lor, constituind un fond distinct, cu evidențe contabile și cataloage proprii. În 1978, ca urmare a

desființării Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei, cea mai mare parte a acestui fond a fost transferată la Muzeul Național de Istorie a României, în patrimoniul căruia se află și acum.

— Așadar, deschiderea noului Muzeu al Băncii Naționale a României va însemna într-un anumit fel și revenirea tuturor acestor valori la matca lor. Unde vor fi expuse aceste colecții?

— Pentru amenajarea Muzeului Băncii Naționale a României a fost destinat un spațiu corespunzător. Este vorba despre Sala de marmură a palatului vechi al Băncii Naționale din strada Lipskani nr. 25. Noi sperăm ca, treptat-treptat, colecțiile respective să revină, cum spuneai, la matca lor. Ritmul pregătirilor este destul de intens și sperăm ca în primele luni ale acestui an să putem inaugura muzeul. El va fi nu numai o încununare a muncii noastre, ci și o omagiere a pasiunii și dăruirii tuturor acelor care, cum ați văzut, ani în șir au visat și au trudit pentru împlinirea lui.

În final, aș profita de ocazie pentru a lansa un apel către toți cei care dețin documente și obiecte, fotografii și alte materiale referitoare la istoria Băncii Naționale a României, pentru a ni se adresa cu încredere în vederea achiziționării lor, căci munca înaintașilor trebuie continuată și în acest domeniu al îmbogățirii permanente a colecțiilor...

**Interviu realizat de:
Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN**

Despre campania armatei române în Răsărit s-a scris foarte mult în ultimul timp. Firește și explicabil. Prea nu s-a spus nimic sau mai nimic până în 1989. Din păcate, s-a scris grăbit și într-un spirit încă neașezat în tiparele sobre ale unei analize istorice riguroase. Fiind vorba despre un segment de istorie destul de recentă, cu mulți supraviețuitori și cu o bogată memorie colectivă transmisă din tată în fiu, literatura ce s-a scris până acum – cu excepția câtorva titluri¹ – rămâne dominată de subiectivism și viziuni personale. Iată de ce jurnalul autentic al unui preot-oștean, consemnând evenimentele „crude” în însăși derularea lor, autorul având doar modesta ambiție de a se înțelege mai bine pe sine însuși într-o lume extrem de agitată și complexă, reprezintă pentru istoric nu numai un calendar factual, ci și un barometru al stărilor de spirit.

Lumea în care s-a mișcat autorul acestui jurnal este societatea românească traumatizată în urma dramaticelor pierderi teritoriale din vara anului 1940 și prăbușirea rușinoasă a regimului lui Carol II, cu demnitatea vremelnice reabilitată prin „războiul sfânt” de restaurare a vechilor hotare în răsărit, dar greu încercată în urma înfrângerilor militare de la Cotel Donului și Stalingrad, înfrângeri ce prevesteau marea bolșevică ce avea să se reverse asupra viitorului neamului românesc pentru aproape cinci decenii.

Jurnalul pe care îl supunem atenției cititorilor noștri reconstituie destinul unui individ, dar prin conotațiile sale el capătă valoare general-umană. Faptul poate fi lesne constatat și din lectura fragmentelor publicate în acest număr.

Marian ȘTEFAN

Pr. căpitan Marin Dumitrescu

¹ Amintim, de pildă: Al. Duțu, M. Retegan: *România în război, 1421 zile de înclăștare. Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*; A. Pandea, E. Ardeleanu: *România în Crimeea 1941-1944*; A. Pandea, E. Ardeleanu, I. Pavelescu: *România la Stalingrad*; F. Constantin, A. Duțu, M. Retegan: *România în război 1941-1945. Un destin în istorie*; I. Scurtu, C. Hlihor: *Complot împotriva României 1939-1947*; Gh. Buzatu: *România în războiul mondial din 1939-1945*.

DIN JURNALUL UNUI PREOT MILITAR

Preot iconom stavrofor locotenent-colonel în rezervă Marin H. Dumitrescu s-a născut la 6 martie 1909, în com. Smârdioasa, jud. Teleorman. Școala primară și primele clase de liceu le-a făcut în comuna natală și în orașul Alexandria, după care s-a transferat la Seminarul din Curtea de Argeș. Aici a urmat cursul inferior, iar clasele V-VIII le-a terminat la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București. În 1930 s-a înscris la Facultatea de teologie. A activat ca preot în localitatea Adamești, de lângă Alexandria, până la 15 iunie 1941, când a fost încadrat în clerul militar activ cu gradul de căpitan. Stagiul militar pe frontul de Est din 3 iulie 1941 până la 31 martie 1943, când a fost reținut în

zona interioară deoarece avea doi frați morți pe front: sergent t.r. Mircea Dumitrescu, căzut în luptele de la Dalnic, și sublocotenent r. Viorel Dumitrescu, mort la Cotul Donului. A fost distins cu următoarele decorații: Ordinul Coroana României cu spade și panglică de Virtute Militară cl. a V-a și Meritul Sanitar; distincții bisericești: „Brâu Roșu“, „Bederniță“ și „Sfânta Cruce“. La 16 iunie 1944 a fost avansat la gradul de maior.

După război, în 1948 și 1959, a suportat arestări represive din partea autorităților comuniste. După revoluția din 1989, a primit gradul de locotenent-colonel în rezervă. Actualmente, trăiește în orașul Buftea din sectorul agricol Ilfov.

Dar să revenim în 1941. „La 3 iulie 1941 – cum singur povestește – am primit ordin telegrafic de la Marele Stat Major să mă prezint de îndată la Divizia 2 V.M. [vânători de munte], în zona operativă. Vineri, 4 iulie, am mers la Turnu Măgurele, la garnizoana locală, pentru a-mi lua foile de drum pe ruta Alexandria-Câmpulung (Bucovina) și în aceeași zi, după o dramatică despărțire de cei dragi, am plecat la București. A doua zi, 5 iulie, îmi cumpăr bocanci tip vânători de munte de la magazinul Casei Oștirii, reînnoiesc abonamentul la ziarul Universul pe adresa din Alexandria... În ziua de 6 iunie, ora 6.55 plec spre Câmpulung, unde am ajuns a doua zi, la 9.30“. La 17 iulie a sosit la punctul de comandă al Diviziei 2 V.M. aflat în orașul Lipcani. În 17 iulie a fost repartizat la Batalionul 7 V.M.

Din acest moment, să lăsăm să „vorbească“ jurnalul, precizând că toate numele de localități și persoane au fost preluate exact ca în original; completările noastre în text sunt marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile prin trei puncte. Titlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Lt. col. Dumitru STAVARACHE

„CU DUMNEZEU ÎNAINTE!“

1941

19.07 (sâmbătă). Mă prezint la Batalionul 7 vânători de munte, comandant lt. col. Ciobotaru Nicolae, care mă primește f. frumos. La ora 2 noaptea se ordonă înaintarea. Părăsind com. Securenii, am mers mai mult pe jos. Având încălțămintea

ruptă, medicul batalionului, lt. dr. Vărăjoiu Gheorghe, mi-a împrumutat calul său ca să merg călare. După un marș forțat, pe drumuri f. rele (gropi și noroaie mari) am ajuns și am cantonat într-o mare pădure. Aici mi-au dat o pereche de bocanci noi... La capătul podului militar construit special pentru trecerea Nistrului de către trupele române, recte Corpul

vânătorilor de munte, se aflau generalul Avramescu – comandantul corpului de armate – și generalul maior Dumitrache Ion – comandantul Brigăzii 2 vânători de munte – care permanent încurajau ostașii, zicându-le: „Băieții noștri dragi, fiți mândri că ardelenii trec primii Nistrul! Nu după mult timp vom reveni în țară, de unde vom

Ambulanța 38 vânători de munte

porni spre alți «prieteni», pe care nu-i numim acum, dar pe care voi îi știți!»

Nouă, preoților militari de față, ne-a ordonat să mergem fiecare în fruntea unității respective cu epitrahilul de gât și Sfânta Cruce în mână. În încheiere, ne-a zis tuturor: „Cu Dumnezeu înainte, vitejilor!” Era ora 7.10 când treceam Nistrul cu Batalionul 7 vânători de munte, alături de lt. col. Nic. Ciobotaru și medicul unității lt. dr. Vrăjoiu Gheorghe. Momente zguduitoare...

Personal sunt la postul de prim ajutor, împreună cu medicul Vrăjoiu, unde colaborez la înregistrarea, pansarea și evacuarea răniților transportați aici de către brancardierii unității, precum și la înregistrarea, identificarea și, după posibilități, slujirea și înmormântarea ostașilor decedați. O parte din ostași decedați sunt groaznic mutilați (sfărtecați) de obuze. Din trupurile unora s-au adunat numai părți izolate, restul fiind amestecat cu pământ. E ora 12.10 și încă n-am mâncat nimic, dar nici nu ne arde de așa ceva în acest infern al morții. N-am mâcar o firmitură de pâine sau alt aliment. În fine, într-un târziu, Mihai (ordonanța mea) îmi oferă din rația lui o mică felie de pâine neagră și uscată. O înmoi în apă și cu greu o mănânc. Gândul și dorul de soție, copii, părinți etc. nu mă părăsește, ci permanent mă chinuiește, căci moartea îmi dă târcoale. La ora 17 ne replem cu postul de prim ajutor într-o pădure. Slujesc și înmormântez 6 decedați de la Compania 2 V.M.

Dimineața în zori, împreună cu medicul Vrăjoiu Gh., dl. Mareș, doi brancardieri, Mihai (ordonanța) pornim spre postul de comandă al Batalionului nostru 7 V.M., aflat în linia de bătaie, în fața poziției ocupată de ruși. Mergem printr-un lan de porumb, dar suntem reperați de inamic care intervine cu un puternic tir de branduri, însă scăpăm neatinși, continuându-ne drumul. Ajunși la cca. 200 m de linia întâia, rupem coceni de porumb, facem așternuturi și ne culcăm puțin. După sculare, oarecum refăcuți trupește, înaintăm pe poziție pentru evacuarea răniților și a morților și găsim destui.

20.07 (duminică). Ne instalăm cu postul de prim ajutor într-o cazarmă rusească părăsită. De jur-împrejur, privesc îngrozitoare. Cu brancardierii strâng de pe câmpul de luptă, deocamdată, 10 morți. La ora 15, după identificarea și înregistrarea fiecăruia, oficiem slujba înmormântării...

După înmormântare, am plecat împreună cu dr. Vrăjoiu Gh. pe poziție în prima linie, spre a întâlni pe dl. comandant lt. col. Ciobotaru N., ostaș de mare elită și multă omenie. Trecând printre rândurile ostașilor Batalionului 16 V.M., aflat pe linia întâia, am ajuns la punctul de comandă al Bat. 7 V.M. Aici am găsit pe dl. col. Dumitrescu, comandantul grupului v. munte, un domn maior al cărui nume nu-l rețin, comandantul Bat. 16 V.M., pe cpt. Bălănescu ș.a., însă dl. lt. col. N. Ciobotaru, comandantul batalionului nostru, era plecat în recunoaștere. Am mers să-l găsim, însă n-am reușit să-l găsim.

În primul sat întâlnit, am poposit puțin. În jurul nostru s-a adunat populația, care aflând că sunt preot (batiușcă) mi-a cerut să sărute Sf. Cruce. Am pus epitrahilul și Sf. Cruce. Ba mai mult, cei în vârstă au mers de au adus copiii, iar copiii au adus părinții ca să sărute Sf. Cruce, dovedindu-ne prin aceasta că într-adevăr poporul rus a fost și a rămas pravoslavnic. Ne-au dat pâine, ouă și fructe. Cu greu ne-am putut desprăși și continua drumul... În fine, la ora 21.30 am ajuns la obiectivul căutat. Aici, într-o tranșee acoperită, am prăjit ouăle, am mâncat bine, ne-am prezentat d-lui comandant Ciobotaru Nic. care nu ne-a primit prea bine, dar ulterior a devenit același comandant bun și de mare omenie cu subalternii săi...

21.07 (luni). La ora 5 și jumătate ne-am sculat și după spălare pe față ne-am prezentat la dl. comandant Ciobotaru N. După rostirea rugăciunii în fața întregului batalion, a vorbit ostașilor dl. lt. col. Ciobotaru cu mult însuflețire, asupra misiunii noastre pe aceste meleaguri atât de îndepărtate de țara noastră și de cei dragi ai noștri. S-a servit masa de dimineață și la ora 7 s-a pornit în marș, în urmărire inamicului. S-a iscat discuție în rândul ofițerilor pe

tema că preotul mărșăluiește în fața unității pe jos, iar ofițerii căpitani toți au cal pentru călărie. Comandantul a fost informat asupra acestui aspect și după câțiva km de marș mi s-a adus cal dotat cu șă, cal ce m-a însoțit pe tot timpul războiului. Dar permanent mărșăluiau în fruntea batalionului, alături de comandant, fiind expus la orice surpriză neplăcută, căci pe ofițeri inamicul îi căuta cu lunete speciale și-i uicidea...

22.07 (marți). La ora 7 unitatea a pornit în marș, având în frunte pe comandant, preot, medic și ajutorul comandant-maior Boldișor. N-am întâlnit rezistență din partea inamicului. După 30 km de marș am poposit în marginea unui sat. [Eu] personal și medicul lt. Vrăjoiu ne-am culcat într-o cameră părăsită din colhoz, nemâncați, dar foarte obosiți, ca și trupa...

25.07 (vineri). La ora 3 noaptea, batalionul se deplasează în poziție de luptă, urmărind inamicul care părăsise poziția... La ora 6.30 mă aflu cu trenul de luptă într-o mare pădure. Muzica sinistră începe adică: se ia contact cu inamicul, iar pentru protejarea înaintării, tunurile de munte (artileria) și brandurile sunt în plină activitate, obuzele şuierând îngrijorător pe deasupra noastră, căci artileria avea poziția în spatele trenului de luptă. Situația e înfricoșătoare. Moartea e aproape... Scot din portofel iconica și fotografiile cu Georgeta [soția autorului] și scumpele noastre copile și pe furis, culcat cu fața la pământ lângă o movilă de pământ, plâng, plâng mult!

O escadrilă de 13 avioane inamice ne atacă în picaj prin tir de mitralieră și lansare de multe proiectile... Unitatea înaintază și tot astfel [și] trenul de luptă. Plouă cu găleata, suntem uzi până la piele. Sunt chemat la postul de prim ajutor. Încelec pe calul medicului și plec, dar mă rățălesc. Întâlnesc o patrulă de cavalerie, comandată de lt. Vrăjoiu, fiul generalului Vrăjoiu. Mă alătur și continuăm împreună. La liziera pădurii suntem atacați de inamic. Fugim în goana cailor, suntem mitraliați neîncetat. Toți socoteau că suntem pierduți, însă Dumnezeu ne-a purtat de grijă și am scăpat neatinși, atât noi cât și caii. În fine, ajungem în dispozitivul

Bat. 10.V.M., aflat în poziție de atac. Înaintez odată cu acest batalion. Îndrumat, trec în dispozitivul Bat. 16 V.M. și de aici ajung la Bat. 7.V.M., slăvind pe Dumnezeu.

Bat. 7.V.M. se găsește într-o foarte vastă pădure. E ora 14. La ora 16 înmormântez aici un ostaș neidentificat. Cred că este basarabean, omorât de ruși. La ora 18 batalionul înaintează, dar la numai un km de înaintare suntem atacați cu foc de artilerie și branduri de-o intensitate infernală. Personal, medicul și brancardierii ne culcăm cu fața la pământ. Proiectilele cad ca ploaia în jurul nostru timp de cca 3 ore. Rugăciuni și lacrimi multe. În fine, încetează. E noapte. Săpăm amplasamente (șanț strâmt, adânc și lung de 1.80-2.00 m) într-o vale, așternem foile de cort, coborâm în șanțuri fiecare și ne culcăm, nemăncați, îmbrăcați și încălțați.

26.07 (sâmbătă). E ora 4 dimineața. Ne sculăm și sub focul groaznic al artileriei inamice reușim să ocupăm satul Savinți. Poziția părăsită de noi prin înaintare e groaznic bombardată de inamic. Întâlnim și găsim f. mulți ostași răniți, dintre care unii grav, de pansarea și evacuarea cărora ne ocupăm, și mulți, mulți morți, de identificarea, înregistrarea și înmormântarea cărora mă ocup după posibilități. Primează îngrijirea și evacuarea răniților. Spectacolul e îngrozitor. Din cauza groaznicului bombardament neîntrerupt al artileriei grele inamice, misiunea medicului și a preotului se desfașoară f. greu și cu mari riscuri. În fine, sosește artileria grea română, se instalează pe poziție și intră în acțiune. Dar atacul inamicului, cu tot felul de arme, se intensifică. De mâncare sau odihnă nici nu poate fi vorba. La 8.00 suntem atacați de 8 avioane rusești, dar nu avem pierderi.

Reușim să înaintăm. Cerem la populație ceva de-ală mâncării, căci de 36 de ore n-am gustat nimic. Cu multă bunăvoință, în hohote de plâns, ni se dă pâine, ouă fierte. Când află că sunt preot, se adună roi în jurul meu, plâng și-mi sărută mâna, iar de-ală gurii aduc mereu. Într-un târziu, prin ploaie, urcăm pe dealul satului, unde se află sediul grupei de comandă a batalionului din care

facem parte și ne carturim într-o casă. Gospodina, speriată de ce i-a fost dat să vadă și să audă, plânge și tremură de frică. Îi spunem cine suntem (preot și doctor), iar ea se liniștește, oferindu-ne o cameră și un pat de dormit... Comandantul Companiei a 2-a, însoțit de 29 soldați, toți istoviți, ne informează că batalionul nostru a fost decimat.

27.07 (duminică). La ora 4 dimineața ne sculăm, căci inamicul atacă grozav cu artileria grea. Sosec f. mulți răniți de pe poziție, care ne informează că luptele au fost și sunt foarte intense și grele. Inamicul, superior ca număr și dotare militară, deține poziții de teren favorabile. Și aceștia spun că Bat. 7 V.M. a pierdut circa 60% din ostași (morți și răniți). Într-o curte este găsit mort serg. Todea N. din compania de comandă, care este ridicat și așezat alături de alți f. mulți ostași morți aduși de pe poziție la cimitirul unde s-au purtat luptele... Între timp, vine dl. general Ion Dumitrache, comandantul Brigăzii a 2-a V.M., care spune că Bat. 7 și 16 V.M. trec în refacere și totodată dispune să fie asanate pozițiile unde s-au purtat luptele, de morți. Imposibil, căci bombardamentul inamicului se intensifică. Timp de cca. o oră jumătate nimeni nu poate face o mișcare. Toată lumea s-a pitulit cu fața la pământ, fiecare pe unde a găsit un loc mai potrivit. Intervine puternic artileria grea română, reușind ca pentru 3 ore să înceteze activitatea inamicului. Pe la orele 19.30 însă, rușii reiau activitatea cu artileria grea... Inamicul ne torturează prin raiduri compacte ale aviației sale de bombardament. Aviația română sau germană este inexistentă... Pe la orele 20.00, devotatul meu ostaș-ordonanță Mihai îmi aduce mâncare, și încă bună. De unde, numai el știe... La orele 22.30 se primește ordin de retragere în comuna Chitai Garid. Samarizăm și plecăm... La orele 24.30 ajungem la obiectiv... Dar numai după două ore suntem reperați și astfel pe la 2-3 noaptea, bombardamentul de artilerie reîncepe cu aceeași intensitate. Lupte crâncene se dau în apropiere...

28.07 (luni). Se ordonă samarizarea și retragerea la com. Savinți.

Mă prezint la dl. col. comandant. Îmi reproșează faptul că în timpul luptelor nu am stat în apropiere dânsului! Doamne, Doamne, ce pretenție! Totuși, tac chitic. Îl rog să dispună a ni se pune la dispoziție ostași cu care să asanăm câmpul de morți. Îmi promite...

4.08 (luni)... La ora 10.30 merg la postul de comandă. Dl. col. Ciobotaru îmi atrage atenția cu toată seriozitatea – insistent – că fac parte din grupa de comandă și deci am obligațiunea să fiu alături în toate acțiunile batalionului?! Iau act și mă supun, dar în sufletul meu – în afară de aspectul moral – socot că n-are rost prezența mea la postul de comandă în timpul luptelor, întrucât nu-s ostaș combatant instruit din punct de vedere militar, n-am mânuit și nu știu să folosesc pușca sau grenada. Altul este rostul meu în cadrul armatei, atât în zona operativă cât și în zona interioară. În luptele trecute, la un moment dat, provizoriu, mi s-a dat comanda trenului regimentar. Am executat, dar mi-a fost greu.

Oricum, dl. col. Ciobotaru s-a comportat, în general, omeneste, ba chiar prietenește, cu mine. Îi arăt fotografiile cu soția și ficele noastre. Mă felicită și-mi urează să-mi trăiască și să mă întorc sănătos în mijlocul familiei... La orele 13 sosește dl. general I. Dumitrache, care ordonă înaintarea...

12.08 (marți). La ora 6 dimineața ne deplasăm în com. Dorjanka, unde Bat. 7 din Divizia 2 V.M. asigură trecerea Bugului de către unitățile Brigăzilor 1 cdt. gl. Vasiliu-Râșcanu și a 4-a, cdt. gl. Manoliu...

17.08 (duminică). Suntem tot în com. Karlowka. Oficiile Sf. Liturghie în curtea sfintei biserici, care a fost transformată în uzină, magazie pentru cereale etc. Asistă cadre și ostași de la fiecare companie, precum și f.f. multă populație locală. Răspunsurile liturgice sunt date de către populație pe 2 și 3 voci sub îndrumarea serg. Nic. Zota (basarabean), cu liturghierul rusesc în față. Oficierea parastasului pentru ostașii morți pe front a emoționat asistența până la lacrimi...

Am primit ordinul de mutare la Ambulanța 38 V.M. Mă despart de medicul lt. Vrajioiu Gheorghe și de

Mihai, ordonanța; plâng cu toții. Mă prezint d-lui col. Ciobotaru care, cu acest prilej, îmi adresează f. laudabile cuvinte, urându-mi servicii ușor și reîntoarcerea cu sănătate în mijlocul familiei mele. Îi mulțumesc și strângându-mi călduros-prietenește mâna, ne despărțim.

Mă deplasez în com. Alexandrodar, unde se găsește atât comandamentul Brigăzii 2 V.M., cât și cel al Corpului de armate V.M....

18.08 (luni). Mă scol complet refăcut, întărit truștește și suflutește. Noaptea am visat pe toți ai mei (soția, fiice, părinții, frații). După-amiază (masa de prânz am servit-o la popota brigăzii, împreună cu preot căpitan V. Grosu, în condițiuni incomparabile față de cele de la batalion). Cu un autoturism elegant m-am deplasat și prezentat la Ambulanța 38 V.M., unde sunt primit cu deosebită cordialitate-omenie de către dr. maior Igna Nicolae, comandantul respectiv, originar din Alba Iulia, medic militar activ. Medicii activi și de rezervă (concentrați) din cadrul Ambulanței 38 V.M., îmbracăți sumar (ca de plajă la mare) jucau cărți, table, remi într-un cort confortabil acoperit și împrejmuir cu tifon. Printre ei se află și dr. prof. univ. C. Arsenie.

Seara, la popotă, se servește friptură de purcel, salată, vin. Pentru mine, „incredibil, dar adevărat”!

19.08 (marți). Suntem tot în com. Wosnesensk-Bug, rău pe care nu-l trecem încă. Dimineața ni se servește lapte cu cafea și biscuiți. Pur și simplu rămân uimit de asemenea condițiuni de trai, față de cele de la Bat. 7 V.M. Zarvă mare în rândul ostașilor care se bucură, căci divizia își încheie acțiunea la Bug și se reîntoarce în România. Același zvon circulă și în rândul ofițerilor. Dar mare stupeoare, Corpul 5 V.M. a fost încadrat în Armata XI germană (blindată) pentru toată durata războiului în zona operativă?!

20.08 (miercuri). Sculat târziu – boierește. Servesc lapte cu cafea și pâine bună. Timp f. frumos, soare puternic, fapt pentru care stau în fața cortului f. sumar îmbrăcat (ca la plajă). Pleacă pr. cpt. Vălcu Gheorghe. Sunt purtate discuții foarte serioase atât în rândul trupei cât și al ofițerilor pe tema că în loc

să revenim în țară s-a primit ordin de înaintare în direcția fluviului Nipru (cca 200 km depărtare, adică să trecem râul Bug)...

21.08 (joi). Col. Bucurescu este primul care ne informează că s-a primit ordin ca la orele 14.00 să ne deplasăm în direcția localității Domanenka și într-adevăr pornim în marș. Tristețea este evidentă pe fețele tuturor, trupă și ofițeri...

22.08 (vineri)... La orele 6.30, cu aparatul de radio în funcțiune, ne continuăm, înaintarea spre râul Bug, pe care îl trecem la ora 8.00. Ajungem și cantonăm în marele oraș Wosnesensk, transformat în ruine. Urmele războiului sunt înfricoșătoare-cutremurătoare.

În Wosnesensk sunt asaltat de populația locală să botez copii. În total, cât timp am cantonat aici, am botezat 70 copii! Era un adevărat pelerinaj. Am fost mult filmat de nemți, italieni și români...

25.08 (luni)... În Achimowka am oficiat 58 botezuri, 32 parastase, 2 înmormântări și am împărțit 18 bolnavi civili. A fost o activitate religioasă greu de redat... Printre cei botezați, în afară de copii, au fost adulți (tineri și tinere) și chiar 4 femei căsătorite...

31.08 (duminică)... În com. Tschubari... Dl. col. Bucurescu ordonă adunarea cadrelor (ofițeri și subofițeri) și dă citire ordinului de zi prin care s-a hotărât ca Armata II să rămână în zona operativă până la finele războiului, alături de trupele germane. Toată lumea se întristează și comentează. Personal, mă retrag într-o căruță unde, distrus suflutește, meditez, plâng, scriu Georgetei și lui tata - în com. Slăvești... La orele 13 plecăm din Tschubari la nouel obiectiv – com. Brustikinsk – trecând prin localitățile Nowo-Pawlowka, Perwo-Mayskiy, Belo-Krinitshii, Wydow-Grad. În stația de cale ferată din Perwo-Mayskiy, distrusă de bombardament, ard cu flăcări f. mari magazinele pline cu grâu, precum și enormele șire cu snopi de grâu netreierat...

3.09 (miercuri)... Sunt vizitat de preotul G. Vălcu, care-mi înmânează un manifest rus din cele răspândite cu avionul deasupra pozițiilor ocupate de trupele române: Totodată,

mă informează că am fost decorat cu Ordinul „Coroana României” cu spade și panglică de Virtute Militară și că sunt înscris pe tabel spre a fi în proprietățile în Basarabia. Informația o are de la dl. col. N. Ciobotaru, comandantul Bat. 7 V.M....

15.09 [luni]. Suntem tot în Nowo-Raisa. Domnește, deocamdată, liniștea. Nimic deosebit în afară de faptul că, după 18 zile, în fine sosește poșta. Primesc scrisori...

16.09 [marți]... Seara, la popotă, sublt. Davidescu de la Secția A [nti] A[eriană], originar din Alba Iulia, ne informează că în luptele pentru cucerirea Odesei au murit 62 000 ostași și 980 ofițeri români. Imediat gândul îmi zboară la Mircică [fratele aotului] aflat pe acest front...

17.09 [miercuri]... În fine, trecem fluviul Nipru pe un minunat de frumos pod realizat de pontonierii români și germani, încât la ora 6.10 suntem în orașul Berislav, situat pe malul Niprului. Trecerea trupelor peste Nipru se face sub directă și personală conducere a d-lui general I. Dumitrache, c-dantul Diviziei a 2-a V.M.

...Pădurea de pe malul Niprului a fost locul unde s-au purtat lupte crâncene... Se vorbește că în luptele purtate aici au murit circa 500-600 nemți și 12 000 ruși. Arme și câști peste tot. Biserica catedrală (soborul), cu 3 sf. altare, era transformată în uzină electrică și depozit de carburanți pentru nevoile uzinei electrice. Prima localitate întâlnită – Kahowka-Kamenka – este 80% distrusă... La orele 13.00 podul de peste Nipru a fost atacat de aviația rusă, însă fără succes, căci prompt a intervenit aviația de vânătoare germană, care a salvat situația. A fost o luptă aeriană de mari proporții. Toți ne-am camuflat, fiecare pe unde am putut, dând slavă lui Dumnezeu că trecuserăm podul și încă în liniște...

23.09 [marți]... Între timp, [la Kalininka] sosise poșta. Mi se înmânează un plic de la comandantul Companiei 8 mitraliere din Regimentul 9 vânători de gardă București, prin care mă încunoștințează că fratele meu, serg. T.R. Dumitrescu H. Mircica din unitatea sa a murit în ziua de 7 sept. 1941. În

luptele de la com. Freudenthal – Ucraina și a fost înmormântat la liziera de salcâmi de pe marginea șanțului antitanc com. Dalnik... Cu ochii plini de lacrimi am mers după o șiră de paie aflată în curtea școlii, am căzut jos și-am plâns până la epuizare, pe scumpul, harnicul și bunul nostru Mircică, speranța bătrânelor mamei și a lui tata. Nu l-am văzut din luna iunie 1941, când a venit în concediu; m-a întâlnit la Alexandria și din tot sufletul, după sărutare, mi-a zis: „Dragă nenicule de ce ai intrat în militărie, fir-ar a dracului să fie, căci războiul bate la ușă!“ Știa el ce-i armata, căci de la încorporare ca recrut în 1937 n-a mai scăpat de ea până a murit în cadrul ei!

...Vestea nenorocirii noastre – „moartea fratelui Mircică“ – s-a aflat imediat de către cadrele Ambulanței 38 V.M. În această situație, dl. dr. maior Igna Nic. a dispus să fie înlocuit cu un alt ofițer care să conducă transportul de răniți la Spitalul nr. 16 împreună cu pr. Maior Maniu de la Corpul vânătorilor de munte, care s-a oferit de bună voie...

27.09 [sâmbătă]... În liniile înaintate se duc lupte crâncene, chiar corp la corp. La orele 14.30, prin agent special, se primește ordin de retragere în com. Korneliuka, căci rușii au reușit să rupă frontul, infiltrându-se în spatele unităților române... S-a produs o panică în rândul tuturor (ostași-ofițeri). Lt. col. Ionescu, profund șocat de situația creată, vorbește, strigă, „aiurează“. În 15 minute retragerea era în toi, dar în mare debandadă. Ajunși la Korneliuka găsim căruțe, cai, samare și mulți ostași de la trenurile de luptă regimentare din unitățile încercuite de ruși, sosite fiecare pe unde a putut scăpa. Situația e f. gravă. Ne spun cum au fost gonțiți (urmăriți) de tancurile rusești, cum erau luați prizonieri sau împușcați pe loc ostașii români de către ruși, cum au reușit să scape, cum un plutonier din Bat. 10 V.M. a împușcat un cpt. rus ieșit din tanc și astfel au fost salvați 150 ostași români în frunte cu comandantul lor etc.... Brigada se deplasează în com. Peskoschenko. În timpul nopții, un autocamion cu 24 răniți; mă scol și

La mormântul fratelui, căzut în luptele de la Dalnik

împreună cu sublt. dr. Arsenie C. cazăm răniții.

28.09 [duminică]. După ce evacuăm 412 răniți la Spitalul de campanie nr. 16, împachetăm și ambulanța revine la școala din Kalininka, unde găsim deja aduși f. mulți răniți și continuă să sosească cu duimul, însă din lipsă de spațiu, provizoriu, îi orânduim în aer liber, „după posibilități“. Peste tot, în sălile școlii și afară, în jurul ei, numai gemete, plâns și mare jale din partea răniților. Priveliște și situație de groază, cutremurătoare...

16.10 [joi]... La radio se transmite că „trupele române au pătruns în Odessa, pe toate direcțiile, că sunt purtate lupte de stradă, că portul a căzut, că Odessa arde în flăcări și că armatele rusești se retrag în grabă“.

Seara, tot la radio, se citește mesajul mareșalului Ion Antonescu adresat armatei române și țării, azi 16 oct. 1941. Ofițerii și trupa sunt cuprinși de nespusă bucurie. Se vorbește chiar de terminarea misiunii armatei române și revenirea

în țară. Speranțe deșarte. Sosește ordin de la M[arele] C[artier] G[eneral] ca dl. dr. maior Igna Nic. să plece în concediu...

3.11 [luni]. Fac baie la Nowo-Wasilijewka. Se primește ordin de plecare în țară. Mare bucurie generală. Scriu Georgeței, anexând fotografia. De asemenea, scriu d-lui col. Nic. Ciobotaru, comandantul Bat. 7 V.M. – ostaș viteaz și de mare omenie...

7.11 [vineri]. Unitatea pleacă în țară! Delir – bucurie generală...

9.11 [duminică]. Slujesc „Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos“, adăugând și rugăciunile „Pentru cei ce călătorește“... S-au adunat multe persoane la această rugăciune... Le-am grăit un cuvânt de „rămas bun“ și lăcrimând am dat mâna cu fiecare, iară ei, tot cu lacrimile pe obraz, mi-au sărutat mâna, Sf. Cruce și Sf. Epitrahil. A fost o despărțire emoționantă, deși eu eram român iar ei erau ruși!? Acestea sunt roadele dragostei creștine.

La orele 12, după servirea mesei, unitatea pornește în direcția Berislav, pe Nipru...

10.11 [luni]... La orele 16 trecem fluviul Nipru pe același pod pe care l-am traversat la înaintare, în urmărirea inamicului, ajungând la Kamowka...

26.11 [marți]... La ora 4 dim. pr. Zaharia pleacă la București, iar eu perfectez actele de plecare, urmând ca după sosirea autocamionului cu bagajele ofițerilor să plec din Tighina, însă sunt orele 15.30 și autocamionul nu a sosit...

Aici notițele s-au întrerupt și nu-mi reamintesc cum au decurs evenimentele în perioada 27 noiembrie - 19 decembrie 1941. Știu însă că am plecat de la Tighina și am ajuns la Alexandria, unde mi-am făcut tot concediul (19.XII.1941 - 4.1.1942), după care m-am prezentat la garnizoana Petroșani, jud. Hunedoara, în calitate de confesor al acestei garnizoane. În aprilie 1942 am primit din nou ordin de plecare pe front... ■

Mai are națiunea vreun rol de jucat în lumea de astăzi, dar mai ales în cea de mâine? Statul național este o realitate istorică sau este un concept artificial, creat într-o anumită perioadă și care s-a dovedit depășit de realitatea istorică? Iată doar câteva dintre întrebările la care era chemată să răspundă prima temă principală a celui de al XVIII-lea Congres internațional de istorie ce și-a desfășurat lucrările la Montréal, la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie, anul trecut.

Discuția nu este nouă, dar a căpătat sensuri noi după prăbușirea U.R.S.S. și în urma conflictului din fosta Iugoslavie. Ea este complementară dezbaterii ce se poartă în jurul problemei drepturilor minorităților, aflată de câțiva ani la ordinea zilei.

Cea dintâi Temă majoră a Congresului de la Montréal și-a pornit lucrările de la un raport general, alcătuit de doi istorici francezi: François Bédarida, fostul și actualul secretar general al

primiv atent granițele Rusiei – între cetățenie și naționalitate potrivit modelului stat-națiune au golit de substanță puterea primului și ultimului președinte al U.R.S.S., Mihail Gorbaciov.

După cum aminteau și raportorii, încă din 1848 Marx profetiza că zilele națiunii și ale naționalismului sunt numărate, căci ele urmau să cedeze în fața uniformizării producției industriale și a pieței mondiale, proletariatul urmând să ia locul națiunii. Nu a fost singura profecie a lui Marx care s-a dovedit falsă. Experiența statelor comuniste și mai ales a celor post-comuniste demonstrează din plin caracterul utopic al celor afirmate de Marx. Și ne putem pune întrebarea atunci cât de realiste sunt profețiile de astăzi făcute pe aceeași temă. Ce șansă de reușită au formulele care își propun să înlocuiască lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă!”? Oare, nu cumva ideea că statul național este o fază depășită în evoluția umanității reprezintă mai curând rezultatul aspirațiilor sentimentale ale unor gânditori de azi

Al XVIII-lea Congres Internațional de Științe Istorice 27 august - 3 septembrie 1995

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International
XVIIIe Congress
of Historical
Congrès Sciences
International des Sciences
Historiques 1995

Comitetului internațional de științe istorice, și Nicolas Roussellier, de la Institutul de studii politice din Paris. Cei doi raportori au remarcat că „peste tot, în Nord și în Sud, în Orient și în Occident, asistăm la nașterea sau renașterea unor naționalisme cu manifestări exacerbate. Peste tot, fie că este vorba despre națiunile de mult constituite, fie că sunt popoare ce și-au cucerit recent independența, se produc conflicte cu minoritățile naționale ce reclamă cu voce tare dreptul de a dispune de destinul lor...”. Fenomenul nu ar trebui să ne mire într-atât. Traversăm o perioadă de criză economică și tendința umană a fost, dintotdeauna, de exacerbare a sentimentelor de xenofobie: de vină este străinul, celălalt. Apoi ne aflăm după prăbușirea unui mare imperiu ce a strâns între granițele sale atâtea popoare pe care a încercat inutil – constatăm acum – să le topească într-o inexistentă „națiune sovietică”. De altfel, după cum arăta Valeri Tișkov, nu națiunile cele mai defavorizate și mai puțin dezvoltate din fosta U.R.S.S. s-au aflat în prima linie a luptei, ci cele mai puternice. Renașterea unei puternice națiuni ruse, recrearea unei identități – încă false, dacă

decât o realitate obiectivă, se întrebau chiar autorii raportului menționat.

Nu toți istoricii anunțați în program și care și-au trimis comunicările pentru a fi prinse – într-o formă rezumată – în volumul editat înainte de începerea Congresului, o adevărată premieră, au putut fi prezenți la dezbateri. Subiectele abordate au fost extrem de interesante și vom cita aici pe cele ale doamnei Catherine Coquery-Vidrovich (Franța) despre *Națiune în Africa de Nord*, Otto Dann (Germania) *Federalism și stat-națiune*, Alexandru Duțu (România) *Solidarități organice și solidarități organizate în naționalismul sud-est european*, Miroslav Hroch (Cehia) *Trăsături specifice ale procesului de formare a națiunii în cazul „națiunilor mici”*.

Dezbaterile din cadrul Temei principale nr. 1 au fost extrem de interesante. Evident, ele nu au adus soluții problemelor puse în discuție. Și este evident pentru cel care își apleacă privirea asupra evoluțiilor politice contemporane că soluțiile sunt greu de găsit.

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

VECHIMEA ORAȘELOR

ȘTEFAN S. GOROVEI

Într-o primă parte a acestui articol (Magazin istoric, nr. 1/1996) am prezentat câteva exemple concrete din domeniul istoriei orașelor când istoricul se confruntă cu diletaantul agresiv sau este supus unor puternice presiuni venite din partea factorilor politici sau administrativi.

Există însă și paradoxale cazuri, când o vechime dovedită istoricește, atestată de documente autentice, nu reușește să convingă factorii responsabili și adevărata aniversare trece (sau riscă să treacă) neobservată. În aceste cazuri, se manifestă o reticență nejustificată, provenind dintr-un spirit critic rău orientat și greșit aplicat – de fapt, o anumită incapacitate de receptare a lucrurilor care nu se potrivesc cu ceea ce „se știe”. Este o atitudine rigidă, adevărată anchiloză, cu efecte deosebit de păgubitoare (pentru că împiedică progresul cunoașterii științifice), cu atât mai greu de detectat și de combătut, cu cât, pentru a se manifesta, ea îmbracă o haină științifică și se pune sub scutul spiritului critic. Pentru că – trebuie spus și repetat – adevărul istoric se definește și (sau: mai ales) prin capacitatea de a distinge clar și fără multă șovăială corectitudinea unei interpretări noi sau autenticitatea unei informații noi. În lipsa acestui fler, ceilalți – miopi sau prezbiți ai istoriei, cum îi numea, ironic, P.P. Panaitescu – se postează pe platforma „spiritului critic” și transformă această calitate a omului de știință în contrariul ei. Voi da și aici câteva exemple.

Cetatea Albă, unul din cele mai vechi centre urbane ale Moldovei

„Villa Horleganoio“

Cel mai vechi document emis de cancelaria princiară a Moldovei al cărui text a ajuns până la noi are data de 1 mai 1384; prin el, Petru I Mușatinul dăruia anumite venituri călugărilor predicatori (dominicani) de la Sf. Ioan din Siret – ctitoria mamei sale, Doamna Margareta (Mușata), care-și pregătise acolo locul de veci. Documentul a fost scris în limba latină, la curtea Doamnei Margareta, „in villa Horleganoio“. (Păstrat multă vreme în arhiva dominicanilor din Liov, acest document ne este azi cunoscut doar printr-o copie: originalul s-a pierdut). E ușor de înțeles că identificarea localității unde se afla curtea Doamnei Margareta la 1384 a pasionat pe mulți medievști. Gândul unora dintre ei a mers foarte repede către *Hârlău*: a presupune o veche lectură eronată – *villa Horleganoio* în loc de (eventual!) *villa Horleyanovo* – e cât se poate de plauzibil (am arătat și în prima parte a acestui articol cum asemenea vechi lecturi greșite pot duce la confuzii în privința datelor).

Acestei identificări i s-au adus obiecții care au putut să pară serioase; astfel, s-a observat că localitatea este desemnată cu calificativul *villa*, care de obicei înseamnă (în latina medievală) *sat*, câtă vreme Hârlăul a fost oraș (târg); s-a mai considerat că localitatea în care se afla la 1384 curtea Doamnei Margareta trebuia (?) să fie aproape de Siret, într-o zonă unde și alteori, în veacul XV, s-au constituit domenii ale Doamnelor Moldovei. Propunerea ca în „villa Horleganoio“ să vedem satul *Horlăceni* sau satul *Corlăteni*, venită din partea unor medievști de renume (P.P. Panaiteșcu, C. Cihodaru), a fost acceptată prin... autoritatea magiștrilor.

La sfârșitul anilor '70, când istoria veche a orașelor moldovenești a intrat în aria

preocupărilor mele (în legătură strânsă cu întemeierea și organizarea statului românesc dintre Carpați, Ceremuș, Nistru și Marea Neagră) – interes impulsionat și de descoperirea pecetii medievale a orașului Târgu Neamț cu legenda în limba latină (vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1978) – am pornit la revizuirea întregului material privind orașele din acest spațiu în veacul XIV. De la început, argumentele pentru localizarea misterioasei „villa Horleganoio“ în altă parte decât la Hârlău mi s-au părut neconvingătoare.

1) Nimic nu obligă la fixarea curții Doamnei Margareta lângă Siret; argumentul „religios“ operează la fel de bine în cazul Hârlăului, aflat într-o zonă de intensă locuire catolică: prezența Doamnei – mare protectoare a catolicismului în Moldova – în acel loc își poate avea o justificare temeinică.

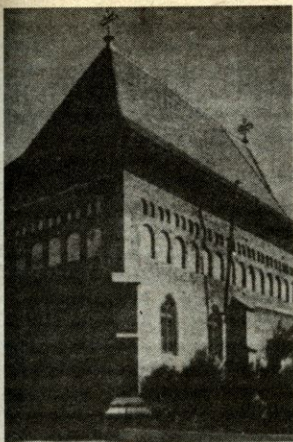
2) Satele Horlăceni și Corlăteni nu sunt cunoscute, cu aceste nume, în veacul XIV, cel de-al doilea fiind numit așa abia din veacul următor, după neamul boierilor Corlat; în schimb, Hârlăul este atestat documentar încă din ultimii ani ai veacului XIV: el a fost, fără îndoială, centrul unui vechi cnezat premergător domniilor lui Dragoș vodă (1347-1354) și Bogdan I (1363-1367), după cum o probează cel de-al doilea nume al său, *Civitas Bachloviae*, adică *Târgul (vâii) Bahluiului*.

3) Folosirea apelativului *villa* în acest context nu poate conduce la concluzia că ar fi vorba de un sat: documentul din 1 mai 1384 a fost scris, desigur, de un străin (foarte probabil, unul dintre călugării dominicani în favoarea cărora fusese dat actul), iar pentru un străin, orașele noastre erau – dat fiind aspectul lor – mai degrabă sate! Această confuzie – frecventă în izvoarele medievale externe care privesc istoria noastră – se păstrează până târziu. În aceleași izvoare (de limbă latină) se folosește uneori, pentru desemnarea unor orașe, califi-

cativul *civitas*; în latina medievală, cu acest cuvânt se indicau, de obicei, orașele în care se aflau sedii episcopale; evident, nu cu acest sens îl folosesc (întotdeauna) scribii unor izvoare medievale relative la orașele noastre... În afară de aceasta, mai trebuie să se știe că la vremea aceea un sat era o așezare care număra câteva case; nu era, desigur, locul potrivit pentru curtea aceleia care se intitula cu mândrie *Doamnă a Moldovei* (Domina Valachiae Minoris) și care va rămâne în amintirea urmașilor ca o adevărată *piatră scumpă* (illa verre gemma pretiosa).

La toate aceste argumente, se mai adaugă două fapte. În primul rând, existența curților domnești de la Hârlău – înnoite la 1486 de Ștefan cel Mare și refăcute de Radu vodă Mihnea în a doua sa domnie (1623-1626) – indică o veche reședință a principilor Moldovei în acel târg. În al doilea rând, este de observat că între boierii citați ca martori în actul din 1 mai 1384, ca „supremi consiliari“ ai lui Petru I al Moldovei, se află și un *Bârlă*; or, câțiva ani mai târziu, acest personaj este citat ca *Bârlă de la Hârlău* (despre acest mod de a desemna, cu formula „de la“, pe unii dintre boierii cei mai vechi ai Țării Moldovei a fost vorba și în prima parte a acestui articol). De la 2 iulie 1398 și până la 1 august 1403, *panul Bârlea de la Hârlău* este prezent în documente (uneori însoțit și de copiii lui, nenumiți însă); dispariția lui în 1403-1404 arată că era unul din boierii bătrâni, care slujiseră și înaintașilor lui Alexandru cel Bun.

Încercarea de a atrage atenția asupra aniversării de 600 de ani a Hârlăului – încercare întemeiată pe argumentele expuse până aici – a întâmpinat, în 1980-1983, uși închise; nici după 1984 (anul jubileului!) n-am avut mai mare succes: unui articol, intitulat *Vechi orașe, lumini noi*, i s-a refuzat – din... înalte dispoziții – tipărirea chiar în paginile revistei

Biserica Sf. Ioan din Piatra Neamț, ctitorie a lui Ștefan cel Mare

Magazin istoric! Apărut ulterior (1988), într-un almanah ieșean, el n-a mai putut consemna decât trecerea câtorva ani *peste cele șase veacuri...*

Cu trecerea timpului, progresul cercetărilor a dus și pe alți istorici la concluzia că, în adevăr, actul din 1384 conține prima atestare documentară a Hârlăului. A mai trebuit și o schimbare de regim, pentru ca străvechea așezare să-și facă sărbătoarea la care avea tot dreptul, cu o întârziere de zece ani, la 6-7 august 1994, sub deviza *Hârlău 610...*

Și, totuși, Piatra lui Crăciun...

Un caz încă și mai straniu – petrecut în lunile din urmă, fără presiunea vreunor „indicații” – e acela al orașului Piatra Neamț (numit, la începuturile sale, *Piatra lui Crăciun*). În documentele interne, emise de cancelaria princiară a Moldovei, orașul este menționat prima dată la 1431, dar unele izvoare externe îi urcă în chip evident vechimea cu încă trei decenii și jumătate. Paradoxal, atunci când a fost vorba de sărbătorirea a șase veacuri de la prima atestare *documentară* a

frumosului oraș moldav (30 ianuarie 1395), aceste izvoare s-au văzut contestate și a fost nevoie de o mică bătălie pentru ca adevărul să triumfe.

Pentru Piatra Neamț, cea mai veche mențiune a existenței sale se află într-un izvor în jurul căruia s-au purtat multe discuții: o listă a orașelor, inclusă în unele vechi cronici rusești. Critica de text a arătat că această listă datează din anii 1388-1392; mai multe orașe din Moldova își află, în ea, cele dintâi atestări – între ele, și *Piatra lui Crăciun*. Evident, datarea acestui izvor – determinată printr-un răstimp de *patru-cinci ani*, și nu *printr-un singur an*, cu lună și zi – nu poate conduce la stabilirea unei vechimi într-o cifră exactă, singura care permite o sărbătorire. Din fericire, Piatra Neamț are însă și o altă atestare, din aceiași ani de la sfârșitul veacului XIV: la 30 ianuarie 1395, pe când se afla în drum spre Cetatea Neamțului, în cunoscuta-i campanie împotriva lui Ștefan I al Moldovei, regele Sigismund al Ungariei a emis un document pentru a ierta – în acele condiții speciale – pe unul din marii nobili maghiari de pedepsele la care fusese condamnat de adunarea nobililor transilvăneni; actul este emis „ante villam Karachonkw”, adică „în fața (în dreptul) satului Piatra lui Crăciun”. (Scurt timp după aceasta, oștile regelui Sigismund au fost zdrobite, la Hindău/Ghindăoani, pe aceleași plaiuri nemțene).

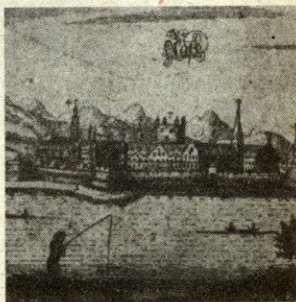
În fața acestor surse, reacțiile istoricilor au fost diferite: unii au crezut (și cred) în autenticitatea lor, alții le-au combătut. Și așa, când un tânăr profesor pietrean, Mihai Gicoveanu, a propus, în 1994, în presa locală, pregătirea sărbătoririi jubileului de 600 de ani, propunerea sa a provocat proteste și ironii, întemeiate pe avizul negativ al unor istorici pentru care nici lista rusă a orașelor și nici documentul regelui Sigismund nu constituie dovezi acceptabile și suficiente ale vechimii orașului.

Ce anume a determinat o asemenea reacție?!

La vremea când vechimea orașelor din Moldova a început să mă intereseze, aveam dese discuții, întotdeauna plăcute și folositoare, cu unul din cei mai erudiți specialiști în istoria noastră medievală, profesorul Dimitrie Ciurea (1914-1993); descoperirea pecetei cu legendă latină a Târgului Neamț completa unul din cele mai frumoase studii ale sale, închinat tocmai acestui subiect – sigiliile orașelor moldovenești medievale – între ale cărui ilustrații am identificat, cu același prilej, și cea de-a patra pecete „latinească”, anume cea a târgului Cotnari. Încrederea pe care o arătam (și pe atunci) listei rusești a orașelor mi-a atras, din partea profesorului Ciurea, observația (nu lipsită de accente ironice, după cum îi era obiceiul) că în acest izvor este menționat un oraș pentru care atestările interne încep abia după aproximativ o jumătate de secol: Piatra lui Crăciun (Piatra Neamț). Concluzia: izvorul nu poate fi datat decât mult mai târziu, în veacul XV.

Această observație m-a uimit și m-a descumpănit, dar, în egală măsură, m-a îndemnat să caut a demonstra justetea opiniei mele. Tocmai apăruse primul volum al seriei *Relații între Țările Române din colecția Documenta Romaniae Historica*; între actele pe care le cuprinde acest volum, se află și acela din 30 ianuarie 1395, emis „ante villam Karachonkw”.

Orașul Iași într-o stampă din veacul XVII

Dovada aceasta nu l-a impresionat pe profesorul Ciurea, care mi-a atras atenția că în respectivul volum se publică doar un rezumat, preluat dintr-o ediție străină: cercetarea originalului era, după părerea sa, absolut indispensabilă pentru a elimina orice urmă de îndoială cu privire la autenticitate. Consultarea colectivului de specialiști de la Cluj – și în special a profesorului Sigismund Jakó – mi-a adus lămuririle cu privire la soarta actului: păstrat până în 1951 în arhiva Banffy de la Cluj, a fost trimis la Budapesta pentru microfilmare, fără să revină vreodată la locul de păstrare.

După credința mea, nu era nici un motiv pentru a mai suspecta acest act: un întreg context istoric îi susținea autenticitatea iar includerea sa, în 1951, într-o mare colecție maghiară i-o confirma; considerându-l autentic, profesorul Radu Manolescu îl folosea (după această colecție) într-un studiu tipărit în 1966, despre campania regelui Sigismund în Moldova.

Deși comunicate și tipărite în 1986-1988, aceste precizări nu au convins pe toți istoricii, iar acțiunea profesorului de la Piatra Neamț a fost calificată drept „infantilism”, „nebunie curată”, aparținând unui „univers străniu”. Nu mai demult decât în ianuarie 1995, unul din specialiști încă se mai îndoia și încredința tiparului rezervele sale „față de ideea de a accepta data de 30 ianuarie 1395 drept prima atestare a numelui orașului”. O dezbateră a avut loc, în aceeași lună, la muzeul din Piatra Neamț, „impusă de nevoia stabilirii unei poziții cât mai clare față de autenticitatea rezumatului unui act emis de cancelaria regală maghiară, act datat 30 ianuarie 1395...” (Mircea D. Matei, în *Informații privind istoria orașelor*, nr. 32, Sibiu, ianuarie 1995). Dar, chiar în aceeași zile, profesorul Mihai Gicoveanu a publicat, într-o gazetă locală, *facsimilul originalului acestui*

act atât de controversat (ziarul *Acțiunea*, an. V, nr. 10, din 27 ian.-2 febr. 1995): prin strădanii proprii, el a obținut de la Arhivele Naționale din Budapesta o fotocopie a actului, pe care l-a tipărit apoi *în întregime*, în transcrierea și traducerea profesorului Radu Manolescu. Întrucât această *primă ediție integrală* a actului s-a făcut în publicații locale, consemnarea lor aici mi se pare o datorie (dar și o modestă recompensă pentru truda descoperitorului, care a știut să creadă în dreptatea sa): Mihai Gicoveanu, *Redescoperirea unui document*, în *Anotimpuri*, revistă editată de Grupul Școlar de Chimie din Piatra Neamț, an. II, nr. 3, 1995, p. 8; idem, *Monografia Grupului Școlar de Chimie Industrială, Piatra Neamț*, 1995, pp. 8-10.

Este, această întâmplare, o înfrângere a spiritului critic manifestat de unii medievisti de marcă? Cu siguranță nu, căci tocmai acest spirit critic a condus, finalmente, la redescoperirea originalului. Dar, nu mai puțin, ea constituie un avertisment foarte sever adresat breslei istoricilor: spiritul critic nu trebuie folosit dincolo de marginile care îi asigură efecte binefăcătoare; altminteri, transformat din medicament în otrăvă, el riscă să devină o piedică pentru progresul cunoștințelor științifice și să altereze raporturile dintre slujitorii aceleiași bresle.

Magister dixit!

O altă întâmplare, care pledează în același sens al folosirii campănile a spiritului critic, privește orașul Iași. La începutul lui 1995, presa ieșană a anunțat intenția autorităților locale de a sărbători, în acest an, împlinirea a șase secole de la prima atestare *documentară* a orașului. Vechimea astfel indicată (cu precizie, într-o cifră rotundă!) conducea la anul 1395. A fost evident că intenționata sărbătorire se baza

pe un izvor cu această dată și nu a fost prea identificarea lui: o inscripție pe piatră, în limba armeană, păstrată la biserica armeană din Iași și în cuprinsul căreia se află anul 1395.

Această constatare a produs reacția istoricilor ieșeni, care au arătat că, *sub nici un motiv*, respectiva inscripție nu poate fi socotită un izvor sigur, pe care să se întemeieze sărbătorirea a șase veacuri de la atestarea documentară. O întâlnire a oamenilor de cultură ieșeni, prevăzută să stabilească programul manifestărilor destinate aniversării, s-a încheiat cu concluzia că în 1995 nu este nimic de sărbătorit, cea dintâi atestare documentară *sigură* aflându-se în privilegiul acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov la 6 octombrie 1408. S-a vădit, astfel, că inițiativa sărbătoririi fusese luată fără consultarea specialiștilor, urmându-se cine știe ce sugestie a vreunui iubitor de istorie ieșană, bine intenționat dar mai puțin bine informat.

A fost ciudat (și neplăcut) de constatat că pentru foarte mulți oameni de cultură (scriitori, artiști, ziariști, profesori etc.) rigoarea istoricului nu înseamnă mai nimic: pledoaria profesorului Ioan Caproșu a impresionat mai mult prin vehemență, decât prin tăria argumentelor! A fost greu de înțeles pentru ce piatra aceea, cu o inscripție în care se află anul 1395, nu era nici o valoare. Și, în fond, de ce nu are?!

Iată textul inscripției (în traducere): „Cu mila lui Dumnezeu, prin stăruința părintelui Iacob, a hagiului Macar. E.K.R. 1395”. Trecând peste faptul că în acest (așa de scurt) text nu este menționat nici hramul vreunei biserici, nici numele vreunui oraș, îndoiala cea mai justificată este provocată de însuși anul 1395. Armenii foloseau, pentru calcularea timpului, un alt punct de plecare decât restul creștinilor, ceea ce formează *era armeană*, care începe la anul 551 după Hristos; astfel, la orice dată a unei

inscripții sau însemnări armenesti trebuie să se adauge 551 pentru a se obține anul erei creștine (de la Hristos). În nici un caz, o inscripție din veacul XIV n-ar fi folosit anul calendarului european!

În primii ani ai veacului XIX, biserica a fost reparată și i s-a pus o pisanie nouă, în textul căreia datele celelalte au fost reluate și amplificate, arătându-se că ea a fost întemeiată la „data armenilor 844 și a Mântuitorului 1395”. Dan Bădărău și Ioan Caproșu, autori frumoașei cărți *Iași vechilor zidiri* (Iași, 1974), conchid: „Toate acestea nu aduc vreo lămurire cu privire la felul în care s-a pus anul pe inscripția veche... Totul ne face, deci, să credem că ne aflăm în fața unui fals grosolan”. Din acest motiv, anul 1395 din această inscripție nu poate fi adus în discuție pentru stabilirea vechimii orașului Iași și cu atât mai puțin pentru sărbătorirea a șase veacuri de la prima atestare documentară.

Contestarea – într-un totu îndreptățită – și negarea calității de izvor istoric a inscripției de la biserica armeană nu înseamnă, însă, nici contestarea prezenței armenilor pe pământul Moldovei (inclusiv în Iași) – la sfârșitul veacului XIV și nici a existenței lașilor la acea vreme. Armenii sunt atestați în Moldova, cu rosturi negustorești, încă de la 1386; comunități armenesti însemnate, la Suceava, Siret, Hotin și Cetatea Albă, sunt numite într-o enciclică a catolicosului armean (întâistătătorul religios) din 18 august 1388. Este, totuși, de observat că în acest gen de documente externe (foarte puțin folosite până acum în istoriografia românească) *numele orașului Iași lipsește*, ceea ce înseamnă că aici se afla o comunitate neînsemnată încă, pentru care e mai greu de crezut că s-ar fi ridicat o biserică de piatră...

În ceea ce privește prima atestare documentară a orașului Iași, ea se găsește în aceeași listă

rusească, comentată mai sus; evident, datarea ei în intervalul 1388-1392 nu îngăduie o sărbătorire decât dacă se acceptă un an de mijloc (și acela determinat „pe la...”!). A fost, însă, interesant de constatat, cu prilejul acelei întâlniri a oamenilor de cultură ieșeni, că în privința respectivei liste a orașelor stăruie, încă, un scepticism nejustificat, cu privire atât la izvorul în sine, cât și la prezența lașilor alături de celelalte orașe moldovenești pe care le menționează. A fost, e drept, o etapă în care lista rusă era socotită un izvor „obscur”, „târziu și confuz”, dar cercetări întreprinse după al doilea război mondial (M.N. Tihomirov, Al. Andronic) au îndepărtat orice îndoieli cu privire la autenticitatea sa și au datat fragmentul care ne interesează în intervalul de mai multe ori citat (1388-1392, cu variații neînsemnate). Rezervele exprimate și susținute fără șovăire de profesorul C. Cihodaru au făcut, însă, „școală”: după părerea regretatului nostru profesor, în lista rusă nu s-ar afla menționat orașul Iași, ci orașul Cernăuți.

Pentru a se înțelege mai bine apariția acestor rezerve, trebuie spus că lista începe – în locul care ne interesează – cu enumerarea acestor localități: *Bealgorod, Cern, Iasâskâi torg na Prutea reața, Romanov torg na Moldovea...*, adică Cetatea Albă, Cern, Târgul Iași pe râul Prut, Târgul lui Roman pe Moldova. O mai veche lectură (dovedită ulterior greșită) a legat cuvântul *Cern* de ceea ce urmează, dând *Cerniasâskâi torg*, în care s-a văzut (!) numele orașului Cernăuți; în sprijinul acestei identificări, s-a adus precizarea (care urmează în text) că localitatea respectivă se află *pe râul Prut*, argumentându-se că în adevăr Cernăuți au această poziție, dar nu și Iași!

În realitate, ne aflăm aici în fața unui caz – nu foarte rar, din păcate – în care prestigiul magistrului a impus o eroare, blocând orice alte căi de abordare a

materialului documentar. În zadar a arătat profesorul Alexandru Andronic, în 1965, că *Cern* se leagă de *Cetatea Albă* (fapt lămurit apoi, în 1986, de Matei Cazacu prin existența a două cetăți, una numită *Albă*, iar cealaltă *Neagră*); în zadar s-a arătat că Iași erau în adevăr localizați, în acea vreme, în funcție de râul Prut – așa se află și în opera ilustriului analist polon Jan Długosz (1415-1480): Jijia se varsă „în Prut, lângă Iași” – pentru că nici n-ar fi putut exista o altă modalitate de localizare! Concluzia magistrului devenise lege.

*
* *
*

Am istorisit toate aceste întâmplări, la care am fost fie martor, fie participant, pentru că ele pot să arate foarte limpede cu ce capcane – de cele mai felurite naturi și... calibre – este confruntat istoricul în exercitarea meseriei sale. Ca să-și păstreze gândul „slobod și fără valuri” – după îndemnul lui Miron Costin – el trebuie să reziste atât unor presiuni științifice cât și unor constrângeri extraștiințifice. În categoria celor dintâi, se placează apartenența la o școală istoriografică, preluarea unor modele, clișee, grile, dogme etc., acceptarea necritică a unor concluzii formulate de mai-marii breslei și susținerea lor tocmai cu acest argument (*magister dixit!*); în a doua categorie, își află locul constrângerile ideologice și administrative, gustul public, așa-zisele comandamente sociale (în fapt, ingerințe ale unor înalți funcționari lipsiți de competență în materie). E bine să se repete ceea ce profesorul Constantin C. Giurescu a afirmat de nenumărate ori: între adevăr și patriotism nu există nici o contradicție. Patriotismul nu poate fi un motiv pentru a minți și a falsifica: numai adevărul durează iar dragostea de patrie nu poate exista decât nutrită și slujită de adevăr. ■

MAREA BRITANIE SE INTERESEAZĂ, DIN NOU, DE ȚĂRILE ROMÂNE

DAN A. LĂZĂRESCU

Născut în Irlanda, la data de 31 august 1780, tânărul lord intrase foarte tânăr în diplomație și fusese ambasador, mai întâi la Lisabona (1816) și apoi la Stockholm (1817), de unde a fost transferat la Constantinopol. În ziua de 9 noiembrie 1820, lordul Strangford a plecat din Anglia spre noul său post diplomatic, fiind însoțit, printre auxiliari ai ambasadei, și de capelanul acesteia, reverendul Robert Walsh. Acesta s-a înapoiat în Anglia cu doi ani după ambasadorul său, în 1824, de data aceasta pe uscat, prin Bulgaria, Țara Românească, Transilvania, Ungaria și Germania și a simțit nevoia să împărtășească publicului britanic cele consemnate de el în decursul acestei extrem de obositoare călătorii pe uscat, într-o lucrare publicată în același an de către editorii Frederick Westley & A. H. Davies sub titlul de *A Narrative of a Journey from Constantinople to England* (Descrierea unei călătorii de la Constantinopol spre Anglia).

Obiectivul urmărit de țarină

Revenit la Constantinopol în aceeași funcție de capelan, între anii 1831-1836 – de data aceasta ambasador al Angliei fiind viconteles Ponsomby – reverendul Robert Walsh a simțit nevoia să publice o relatare mai complexă a celor observate în Orient, în lucrarea intitulată: *A Residence at Constantinople during a Period*

Diplomația britanică s-a preocupat de Țările Române încă din anul 1588, când s-a încheiat vestitul acord comercial între ambasadorul britanic Hareborne, rezident la Constantinopol, și domnul Moldovei Petru Șchiopul. În secolul XVII, Marea Britanie anglicană s-a interesat de situația protestantismului (calvinist mai cu seamă) din Transilvania și de problemele Țărilor Române în funcție de războaiele purtate cu Poarta otomană de către Austria, aliata Angliei pe continent împotriva pretențiilor hegemonice ale regelui Franței Ludovic XIV. În tot decursul domniilor fanariote însă, cu excepția primelor decenii ale secolului trecut, interesul diplomației britanice pentru aceste țări atât de îndepărtate a fost minim.

Izbucnirea, în primăvara anului 1821, a dublei insurecții din spațiul dominat de Imperiul otoman – aceea a lui Tudor Vladimirescu și aceea eteristă – a redeschis pe neașteptate problema Orientului, ținută sub obroc în timpul Congresului de la Viena din anii 1814-1815. Admirator și susținător al politicii principelui de Metternich, șeful Foreign-Office-ului, viconteles Castlereagh (ajuns în anul 1822, în urma decesului părintelui său, marchiz de Londonderry) s-a văzut obligat să urmărească, de data aceasta cu cea mai mare atenție, evenimentele din ținuturile creștine ale Imperiului otoman și poziția în aceste evenimente a nepătrunsului țar Alexandru I al Rusiei.

În această acțiune, lordul Castlereagh a fost admirabil slujit de către ambasadorul britanic la Constantinopol, Percy-Clinton-Sidney Smith, viconte de Strangford și lord Penhurst.

including the Commencement, Progress, and Termination of the Greek and Turkish Revolution. By the Reverend Robert Walsh (Un sejur la Constantinopol într-o epocă în care au avut loc începutul, evoluția și încheierea revoluției grecești și turcești). Lucrarea a apărut la aceiași editori în anul 1836.

Ambele relatări ale reverendului Robert Walsh cuprind numeroase date prețioase asupra istoriei Țărilor Române, în zburciumata perioadă de încheiere a domniilor fanariote. Am ales, pentru acest articol, doar pe cele referitoare la contextul redeșterii interesului diplomației britanice pentru români.

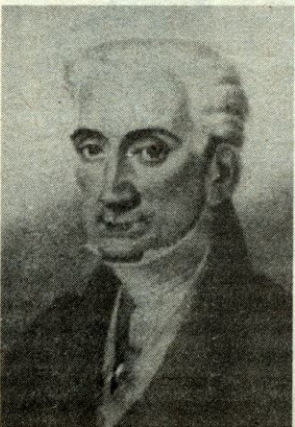
La bordul vasului britanic pe care a călătorit reverendul Robert Walsh în luna noiembrie 1820 către Constantinopol s-a suit, cu prilejul unei escale la Smirna, tânărul Lord Charles Murray; feciorul ducelui din Athol, care făcea parte dintr-unul din cele mai vechi și mai nobile neamuri scoțiene. Bolnav de tuberculoză în ultimul grad, tânărul nobil britanic a și murit la bordul navei. Dar, înainte să moară, a ținut să se spovedească reverendului Robert Walsh. Cu acest prilej, el s-a simțit obligat să-i dezvăluie confesorului său *in extremis* tainele misterioasei sale călătorii în Orient, până la Odessa și înapoi la Smirna.

Ca numeroși alți nobili, intelectuali și ofițeri britanici – i-a mărturisit lord Charles Murray reverendului Robert Walsh – și el, ca și lordul Byron, de altfel, se

entuziasmasă pentru cauza sfântă a eliberării poporului grec din cătușele stăpânirii otomane. Întrucât, oficial, politica britanică tradițională milita pentru menținerea integrității Imperiului otoman – teză susținută acum și de diplomația austriacă – membrii asociației secrete filoelene britanice se văzuseră siliți să procedeze în mare taină la strângerea de fonduri bănești și de arme pentru cauza emancipării poporului grec. Lord Charles Murray fusese trimis de asociație la Odessa, să ia contact cu conducerea secretă a Eteriei.

Atâta ajunsese să-i dezvăluie, pe patul de moarte, tânărul nobil scoțian confesorului său.

Cât se poate de intrigat de aceste dezvăluiri, reverendul Robert Walsh a avut foarte curând prilejul să afle mult mai multe lucruri pe aceeași temă de la consulul britanic din insula Naxos, în portul cărei insule făcuse escală corabia britanică. După câteva decenii de activitate consulară și informativă în insula Naxos, consulul britanic a fost în măsură să-i dezvăluie reverendului Robert Walsh toate dedesubturile mișcărilor secrete din Orient, încă din vremea domniei țarinei Ecaterina II. Printre numeroasele planuri elaborate de cancelaria țarinei în vederea soluționării în favoarea Rusiei a chestiunii Orientului figura și proiectul unei insurecții generale a tuturor locuitorilor de sânge grecesc din Imperiul otoman. Pentru a stimula căpeteniile elene să pregătească și să dezlănțuie o asemenea insurecție generală, agenții misterioși ai țarinei afirmău că obiectivul urmărit de țarină era reconstituirea Imperiului bizantin în integritatea lui teritorială maximă. Noul imperiu trebuia să aibe în fruntea lui, fie un împărat dintr-o ilustră familie bizantină sau fanariotă, fie un țar din familia rusă. În acest din urmă sens se explică de ce țarina a ținut

Prințul Metternich, tablou de Th. Lawrence...

...Ipsilanti, litografie semnată de Boggi...

...și Capodistria, în viziunea lui Brulloff

ca al doilea fecior al țareviciului Pavel Petrovici să fie botezat cu numele celui dintâi și celui de pe urmă bazileu: Constantin.

O lovitură de teatru

Cea dintâi încercare de realizare a acestui plan *grecesc* al țarinei a avut loc în anul 1770, când flota rusă din Marea Baltică a ajuns, pe valurile Mării Nordului și ale Oceanului Atlantic, în Mediterana, sub conducerea tehnică a amiralului britanic Elphinstone, *închiriat* de țarină pentru a-l sfătui pe improvizatul amiral al escadre, Orlov, fratele favoritului țarinei. La apariția corăbiilor de război ale țarinei în Arhipelag, foarte mulți insulari greci au ridicat stindardul insurecției, chiar în insula Naxos, mai cu seamă după ce escadra rusă a izbutit să surprindă flota sultanului la ancoră la Çeşme-Liman, pe data de 7 iulie 1770. Dar amirali Orlov și Elphinstone n-au izbutit să forțeze intrarea Dardanelelor, fortificată în grabă de către specialiștii francezi trimiși de regele Ludovic XV – a cărui ostilitate față de Rusia era absolută. Printre tehnicienii francezi trimiși atunci de către ducele de Choiseul, la cererea ambasadorului francez, contele de Vergennes, se afla și baronul maghiar de Toth.

A doua încercare de punere în execuție a planului *grecesc* al țarinei a avut loc în timpul războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787-1791. De data aceasta se urmărea proclamarea ca împărat al noului Bizanț a nepotului țarinei, marele duce Constantin, care ar fi luat titlul de Constantin XIV. Atitudinea ostilă a Franței, Angliei și Prusiei, ca și izbucnirea Revoluției franceze, au împiedicat și de data aceasta realizarea planului. Când însă, în cursul războaielor napoleoniene, o altă escadră rusească a debarcat un corp expediționar rus în insulele ionice, toți grecii au fost

convinși că aceste insule vor constitui viitoarea bază strategică pentru subminarea Imperiului otoman. Pentru galvanizarea energiilor tuturor grecilor supuși Porții otomane, beizadea Dimitrie Moruzi, al doilea fecior al domnitorului Moldovei Constantin Moruzi, și frate al domnitorului Alexandru C. Moruzi, a izbutit, prin exercițiul unei inteligențe excepționale și al unei energii ieșite din comun, să ajungă între anii 1808-1812 Mare-Dragoman al Porții otomane. Poziție-cheie care i-a îngăduit să pregătească, la trei nivele, o acțiune revoluționară. Cel dintâi nivel era cel cultural. În speță, a luat ființă în mod oficial o Academie de cultură neogreacă, pe țărmurile înflorite ale Bosforului la Kürü-Çeşme. Un număr de intelectuali greci poligloți au fost solicitați să traducă în limba greacă modernă capodoperele literaturii, filosofiei și științei economice europene, pentru a contribui pe această cale la ridicarea nivelului cultural al compatrioților lor. La un al doilea nivel a luat ființă, cu încuviințarea sultanului, o societate culturală zisă a *Philomouselor*, menită să multiplice contactele culturale între grecii de sub stăpânirea otomană, cei din Principatele române și cei din alte țări europene, un centru important al acestei societăți fiind Viena, care a preluat rolul secular deținut, până la destrămarea ei în anul 1797, de către Veneția. Sub acoperirea oficială a acestor două activități patente, funcționa la un al treilea nivel, de data aceasta secret, o asociație subversivă (*Eterie*), după modele antice dar și masonice, și cu ritualul înfrățirii prin sânge între adepții ei.

Moartea tragică a fraților Dimitrie și Panaiot Moruzi, în anul 1812, în urma dezvăluirii activității lor subversive de către agenții lui Napoleon la Constan-

Ioniță Sandu Sturzea, după un portret de la Sf. Spiridon, Iași...

... Lord Byron, pictură de Phillips...

... și Grigore Dimitrie Ghica, după un portret de Gh. Lecca

tinopol – în treacă fie spus, Dimitrie Moruzi contribuise din răspuțeri la pierderea Basarabiei, prin Tratatul de pace de la București din mai 1812 și fusese făcut răspunzător pentru această pierdere – nu a pus capăt câtui de puțin activităților subversive ale societăților înființate de ei. Conducerea acțiunii a fost preluată de un arhimandrit, Dikaos, care a întrunit în anul 1815 mai mulți conducători eteriști la Constantinopol. La această întrunire s-a stabilit continuarea și chiar accelerarea activității de strângere de arme și de fonduri bănești, punându-se la contribuție atât bogățiile armatori greci din insule – cărora li s-a cerut să-și amenajeze corăbiile de comerț astfel încât să poată fi oricând folosite ca nave de război –, cât și intelectuali europeni dispuși să participe la eliberarea Eladei, patria civilizației și culturii europene. Între timp, prin ridicarea opreliștei inițiale impuse fanarioților de a pătrunde în Eterie, locul lui Dimitrie Moruzi a fost ocupat de altă beizadea fanariotă și anume de către generalul-principe Alexandru Ipsilanti, feciorul fostului domnitor al Țării Românești și al Moldovei, Constantin Al. Ipsilanti, înălțurat de pe tronurile celor două principate în luna decembrie 1806, în urma izbucnirii războiului ruso-turc.

Toate aceste date le-a putut afla reverendul Robert Walsh – și, evident, și ambasadorul, lordul Strangford – de la consulul britanic din insula Naxos, în luna noiembrie 1820. Sosiți la Pera în luna decembrie 1820, ambasadorul și capelanul său au fost în curând informați de un agent secret de origine franceză, Barbaud, despre moartea în condiții suspecte a domnitorului Țării Românești, Alexandru Vodă Șutu, și apoi despre răscoala țărănimii valahe, conduse de către Tudor Vladimirescu.

Curând s-a aflat despre trecerea Prutului de către forțele eteriste conduse de către *arhiul*

Alexandru Ipsilanti, care răspândise o proclamație prin care vestea iminentă venire pe urmele lui „A unei oștiri puternice căreia nimeni nu i se va putea împotrivi“. În cele din urmă, ca o lovitură de teatru, s-a aflat știrea dezavuării Eteriei și a lui Tudor Vladimirescu de către țarul Alexandru I, aflat sub influența atotputernică a cancelarului principe von Metternich, la Congresul de la Laybach (azi Liubiana).

Dorința fierbinte a locuitorilor

Luată prin surprindere și prevăzând un nou război ruso-turc, Poarta nu se hotărâse încă să ia vreo măsură, în afara înlocuirii Marelui-Dragoman, Ion Calimachi, feciorul lui Scarlat Vodă, prin beizadea Constantin Al. Moruzi, feciorul lui Alexandru Vodă Moruzi și deci nepot de frate al sacrificatului Dimitrie Moruzi. În acest context, reverendul Robert Walsh descrie o scenă puțin cunoscută istoricilor Eteriei. Anume, într-o zi în care, beneficiind de prerogativele îndătinute ale noii sale funcții, noul Mare-Dragoman al Porții se plimba, *călare* – drept interzis altor *ghiauri* – pe țărmurile Bosforului, a fost abordat de un necunoscut, care i-a înmănat o scrisoare apoi s-a făcut nevăzut. Beizadea Constantin Moruzi, care poate nici nu era inițiat în tainele Eteriei, a văzut cu spaimă că scrisoarea îi fusese trimisă de către vărul său primar – prin Ecaterina Moruzi, soția lui Alexandru Vodă Ipsilanti, bunicul *arhiului* – și anume de către Beizadea Alexandru Ipsilanti. Arhiul îi cerea Marelui-Dragoman să acorde tot sprijinul patriotic Eteriei și-i indica un număr de fanarioți de vază care erau gata să-l călăuzească pe calea realizării planului unei Grecii libere.

Nespus de înspăimântat, Beizadea Constantin Moruzi s-a

hotărât să predea scrisoarea Divanului otoman. Acolo i s-a cerut să traducă scrisoarea din limba greacă în limba turcă. Marele-Dragoman s-a executat, dar, cuprins de un tardiv scrupul de conștiință, a omis din traducere numele fanarioților atât de imprudent dezvăluite de vărul său primar. Divanul i-a înaintat traducerea sultanului Mahmud II (1808-1838), care i-a cerut în taină unui grădinar grec al Seraiului să-i traducă și el cuprinsul scrisorii în limba turcă. Aflând de reticențele Marelui-Dragoman, sultanul l-a chemat și a poruncit să fie executat sub ochii lui, la data de 4/16 aprilie 1821. Faptul e consemnat și într-un raport înaintat baronului Pasquier de către însărcinatul francez de afaceri pe lângă Poartă, viconte de la Viella, la data de 24 aprilie 1821 (stil nou, evident). Trebuie menționat că unii istorici atribuie dezvăluirea secretelor Eteriei, fie lui Alexandru Vodă Suțu – care ar fi fost ucis pentru această dezvăluire de către medicul său cuțant, dr. Christaris, eterist fanatic, fie cneazului Miloș al Serbiei, care ar fi trimis sultanului o scrisoare primită de la același Alexandru Ipsilanti.

Dezvăluirile au avut darul să stârnească mânia cumplită a sultanului, care a dispus numaidecât executarea tuturor grecilor din Capitală și din ținuturile apropiate. Reverendul Walsh descrie pe larg, cu amănunte macabre, îndeplinirea acestui adevărat genocid. Autoritățile otomane îi preveniseră pe ceilalți ghiauri din Capitală, pe *frânci*, să nu-și părăsească locuințele în zilele genocidului; sau, dacă trebuiau neapărat să iasă din casă, cel puțin să poarte pălării, amănunt care i-ar fi scutit de măcel, scrie cu un fel de umor macabru reverendul Robert Walsh. Au căzut jertfă atunci vindictei otomane câteva zeci de mii de greci din Capitală și din ținuturile învecinate, în frunte cu venerabilul

patriarh ecumenic Grigore V, spânzurat de porțile catedralei patriarhale împreună cu alți 12 înalți prelați ai Bisericii Ortodoxe. Cum până la urmă grecii aflaseră secretul cu pălăriile și începuseră să le poarte și ei, turcii n-au mai ținut seama de ele și i-au măcelărit pe toți cei care nu purtau turban, ceea ce a determinat reacția energică a tuturor *elçiiilor* (șefi de misiuni) europeni. Baronul Stroganov, ambasadorul țarului, după multiple proteste, s-a văzut în cele din urmă silit să părăsească Istanbulul cu tot personalul ambasadei, imbarcându-se la data de 29 iulie/10 august 1821 pe o corabie care a acostat la Odessa. Relațiile diplomatice între Rusia și Turcia vor rămâne astfel întrerupte vreme de aproape cinci ani, până la sfârșitul anului 1825.

Această împrejurare, ca și constanta nehotărâre și apoi moartea neașteptată a țarului Alexandru I al Rusiei, a contribuit la hotărârea finală a Porții otomane de a îndepărta pentru totdeauna pe fanarioți de pe tronurile Țărilor Române. În acest sens au conlucrat din răspuneri diplomația britanică și cea austriacă, mai cu seamă în urma întrevederii pe care lordul Castlereagh, în suita noului rege al Angliei George IV (1820-1830), a avut-o cu principele von Metternich, în a doua jumătate a lunii octombrie 1821, la Hanovra, capitala electoratului stăpânit de regele Marii Britanii din 1714. Lordul Strangford – ca și internunțul austriac pe lângă Poarta otomană, contele von Lützov – a făcut tot ceea ce i-a stat în putință ca să-l înduplece pe sultan și pe favoritul acestuia, Halet Effendi – fost ambasador otoman la Paris – să dispună reinstaurarea domnitorilor pămanțeni pe tronurile Țărilor Române. Reverendul Robert Walsh descrie cu lux de amănunte intrarea solemnă în capitala otomană a celor 12 boieri români, șase munteni și șase moldoveni, veniți să solicite

oficial sultanului reînscăunarea domnitorilor pământenii. Apoi, în ziua de 30 iunie / 12 iulie 1822, zi calificată de reverend ca „măreață, de pomină”, aceiași boieri români și-au făcut intrarea solemnă la Becé-Kapu, precedați de către cei doi domnitori pământenii în sfârșit desemnați de către sultan: *Yovan Stourdza Logotheti and Ligorî Ghika bani*, după cum consemnează reverendul Robert Walsh, citând textul notei oficiale prin care Poarta otomană notificase Ambasadei britanice numirea logofătului Ioniță Sandu Sturdza ca domnitor al Moldovei și aceea a marelui ban Grigore Ghica ca domnitor al Țării Românești.

„Numirea acestor doi principii pământenii a îndeplinit dorința fierbinte a locuitorilor acestor țări”, consemnează, aparent entuziasmat, reverendul Robert Walsh, care menționează numai-decât ce pacoste au fost, pentru bietele Țării Române, vreme de peste o sută de ani, domniile fanariote, cu dregătorii lor străini și cu ispravnicii greci care „fiecare din ei avea prilejul să se îmbogățească repede pe seama micului județ unde activa, în scurta vreme cât știa el că va putea rămâne în fruntea lui”.

Cât despre domnitorul fanariot, acela care-i orânduise pe ispravnicii menționați mai sus, reverendul Robert Walsh îl descrie astfel: „el era silit să folosească intriga, umilința, corupția, în strădania lui de a căpăta ceea ce râvnea (în speță, tronul uneia din Țările Române). Pe urmă, după ce a ajuns să fie numit domn, avea de suferit neliniștea, groaza și, uneori, o moarte violentă”.

Datele privind poporul român se încheie, în amintirile reverendului Robert Walsh, cu viziunea finală a boierilor români, urmând, pe jos, ca niște simple raiale, alaiul celor doi domnitori, care fiind asimilați pașalelor cu două tuiuri, aveau privilegiul să meargă călări pe cai pe pământ otoman. ■

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

CINE L-A UCIS PE RASPUTIN?

În ciuda părerii îndeobște răspândite, asasinul lui Grigori E. Rasputin (1872-1916) nu a fost nici cneazul Felix Iusupov (*Magazin istoric*, nr. 4/1967), nici deputatul Vladimir M. Purișkevici, ci marele cneaz Dmitri Pavlovici, vărul împăratului Nicolae II.

Această concluzie o susține, în urma studierii unor documente necunoscute până acum, reputatul istoric francez Marina Grey – fiica generalului rus Anton I. Denikin –, în cartea ei *Cine l-a ucis pe Rasputin?*

Rasputin a fost împușcat cu două gloanțe de către marele cneaz, precizează cercetătoarea. Dar deputatul de dreapta Purișkevici, unul dintre liderii „Uniunii poporului rus”, a luat vina asupra sa, pentru a evita un scandal în familia țarului. Purișkevici, devotat total lui Dmitri Pavlovici, nutrea speranța că, după abdicarea lui Nicolae II, noul suveran al Rusiei va deveni marele cneaz.

Marina Grey a citit pentru prima oară amintirile lui Purișkevici cu mulți ani în urmă, în biblioteca din Paris a tatălui său, care, după Revoluția din octombrie, a locuit în Anglia, Franța și Statele Unite, unde a și murit în 1947, în vârstă de 75 de ani.

Marele cneaz Dmitri Pavlovici, care a circulat mult prin lume, după instaurarea bolșevicilor la putere în Rusia, a trăit și el o vreme bună în Franța, unde s-a îndrăgostit de Gabrielle (Coco) Chanel. Având un gust foarte rafinat, el a contribuit la lansarea legendarului parfum „Chanel no 5”, rămas până astăzi un număr de prestigiu în seria Chanel.

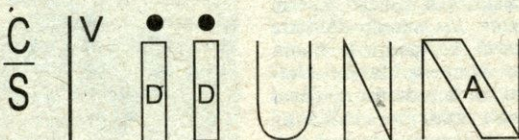
Dmitri Pavlovici a avut de spus un cuvânt și în modă, care făcea atunci primii pași. Pe rue Cambon el și-a organizat o casă de modă, unde o vreme rochiile create de el au avut un deosebit succes la pariziene.

După câteva căsătorii morganatice, Dmitri Pavlovici s-a stabilit în Elveția, unde a urmărit cu mare durere înfrângerile Rusiei sovietice în fața germanilor, murind de tuberculoză în 1942.

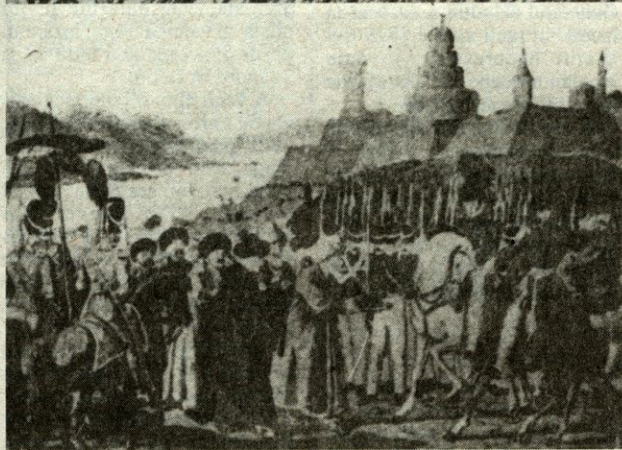
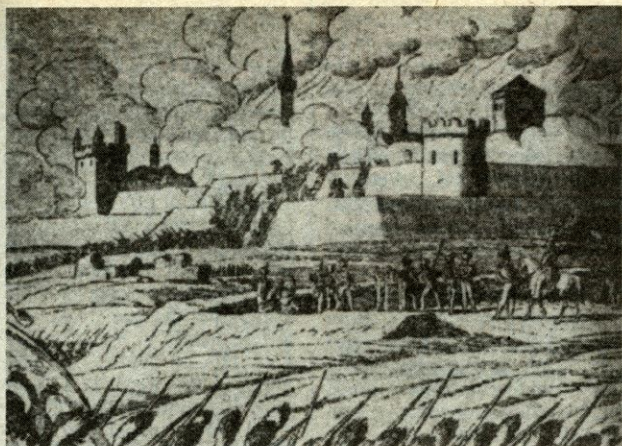
F. D.

LUPTE DE GLADIATORI

(Criptografie: 2,6,1-2,3,2,5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Sunt momente în istoria unui popor când se pare că și zeii și-au întors fața de la acesta. Războaie, ocupații străine, molime, cutremure, foamete, toate se îngrămădesc pe capul bieților oameni, care au impresia că vine sfârșitul lumii. Apoi trec, oamenii uită și numai cronicile mai păstrează amintirea acelor nenorociri.

În imagine: asediul Brașovului de către trupele rusești, în 1829 (sus) și capitularea garnizoanei din cetatea Siliștră, același an.

Înjugați în locul vitelor

Un astfel de moment – unul dintre nenumăratele pe care românii le-au cunoscut – a fost cel din anii 1828-1829. A fost și mai puternic resimțit de o populație care cunoscuse deja asprimea intervenției ruso-otomane din 1821-1822, care a pus capăt ridicării la luptă condusă de Tudor Vladimirescu și mișcării de eliberare națională a grecilor eteriști.

În 1828 a izbucnit un nou război între Rusia țaristă și Imperiul otoman. Ca de obicei,

Țările Române au devenit teatru de luptă. Coloanele ruse au străbătut Moldova, apoi Țara Românească. Numărul soldaților staționați era mare. Numai în jurul Brașovului erau concentrați în jur de 28.000 militari, iar în Oltenia aproximativ 10.000. Starea lor era jalnică. Hugo, consulul francez la București, nota la 30 mai 1828: „O atât de numeroasă armată n-a fost urmată până în prezent de nici o casă de bani, de nici o subzistență, nici chiar de o cutie de medicamente”.

Pentru a-și constitui rezervele necesare în vederea campaniei la sud de Dunăre, autoritățile de

Debuturi

1828-1829:

MUSCALI,

CIUMĂ,

EPIZOOTIE,

FURTUNĂ,

VISCOL,

CUTREMUR

IONEL CLAUDIU
DUMITRESCU

ocupație ruse au cerut 600 000 kg carne, 80 000 litri țuică, 24 000 *tchewert*-i (șase-șapte *tchewert*-i formau încărcătura unui car) de făină, 58 600 de ovăz, 2 450 de grâu. Cum operațiile militare trenau, rușii au rămas și fără furajele necesare cavaleriei. Au cerut atunci boierilor moldoveni 5 500 000 puduri de fân. O asemenea cantitate putea fi strânsă de pe 75 000 fâlcii de fânețe, iar Moldova dispunea, în total, de 85 000 fâlcii. Evident, boierii au protestat, dar fără ecou, la contele Pahlen, guvernatorul rus.

Planul rus prevedea, după cucerirea Brăilei, construirea unui pod de vase între Oltenița și Turtucaia. Drept urmare, cea mai mare parte a tâmplarilor din Muntenia au fost luați cu forța și duși la muncă. Măsura a afectat atât populația orașului București, unde mulți au rămas fără acoperișuri în urma furtunii din 25 iunie —, cât și pe... ruși, care nu au avut suficiente locuințe în iarna ce a urmat.

Ca să obțină lemnul necesar construirii podului, generalul Roth a poruncit să se dărâme morile de apă și de vânt. Până la urmă, podul n-a mai fost construit, dar tot rușii i-au acuzat pe morarii români că „nu vor să macine grâul și conspiră pentru a face să moară de foame armata rusă“.

La Brăila, după cucerirea cetății, 4 000 de țărani au fost luați de la munca câmpului și folosiți la demantelarea fortificațiilor. Nici fierarii n-au scăpat mai ușor: în Țara Românească au confecționat 40 000 potcoave pe gratis, iar în Moldova 15 000.

Una dintre cele mai grele corvoade — era transportarea materialelor necesare armatei ruse și a răniților și bolnavilor. Din cauza lipsei de furaje și a unei puternice epizootii, vitele mureau. Țăranii erau înjuțați în locul vitelor și puși să tragă carele.

Satisfacerea necesităților armatei ruse i-a împiedicat pe țărani să lucreze la câmp. În 1829 s-a instalat foametea, agravată și de administrația rusă, care vindea la suprapreț cerealele și care a

impus și carantina în multe orașe. Același consul Hugo nota, la 27 martie 1829: „În timp ce ele (trupele ruse) plasate în fața Giurgiului hrănesc caii lor cu pâine, țăranii diverselor județe susțin deplorabila lor existență cu coaja câtorva arbori, din care ei fac o fiertură, în care introduc câțiva pumni de mălai. Un mare număr muriră din cauza acestui regim“.

Foametea a favorizat apariția și răspândirea ciumei. S-au adăugat și numeroasele abuzuri ale trupei de ocupație. Multe familii au fost aruncate în stradă și în casele astfel eliberate s-au mutat ofițeri sau soldați ruși. Generalul Jeltuhin a evacuat la începutul lunii aprilie 1829 trei hanuri bucureștene, în care locuiau aproape 300 familii de negustori și meșteșugari.

Nici preoții n-au fost iertați de corvezi. Patru preoți trebuia să dea un car cu patru boi și doi oameni, care să lucreze pentru nevoile ocupanților. Mitropolitul Țării Românești, Grigore II, s-a opus cererii, dar a luat rapid drumul surghiunului, în Rusia.

16 biserici prăbușite

Ca de obicei, românii au scornit tot felul de cântece pe seama rușilor. Imediat, contele Pahlen le-a interzis să mai cânte, atât în case, cât și pe străzi. Contravenienții urmau să fie bătuți cu bastonul.

Au fost și cazuri de sinucidere. Doi primari, siliți să îndeplinească un șir de corvezi, s-au sinucis la reședința caimacamului Craiovei. Fuga locuitorilor căpătase proporții de masă. Hugo nota, la 23 iunie 1828 că „dacă Valahia nu ar fi închisă din toate părțile, nu ar rămâne nici un locuitor în 24 ore, în afară de boieri și de greci“.

Așa cum spune vorba populară, o nenorocire nu vine niciodată singură. Ciuma, molima cea mai ucigătoare a vremii,

mai răbufnise după 1814, anul „ciumei lui Caragea“, dar fără să se întindă. În mai 1828 ea reapare la București. S-a răspândit cu o iuteală fulgerătoare. În iarnă, rușii erau atât de speriați, încât și-au pus chiar problema retragerii peste Prut. Până la 1 iulie 1829, în Țara Românească pieriseră peste 5 000 oameni. În București, numai într-o lună de zile, au murit 506 locuitori. În iulie din cele 100 case ale Uliții Târgoviștei (actuala Calea Victoriei), doar 11 nu erau contaminate. Din 26 medici câți erau inițial în București, la 27 iulie 1829 nu mai trăiau decât cinci.

Moldova, inițial mai puțin afectată, este puternic lovită odată cu venirea iernii, lazaretul din Iași înregistrând între 18 și 22 morți în 24 ore.

A venit apoi o puternică epizootie, care a ținut din octombrie 1828 până în februarie 1829. Hugo, care nu mai văzuse așa ceva, scria că numai în județul Ialomița, din 18 500 vite mari mai rămăseseră doar 2 000. La 31 ianuarie 1829, el indica pentru Muntenia 42 000 vite cornute moarte. Dintre oi, au pierit două treimi.

Nici natura nu s-a arătat mai blândă. La 25 iunie, asupra Bucureștilor s-a abătut o puternică furtună. A plouat cu piatră de mărimea oului de porumbel, chiar cât cel de găină. Vântul a smuls uși și ferestre și cea mai mare parte a acoperișurilor. Au murit 50 oameni în acea furtună care a durat o oră.

Iarna s-a instalat apoi foarte devreme. La 22 octombrie a început să viscolească. Meșteșugarul Ioan Dobrescu l-a trecut în cronică sa, „să fie de pomenire“. În decembrie 1828, temperatura a coborât frecvent până la -18°C. La fel a fost și în februarie. Iar la 21 mai 1829 a nins abundent. Cu o lună înainte, dăduse brusc dezghețul, apele s-au umflat și la Galați au murit 300 oameni care lucrau la construirea unui pod. Iarna care a urmat s-a instalat tot în octombrie, iar în

noiembrie se înregistrau -20°C. Nici cei mai bătrâni nu-și mai aminteau de o asemenea iarnă. Dunărea era complet înghețată încă din decembrie. Puținul combustibil care mai exista era rechiziționat de armata de ocupație. Membrii misiunii franceze din București se hrăneau cu mei, pe care îl cum-păraseră la un preț de trei ori mai mare.

Și de parcă cele povestite până aici nu ar fi fost de ajuns, asupra Principatelor s-a abătut un puternic seism „care cutremur cu puțin lucru nu s-au potrivit cu cutremurul cel din leat 1802 octombrie 14“. În dimineața zilei de 26 noiembrie 1829, la ora 4, când este somnul mai dulce, oamenii au fost treziți de o puternică smucitură. Speriați, buimăciți, s-au repezit în stradă, pe jumătate îmbrăcați, în vreme ce casele trozneau din toate încheieturile. Timp de două minute – alți martori vorbesc chiar de 5-10 minute – pământul s-a mișcat. Casele și bisericile afectate deja de seismul din 1802 s-au prăbușit. Practic, toate construcțiile din București au fost afectate, într-un grad mai mare sau mai mic. În București, 115 case au fost declarate ireparabile. S-au dărâmat 16 biserici. S-au înregistrat doar trei morți. Clădirile în care erau adăpostite misiunile engleze și franceză au devenit și ele impracticabile. Hugo și-a scris raportul pe un ger de -15°, suflând în mâini.

Clădirea unde își desfășura lucrările Divanul Țării Românești fiind foarte grav avariată și neputându-se găsi alta încălzită, lucrările s-au suspendat.

La Iași, s-au prăbușit aproape toate sobele.

Alte două replici, la 6.45 și la 8.00, au amplificat groaza locuitorilor.

Iată deci cum pe intervalul a numai doi ani, asupra locuitorilor Moldovei și Țării Românești s-au abătut mai multe grozăvii decât într-un secol.

DARURI DE PAȘTI

Fundația Culturală Magazin Istoric poate continua – grație unor sponsori generoși – frumoasa tradiție instituită după Decembrie 1989 de a acorda, cel puțin o dată pe an, sume de bani unor elevi și studenți care s-au remarcat prin pasiunea deosebită pentru istorie și prin rezultatele obținute. Numele lor vor fi publicate în nr. 4/1996.

GLIO ANUNTA • GLIO ANUNTA

ULTIMUL RĂZBOI MONDIAL... LA LICITAȚIE

„Strict secret. Urgent. La 7 mai 1945, orele 2 și 24 de minute ora locală, misiunea Aliatilor a luat sfârșit“. Cu puțin timp înainte de a fi dată publicității știrea privind capitularea Germaniei hitleriste, comandantul suprem al trupelor aliate din Europa, generalul Eisenhower, a trimis această telegramă aghiotantului său, locotenentul C. Summersby. 50 ani mai târziu, ea s-a vândut la licitație contra 3 000 dolari.

Un avion tip „Spitfire“ al forțelor aeriene regale britanice, prezentat la licitație la cunoscuta galerie „Sotheby“ a primit o sumă mult mai mare decât era de așteptat: 703 000 dolari. Numai pentru maneta de dirijare a unui avion de vânătoare din timpul celui de-al doilea război mondial, licitația a pornit de la 992 dolari. Pe ochelarii de soare vechi de o jumătate de secol, amatorii plătesc câteva mii de dolari. În orele de răgaz dintre lupte, soldații îndemânatici meștereau brichete, scrumiere, mici vase, solnițe, pipernițe, adică o adevărată „artă a tranșeelor“, vândută astăzi la sume incredibile.

Și prețurile cresc continuu. Cu trei ani în urmă, un anume Richard Smith a vândut o veioză, făcută din corpul unei torpille, contra 700 dolari. Astăzi ea costă de trei ori mai mult.

Pe piețele de licitație ale lumii se vând foarte scump placardele din al doilea război mondial, ca și obiecte din Războiul american de secesiune, 1861-1865, prețioase pentru vechimea lor. La fel de căutate sunt diversele suveniruri de la cei învinși. Pe o caschetă de ofițer hitlerist se pot obține 900 dolari, iar pe un însemn, o insignă de „Hitlerjugend“ – 25 dolari. Foarte greu „se lasă“ la licitație colecționarii de arme sau muniții, din cauza pericolului pe care îl prezintă o asemenea marfă.

Cu cât ne îndepărtăm în timp de al doilea război mondial, unicatele care îl reprezintă devin tot mai scumpe. De pildă în 1995, un press-papiers al lui Oscar Schindler s-a vândut cu... 43 500 dolari!

F. D.

Mentalități în tranziție

PUTEREA

POLITICĂ

ȘI

REPREZENTAREA

TEATRALĂ

ÎN SECOLUL al XVI-lea

Lupta dintre Carnaval și Post, alegorie pictată de Pieter Brueghel cel Bătrân, simboliza opoziția dintre ludic și ascetism, cei doi poli ai vieții spirituale trăite de omul medieval

Dr. MĂDĂLINA NICOLAESCU

Berna, februarie 1523. În cadrul ceremoniilor carnavalului (al Fastnacht-ului), pe Kreuzstrasse deci, nu departe de primăria orașului și în vecinătatea caselor patricienilor, are loc un surprinzător spectacol subversiv – Die Totenfresser (Devoratorii de morți) de Niklaus Manuel. Spectacolul este tranșant anticatolic prezentându-l pe papă drept Anticrist și propovăduind convertirea la credința protestantă. Trecerea la doctrina evanghelică, o problemă eminamente politică în acea perioadă reclamând intervenția municipalității, era încă controversată în Berna, adoptarea oficială a religiei protestante efectuându-se de-abia în 1528. Orașul este divizat. O parte a populației, burghezia mobilă din punct de vedere social, precum și Consiliul Lărgit (der Grosse Rat) din care face parte și Manuel, sprijină Reforma cu fervoare. Patriciatul latifundiar și clerul se împotrivesc. În acest context impactul piesei este incendiar.

Un cronicar al vremii, Valerius Anselm, notează: „Și anul acesta s-au jucat întru sprijinirea puternică a libertății evanghelice două piese învățate folositoare pentru întreaga țară, scrise de artistul Niklaus Manuel și prezentate pe Kreuzstrasse, în timpul Pfaffen-Fastnacht (Carnavalul popilor), piesa Die Totenfresser arătând toate abuzurile papalității, iar în timpul vechiului Fastnacht o piesă despre opoziția dintre esența lui Isus Cristos și reprezentantul său numit, Papa de la Roma. Prin aceste reprezentații minunate, care nu au fost nicidecum gândite ca blasfemii, a fost îndemnată o mare mulțime să cugete și să deosebească între libertăți creștine și înrobirea papală. Pe piața evanghelică nu s-a tipărit vreo carte oricât de groasă și de răspândită ar fi fost ea, care să aibă efectul acestor piese“.

O altă piesă, Der Ablasskremer (Vânzătorul de indulgențe), de același autor, scrisă mai târziu, în 1525, este interzisă.

Pieseile lui Niklaus Manuel, aparținând etapei inițiale de diseminare și propagare a Reformei, pot fi considerate reprezentative pentru teatrul reformat din Germania. Această se constituie în primul rând ca o practică politico-culturală, ce acționează asupra contextului politico-religios în care apare, modificându-l. Valoarea sa decurge din forța de intervenție pe care o poate mobiliza în luptele religioase. În această perioadă arta iese din izolarea și autonomia sa și-și descoperă valențe și vocații noi în intervențiile punctuale din cadrul luptelor religioase și politice. Teatrul ocupă un loc central în viața publică, transformându-se într-un forum în care, nu numai că se dezbate probleme de maximă actualitate dar se iau și decizii practice. În contextul de incertitudine confesională existentă în Berna în anul în care au fost montate primele două piese ale lui Manuel, provocarea pe care a lansat-o conținutul lor tranșant anti-catolic și pro-Reformă a constituit un moment de răscruce în procesul de tranziție la credința protestantă a orașului.

Caracterul multimedial al reprezentației teatrale, polivalența sa semantică conferă mesajului o forță inegalabilă. În contextul în care doar 2,5 din populație era alfabetizată, și, prin urmare doar unul din 40 de locuitori avea acces direct la textele reformatorilor, teatrul funcționa ca un fel de mass-media

alternativ. Impactul său era potențat de inserarea reprezentațiilor în cadrul carnavalesc care înlesnea crearea unui consens și a unei solidarizări în atitudinea religioasă. Inițiate în planul ludic al carnavalului, protestele și acțiunile anticatolice tindeau să se continue în planul realității concrete. Evenimentele înregistrate în timpul Fastnacht-ului la Basel (1529) Goslar (1530) și Münster (1534) demonstrează capacitatea carnavalului de a declanșa și articula acțiuni revendicative în plan religios și socio-politic.

Având în vedere ambivalența funciară a Reformei între o mișcare populară spontană și un proces de transformări impus de sus în jos, nu trebuie să ne surprindă faptul că ceremoniile carnavalești incluzând reprezentațiile teatrale, erau supravegheate îndeaproape dacă nu chiar regizate de către autorități. La Hildesheim în 1543, spre exemplu, primarul însuși a condus procesiunea carnavalescă ce s-a transformat într-o acțiune iconoclastă violentă de ample dimensiuni. La Berna controlul autorităților asupra pieselor provocatoare ale lui Manuel s-a realizat în mod indirect prin însăși natura condițiilor de montare a pieselor. În primul rând piesa nu putea fi reprezentată decât pe Kreuzstrasse, unde de fapt aveau loc serbările Fastnachtului. Ce implicații decurgeau de aici?

Controlul spațiului și al actorilor

În acea perioadă, topografia unui oraș, purtătoare de semnificații simbolice, avea puternice conotații politice. Pe harta politică a Bernei, Kreuzstrasse reprezenta punctul cu încărcătură simbolică maximală. După cum indică și numele, această stradă se afla la încrucișarea de drumuri, la întâlnirea mai multor lumi: lumea elitei și a diriguitorilor orașului – nu departe de Kreuzstrasse se afla primăria și judecătoria iar în mijlocul pieței fusese cândva instalat un

stălp al infamiei – dar și lumea populației mai sărace, inclusiv a țăranilor din zona rurală din împrejurime care participau la serbările carnavalului. Kreuzstrasse reprezenta mai degrabă un centru administrativ, un *locus* al puterii și dominației politice și administrative decât un spațiu carnavalesc deschis, favorabil amestecului valorilor culturale și depășirii ierarhiilor. În timpul carnavalului transgresiunile, excesele și răsturnările ierarhice, specifice carnavalului, erau puternic îngrădite, înscriindu-se în limitele prescrise de autorități.

Orice acțiune de protest desfășurată în acest spațiu

dobândește o amploare și o semnificație deosebită. Revolta țăranilor din împrejurimile Bernei (Konitz, 1513) și-a atins punctul culminant în momentul în care țăranii au încercat să ia cu asalt casele patricienilor de pe Kreuzstrasse. Am putea presupune că montarea unor piese tranșant anti-catolice precum cele ale lui Manuel, într-un moment în care religia oficială a orașului mai era încă cea catolică, trebuie să fi produs un șoc remarcabil. Nu trebuie să uităm însă că o parte însemnată a magistraților, din rândul cărora făcea parte și autorul, Manuel, erau dispuși să promoveze Reforma. Cariera politică a lui

Manuel după montarea în 1523 a primelor două piese de propagandă reformată furnizează argumente convingătoare că autoritățile nu numai că nu s-au simțit amenințate dar și-au acordat girul dacă nu chiar și sprijinul acestor spectacole.

O altă componentă a punerii în scenă asupra căreia puterea și-a pus amprenta o reprezenta alegerea actorilor. Aceștia erau recrutați din rândul populației știutoare de carte, mai precis din rândul tineretului din păturile superioare ale orașului. Ei făceau parte din organizații de tineret larg răspândite la vremea aceea și a căror funcție socială era de a veghea asupra păstrării cutumelor și normelor tradiționale de conduită în societate. Aceste organizații se aflau printre primii suporter ai Reformei. Interpretii pieselor lui Manuel se bucurau de un regim mai tolerant din partea unei societăți predispuse la schimbări cum era Berna și-și puteau permite să se implice în acțiuni de „avangardă”. În același timp, organizațiile din care făceau parte nu tolerau transgresiuni ale normelor în vigoare, exercitând un control strict asupra comportamentului social al comunității. Revine, prin urmare, aceeași ambivalență între inovație și ortodoxie, între subversiune și controlul puterii, ce a marcat mai toate acțiunile Reformei.

Elementul de eterogenitate, tipic carnavalului, era introdus de publicul spectator ce cuprindea un spectru social larg, de la oficialitățile și patriciatul orașului, la țărani din zona rurală, la populația săracă a Bernei, incluzând cerșetorii, proscrși acum de moralitatea reformată.

O reprezentatie teatrală cenzurată

În 1525 însă, controlul exercitat de putere s-a manifestat mult mai dur: piesa *Der Ablasskremer* (Vânzătorul de indulgențe) a aceluiași Niklaus Manuel nu numai că nu a fost jucată, dar nici măcar nu s-a tipărit. Cenzurarea piesei apare cu atât mai surprinzătoare cu cât Manuel ajunsese la acea dată landgraf și este greu să îl bănuim de intenții subversive.

Ce aspect al piesei *Der Ablasskremer* a putut fi considerat deci subversiv de către autoritățile Bernei? Nedispunând de nici un document care să motiveze interzicerea piesei nu putem încerca decât speculații.

Violența a constituit o componentă principală a propagandei reformate, un moment important în formarea noii identități politico-religioase. În timpul războiului țărănesc, această notă de violență putea duce însă în direcții nedorite de inițiatorii Reformei. Se impuneau, prin urmare, mutații importante în transmiterea mesajului reformat.

În prima piesă a lui Manuel, *Die Totenfresser* (Devoratorii de morți), fronda anti-catolică se degajă nu numai din indignarea exprimată de apostolii Pavel și Petru și de câțiva țărani, reprezentanți ai „omului simplu”. Țăranii hotărăsc fără echivoc necesitatea de a-i suprima pe toți vânzătorii de indulgențe, înglobând în această categorie clerul corupt al Bisericii Catolice. Spre deosebire de *Die Totenfresser*, în *Der Ablasskremer* această necesitate nu este doar comunicată, ci și realizată efectiv pe scenă, în cadrul dimensiunilor „aici și acum” specifice genului

dramatic. Prins și judecat de șapte țărani, vânzătorul de indulgențe, Hinderlist, este supus unui interogatoriu drastic și torturat până ce cedează fizic și psihic și mărturisește toate abuzurile comise. Scenariul ne amintește de filmele cu interogatoriile executate de Gestapo sau de serialul *Memorialul durerii*. Trebuie menționat însă că secvența de acțiuni ce formează „fabula” piesei este paradigmatică pentru programul campaniei anti-catolice. Nici țăranel violent nu reprezintă un motiv singular al teatrului lui Manuel, el putând fi regăsit în gravurile ce circulau în perioada de debut a Reformei. Putem cita figura țăranelui ce amenința cu biciul clerul catolic sau gravura în care un țaran convertit la „adevărată religie” obligă un călugăr să mănânce Biblia.

Violența acțiunilor din *Der Ablasskremer* are o puternică notă carnavalescă. Limbajul femeilor abundă în scatologic, principiul corporalității triumfând asupra unei false spiritualități. Tortura la care este supus Hinderlist implică o inversiune carnavalescă. Nu preotul este cel care interoghează și impune obligația de a se confesa, ci enoriașii.

Inversiunea carnavalescă a pozițiilor ierarhice dobândește un pronunțat caracter pro-Reformă sugerând schimbarea raporturilor de forță dintre cler și laici promovată de Protestantism. Reprezentantul Bisericii Catolice încearcă mai întâi să adopte o poziție de forță, amenințând cu excomunicarea și bula papală, pentru ca în final să se prăbușească pe caldarâm cu pantaloni plini de fecale. În această perioadă excrementele, folosite în cultura carnavalescă în scopuri de parodiare,

de „detronare“ sau desacralizare implicau și asocierea cu demonul. Vânătorul de indulgențe în piesa lui Manuel este identificat nu numai cu papa dar și cu Turcul și Anticrist. Asocierea cu Anticrist din nou înscrie piesa într-o tradiție consacrată a polemicii reformate.

Se pune firesc întrebarea de ce a fost interzisă piesa, cu atât mai mult cu cât cenzurarea au făcut-o aceleași autorități care și-au dat girul la primele spectacole ale lui Manuel și care ulterior l-au promovat în ierarhia politico-administrativă.

În 1525, în toiul războiului țărănesc, autoritățile s-ar putea să fi apreciat ca inoportună violența verbală, dar în special fizică, prezentată nemijlocit pe scenă, cu atât mai mult cu cât această violență era inițiată de către un grup de țărani.

În acest context semnificațiile pe care le degaja figura țăranului, în calitate de *der gemeine Mann* (omul obișnuit), promotor al Reformei, precum și violența acțiunii sale nu mai erau „oportune“. Nici formele carnavalești (teatru, procesiuni) nu mai prezentau garanții în contextul în care se putea lesne reactiva tradiția conform căreia aceste acțiuni din domeniul ludicului puteau precede, oculta sau folosi drept pretext pentru răzmerițe.

Autoritățile se arătau deosebit de circumspecte față de carnaval, întrezărind potențialul său seditios. La Nürnberg el a fost interzis pe o perioadă îndelun-

gată (1525-1538) tocmai pentru accentele radicale pe care vroia să le imprime procesului de Reformă. Când a fost în sfârșit autorizat în 1538 a adevărat temerile autorităților. Pradă forței parodice, discreditante și detronante a carnavalului a căzut chiar unul din liderii Reformei din Nürnberg, Osiander, devenit nepopular tocmai pentru criticile aduse sărbătorilor de tipul car-

zona rurală a Bernei), presupunem că dimpotrivă a încercat să folosească cultura carnavalească și tradițiile carnavalești tocmai pentru a ridiculiza și discredita acțiunile radicale pe care țăranii le întreprindeau sub stindardul Reformei. Scopul urmărit era de a demonstra că programul Reformei, campania sa anticatolică erau denaturate în momentul în care inițiativa era preluată exclusiv de către țărani.

Semnificativă în acest sens este absența în *Der Ablasskremer* a predicatorului reformat, cel care autoriza în celelalte piese enunțurile și îndemnurile formulate de țărani. Atât violența cât și realismul grotesc, specifice carnavalei, sunt exacerbate. Manuel încerca

Astăzi, democrația directă mai funcționează în trei cantoane elvețiene: Glaris, Unterwald și Appenzell. În imagine: o gravură din secolul trecut, reprezentând exercitarea democrației directe în Elveția; oamenii se adunau o dată pe an în câmp deschis și votau legile și bugetul

navalului. O figură carnavalească reprezentându-l pe Osiander a fost inclusă pe corabia nebunilor, în mod tradițional atacată și incendiată la sfârșitul celebrărilor în cadrul unui ritual de expulzare a elementelor considerate indezirabile pentru comunitate. Osiander s-a plâns municipalității care a interzis din nou serbarea carnavalului, iar mulțimea înfuriată a luat cu asalt casa lui Osiander.

Caracterul subversiv al culturii populare

Neputându-l bănuși pe Manuel de intenția de încurajare a mișcării țărănești (în calitate de landgraf, a participat la înăbușirea unei răzmerițe din

să întoarcă strategiile carnavalești împotriva participanților la carnaval, subminând prin aceasta însăși cultura și tradiția teatrală în care scria.

Piesa confruntă spectatorii cu o serie de paradoxuri: violența cu care este tratat Hinderlist, vânătorul de indulgențe, alias papa, alias Anticrist, este deopotrivă justificată și încriminată. Manuel recurge la forme carnavalești în scopuri de propagandă, pe care tot în scopuri de propagandă le subminează și discreditează. Piesa critică acțiunile radicale ale țăranelor, dar în contextul ștergerii demarcațiilor dintre scenă și realitate din timpul carnavalului, reprezentarea teatrală poate instiga sau se poate

chiar transforma în acțiune revendicativă.

Am putea susține că nota periculoasă, subversivă, din piesă este degajată de însăși formele și tradițiile la care a recurs Manuel. Spațiul contestatar poate fi creat chiar în interiorul formelor de „mass media” de însăși materialitatea lor. În noul context social politic în care se desfășura Reforma în anul 1525, tradițiile teatrului carnavalesc nu mai furnizau mijloace de propagandă adecvate. Hibridizarea dintre cultura de elită în care se constituise Reforma și cultura populară folosită în diseminarea și promovarea ei conducea la ambiguități și simplificări ale mesajului reformat și impunea accente și interpretări ce se dovedeau a fi în detrimentul mișcării evanghelice. În măsura în care era introdus în contextul culturii populare, mesajul reformat nu avea profunzime: se recurgea la imagini și reacții stereotipe ale tradiției populare ori se opera cu opoziții și inversiuni ce păreau să amplifice mesajul sărbătorilor mai degrabă decât al noii doctrine.

Trebuie menționată tensiunea dintre Reformă și carnaval. Cultura populară și, în mod special cea a carnavalului, reprezentau „alteritatea” față de norma pe care Reforma dorea să o întruchipeze. Întrepătrunderea dintre sacru și profan, continuitatea dintre muncă și joc se aflau în opoziție cu disocierile pe care Reforma și noul etos burghez doreau să le instituie. Echivocul, tendința de relativizare, suspendarea temporară a distincțiilor ierarhice, care în interiorul vechii mentalități nu semnificau o cădere înapoi în haos și anarhie,

erau acum percepute ca profund subversive, periclitând noua ordine. Amestecul generos de corpuri și forme aparținând diferitelor straturi ierarhice, amestec anterior valorizat ca deschizător de noi orizonturi, devenise acum o notă a promiscuității demonicului. În propaganda reformată a anilor 30, imaginile carnavalești semnificau dezordine și decădere și erau cu precădere folosite în satirizarea lumii papistașe.

Demonizarea carnavalescului

Nu numai carnavalul, dar însuși domeniul ludicului, opus muncii suferă transformări degradante în această perioadă. Reforma pornește o campanie împotriva ritualurilor și semnificațiilor religioase ce stau la baza ritmului de alternare a muncii și a jocului, introducând demarcații externe, artificiale. În consecință sunt laicizate raporturile ce organizează atât domeniul muncii cât și cel al jocului. Acesta din urmă fusese mult mai apropiat de ceremonial și de sfera sacralului decât munca, activitatea productivă fiind mai degrabă asociată cu domeniul profanului. În contextul destrămării vechilor legături simbolice, ludicul și-a pierdut justificarea sacrală în vreme ce munca a fost investită cu maximum de valoare, tinzându-se chiar spre o sacralizare indirectă a sa. Jocul a decăzut fiind asociat cu trândăvia, cel mai crunt dintre vicii. În Anglia puritanii au purtat ulterior o campanie îndârjită împotriva formelor ludice de recreere, numite „pastimes”, printre care se număra și teatrul.

Trecerea de la o mentalitate la alta implică o discontinuitate la nivelul formelor artistice care este semnalată în propaganda reformată vizuală prin opoziția între carnavalesc medieval și umanism renescentist. În gravurile lui Lucas Cranach cel Tânăr imaginile carnavalești, frapante prin fluiditatea formelor și organizarea a-perspectivală sunt reprezentative pentru lumea catolică. Acestor imagini li se opune un spațiu, simbolizând bineînțeles rânduiala protestantă, și organizat după simetriile, proporțiile și principiile compoziționale ale artei picturale renescentiste. Semnificațiile înscrise prin tehnicile artistice diferite sunt purtătoare de mesaje politico-religioase. Organizarea pe verticală a spațiului precum și aplicarea perspectivei, aspecte tipice ale picturii renescentiste, sunt concomitent folosite pentru a întări importanța pe care Reforma o acordă structurării ierarhice a lumii. Să nu uităm că odată cu departajarea netă a celor două împărții (cerești și pământești) și a celor două regimente (cler și laici), Luther a consolidat ierarhia existentă și extins forța autorităților seculare, contribuind la apariția monarhiei absolute.

În contextul în care doctrina reformată se erijează într-o nouă ortodoxie, dezvoltând un grad mare de suspiciune față de orice deviere, imediat anatemizată drept erezie, atitudinile contestatatoare și novatoare nu mai aveau mare căutare. Scopul urmărit era de a ancora doctrina religioasă reformată în sistemul social și politic al vremii; ordinea stabilită era prezentată ca dată și dorită de Dumnezeu, nici o schimbare nefiind permisă. ■

Intâmplările istorice și dramele omenești despre care amintește acest articol au culminat cu condamnarea la moarte și uciderea prin otrăvire cu cucută a marelui gânditor grec Socrate (Magazin istoric, nr. 1/1974). Act odios de nedreptate împotriva unui înțelept septuagenar, faptul s-a petrecut la Atena, în aprilie/mai 399 î.Cr. Pedepsa capitală a fost hotărâtă, cu majoritate de voturi, de un tribunal popular alcătuit din 502 jurați, trași la sorți, cetățeni atenieni.

În răgazul debaterilor, menite să dureze o singură zi, de la răsăritul soarelui și până la asfințit, judecătorii ar fi putut privi spre înălțimea Acropolei, citadela Atenei. De acolo îi mostra Partenonul, templul închinat spiritului Eladei, edificiu terminat în 432, sub Pericle.

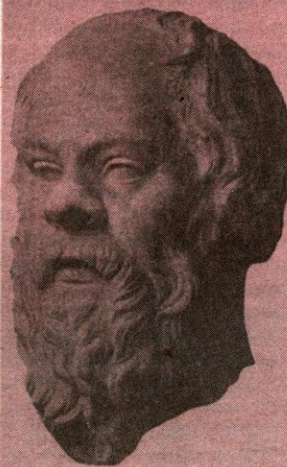
Își dădeau oare seama cei care l-au acuzat și cei care l-au osândit pe Socrate că odată cu un verdict arbitrar, veșnic controversat, un educator al conștiinței umanității pășea în nemurire?

„Caracteristica adevăratului cetățean – arăta filosoful grec Aristotel în opera sa clasică *Politica*, din veacul IV î.Cr. – este să ia parte la funcțiunile de judecător și de magistrat“. Tot lui Aristotel îi datorăm lucrarea *Constituția Atenei*, publicată abia în 1891, după un unicat – papirus. Din *Constituția ateniană* aflăm că în cetatea lui Socrate nu exista procuratură, nimeni nu era numit în funcția de acuzator public. Justiția era pusă în mișcare, cu rare excepții, de către un simplu cetățean (care putea fi uneori, din păcate, un delator profesionist, un așa-numit „sicofant“...).

...Și iată că în dialogul de tinerete al marelui filosof atenian Platon, intitulat *Euthyphron*, Socrate apare invitat la

PROCESUL SOCRATE CONTINUĂ

FLORIN HERA

Motto:

„Un popor trebuie să se bată pentru legile Cetății ca pentru zidurile ei“ (Heraclit din Efes – 540-470 î.Cr.)

porticul arhontelui-basileu, magistrat superior al Atenei, cu atribuții religioase și juridice. Convorbirea arată că cineva a făcut plângere în justiție împotriva lui Socrate. Cine anume se prezintă ca acuzator? „I se zice, după câte știu, Meletos – lămurește Socrate –, ...un oarecare Meletos din Pitthos, unul cu părul lung și lins, nu prea bărbos și cu nasul puțin corioat“.

Este o mică ironie în stil socratic, redată fidel de Platon care, la data procesului, era unul din discipolii intimi ai înțeleptului. Socrate se face că „nu prea știe“ cine e Meletos. De fapt, cel care cheamă în judecată penală pe Socrate are o oarecare faimă. Unii îl consideră poet, alții un simplu versificator veleitar, arogant și carierist politic. Este un lingușitor notoriu, gata să servească pe puternicii zilei, după cum bate vântul vremurilor de grea criză politică, economică și morală prin care trece Atena după catastrofa Războiului Peloponesiac (Magazin istoric, nr. 10/1990).

Documentul denunțului împotriva lui Socrate a fost reprodus de istoricul grec Diogenes Laertios, care a trăit în secolul III d.Cr. „Această chemare în judecată și această declarație – arată actul – le-a făcut sub jurământ Meletos, fiul lui Meletos din Pitthos, împotriva lui Socrate, fiul lui Sophroniscos din Alopeke. Socrate s-a făcut vinovat de refuzul de a recunoaște zeii pe care îi cinstește cetatea și de introducerea altor divinități. Este, de asemenea, vinovat de coruperea tineretului“. După mărturia filosofului grec Favorinus (90-150 d.Cr.), dosarul se mai găsea în secolul II în templul zeiței Cybele, loc de păstrare a denunțurilor privind sacrilegiul de impietate. Textele originale s-au pierdut.

Demagogul și Tiranul – pacostea cea mai mare

Desigur, trecerea nemiloasă a timpului și, de asemenea, patimile actorilor cunoscuți sau anonimi ai luptelor pentru putere, pentru credințe și valori deosebite, ridică uriașe greutăți în investigarea adevărului istoric. Dar putem încerca să comparăm critic izvoarele de informație, glasurile martorilor, sceptici sau entuziaști, raționali sau exagerați, geniali sau mărginiți – cu toții „bieți oameni sub vremi”... În „cazul Socrate”, unde nu există „istorie inocentă” și „moderatori echidistanți”, putem audia pe primul adversar contemporan al înțeleptului atenian, pe însuși „părintele comediei vechi”, celebrul Aristofan! Dorim să-l confruntăm cu autorii apărării, cu Platon și Xenofon, apologeții și discipolii lui Socrate.

Aristofan este un partener de dezbateri dificil, bașjocoritor și isteț. Un observator penetrant care se ascunde sub grosolănia scuzabilă de bufon, sub stilul de parodie și carnaval. Caricaturile lui sunt documente umane. A scris peste 40 de piese, 11 s-au păstrat până la noi... „Calul de bătaie” al lui Aristofan este Demagogul. Astfel Aristofan se unește, probabil fără să vrea, cu Platon, în ochii căruia Demagogul și Tiranul sunt, așa cum arată în dialogul *Phaidros*, „pacostea cea mai mare și oamenii cei mai vrednici de dispreț”.

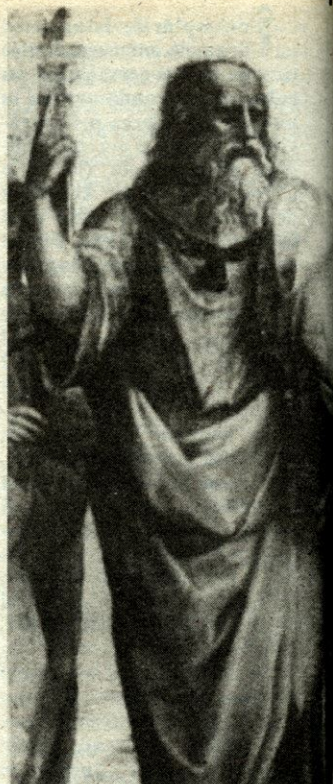
Părinții lui Aristofan erau țărani gospodari, atenieni de obârșie, care au primit un lot de pământ în insula Egina, devenind „cleruhi”, coloni care rămăneau cetățeni ai Atenei. „Când lucrurile merg bine în agricultură, toate celelalte domenii înflouesc”, scria istoricul Xenofon în *Economicul*. Așa gândește și Aristofan.

Dar lucrurile merg rău în agricultură după izbucnirea în

431 a Războiului Peloponesiac, o luptă pe viață și pe moarte între Atena democratică și Sparta oligarhică, între grupările de state grecești conduse de cele două cetăți rivale. Attica este invadată și pustiită, viile sunt smulse din rădăcini, măslinii sunt rețezați și arși, țăranii sunt alungați după zidurile Atenei. Unii politicieni ai Cetății îl atacaseră încă din 433 pe conducătorul democrat Pericle, printr-un denunț veninos de „nereguli bănești” împotriva prietenului său, marele sculptor Fidias, proiectantul restaurării Acropolei.

Preocupați mai ales să se căpătuiască, o seamă de administratori ai cartierelor Atenei lăsau să se îngrămădească gunoii și șobolanii în mijlocul populației mizere. A izbucnit o epidemie de ciumă, care îl va secera și pe Pericle în 429 î.Cr. Socrate, care nu mai era un oștean tânăr (s-a născut în 470 î.Cr.), a fost trimis ca infanterist pe fronturile războiului. A luptat în 430 la Potidea, în peninsula Chalcidica, unde atenienii au fost victorioși; în 424, la Delion, oraș în Beoția, unde în retragere, după o bătălie pierdută, a salvat cu calm viața lui Xenofon și a aventurosului Alcibiade. În 422, Socrate – care se apropia de vârsta de 50 de ani – a luat parte la expediția eșuată de la Amphipolis, pe malul Strymonului (Struma).

După succesul comediiilor *Acharniienii* (în 425) și *Cavalerii* (în 424), în care demagogul atenian Cleon fusese învinuit de Aristofan că împiedică premeditat încheierea păcii prin promisiuni mincinoase făcute poporului, potentatul răzbnător tocmai pusese la cale o acțiune de intimidare contra autorului satiric: Aristofan este amenințat prin delatori-sicofanți că va fi reclamat tribunalului popular ca uzurpator al cetățeniei ateniene, ca străin de cetate, „metec”, strecurat cu viclenie printre ateniienii autentici. Acuzația este

Frescă de Rafael, reprezentându-i pe Aristotel...

neîntemeiată, dar Aristofan știe că adversarul său este violent și periculos.

În urmă cu abia patru ani, după o revoltă în Mytilene împotriva reducerii aliaților Atenei la statutul de simpli sateliți-tributari, Cleon ceruse Adunării cetățenilor să aprobe execuția în masă a tuturor bărbaților adulți din Mytilene, precum și vânzarea ca sclavi a tuturor femeilor și copiilor. Toți acești oameni, copii, bărbați, femei erau greci, iar combatanții propriu-ziși erau puțini la număr. Majoritatea erau civili nevinovați. Intervenția curajoasă a unor cetățeni atenieni inimoși a redus proporția crimei la numai o mie de victime, ceilalți civili fiind salvați în ultimul moment. Dar Cleon și-a păstrat

...și Platon

Norii au eșuat la concurs. Publicul nu râdea cu lacrimi.

Premiul întâi a fost acordat unei piese mai hazlii, *Sticla* sau poate *Butelcuța* de Cratinos, mai potrivită cu cinstirea lui Dionysos, zeul licorilor veseliei. Dar comedia lui Cratinos s-a pierdut în neant, iar *Norii* lui Aristofan au rămas. Ca o măturie autentică a scenariului viitorului proces contra lui Socrate. Un scenariu alcătuit pentru istorie de către un adversar de geniu al înțeleptului ateniian, adversar care nu i-a fost decât martor ocular și critic neîmpăcat.

Se găseau și sponsori

Teatrele grecești erau făurite în aer liber, adesea pe pantele unui deal. Amfiteatrul de la Epidaur avea 55 de trepte cu locuri pentru 14 000 de spectatori. Acustica s-a păstrat excelentă. În Atena lui Pericle (nu mai suntem la Epidaur!) prețul biletelor era de doi oboli (un jurat de la tribunalul popular primea mai târziu cinci oboli, la propunerea lui Cleon, pentru prezența la ziua de judecată). Cetățenii săraci, cărora li se „facea curte” pentru votul lor la adunări publice, inclusiv ca jurați la procese, nu plăteau biletele de teatru. Statul le plătea prezența din „fondul pentru spectacole”.

Influența teatrului asupra ideilor și psihologiei ateniienilor era enormă. Mai ales comedia, foarte accesibilă, atrăgătoare și populară, manipula opinia publică – fiind și distractivă, dar și propagandistică. Pentru spectacole, înalți magistrați ai Atenei aveau o răspundere specială.

Se găseau și „sponsori” („choregoi”) din rândul cetățenilor cu dare de mână, pe care cetatea îi însărcina să aleagă, să întrețină și să înzestreze, pe cheltuiala lor personală, corurile tragice sau comice cerute de poeți-autori. Un arhonte alegea

actorul principal, protagonistul. Nici o femeie nu juca în spectacole. Rolurile feminine erau interpretate de bărbați. A fi „choreg-sponsor”, a cheltui pentru recuzită și repetiții, pentru poeți, artiști și coruri – era o cinste obștească și o „leitourghia”, o slujbă publică. Și pentru „leitourghia” împotriva lui Socrate a plătit cineva, în drahme bune...

Spectacolul cu piesa *Norii* de Aristofan era, s-a spus, cam costisitor. Cine avea bani? Era al nouălea an de război... Ca să ai de unde da trebuia să capeți comenzi pentru armată, ca de pildă, manufactura de tăbăcărie a lui Cleon (poreclit și „curelarul...”). Ori să primești fonduri – din aceeași sursă discretă, dar exigentă care finanța pe unii care se băteau cu pumnul în piept pentru Atena, pentru strămoșul Tezeu și neînvinsul Herakles, sprijinit în măciucă... Oricum, trebuia cățarat cât mai sus, în cursul spectacolului cu piesa *Norii*, ca să-l vadă toată lumea, un amplu coș, o adevărată nacelă în care, din înaltul cerului, să troneze însuși Socrate!

Ca să facă impresia dorită de regie, Socrate trebuia să fie „mândru ca un păun”, să privească iscoditor, cu aroganță de șarlatan chel, să fie urât, cu fața lătareată, să aibă nasul cărn de Silen, sau mai precis de satir. Amănunt important: să fie desculț (așa umbla mai tot timpul)... Piesa pretindea cheltuială nu numai cu nacela cerească a lui „Socrate-impostorul”; dar și cu numeroasele costume, în toate culorile curcubeului, pentru cei 24 de membri ai corului, care întruchipau „norii”, adică zătățile care gravitează în jurul lui Socrate, maestrul malefic al unui nou cult...

Acest nou cult al „misterelor socratice”, care face o nerușinată concurență credințelor tradiționale păzite la Eleusis, a creat – pretinde piesa – și un sediu de scorneli pe care Socrate l-ar fi

– cu complicități – pretenția de erou național intransigent... După aprecierea gânditorului Aristotel, „nimeni n-a contribuit mai mult ca el la coruperea poporului, trădându-l în voia instinctelor”.

În fața șantajului lui Cleon, Aristofan, lipsit de apărători, a trebuit să simuleze o retragere. Noua sa piesă, prezentată la concursul oficial din 423, nu mai avea pe Demagog în centrul loviturii principale. Comedia se numea *Norii* și avea ca victimă pe Socrate. Ca prin minune, Cleon a renunțat la acuzația infamantă în justiție împotriva lui Aristofan. Autorul noii comedii nu considera că a cedat prea mult. Oricum, nu-l simpatiza pe Socrate! Singurul necaz a fost că

botezat „gânditoriu”. Sponsorul comediei *Norii* trebuia să plătească și pentru amenajarea scenică sugestivă, cât mai convingătoare și hazlie, a „academiei socratice” zisă „gânditoriu”. Astfel ca să se rețină cât mai bine de către spectatorul popular o insinuare importantă pentru Cleon: în timp ce poporul muncea sau pleca supus la război, „ca să apere pe zei”, alții – „paraziți vânduți” – „stăteau și doar gândeau”, discutau filosofie, cârteau – în loc să execute cu smerenie porunca pentru ofensiva sacră, purtată departe peste mări și cetăți.

Corul de „nori” cânta și scanda, iar un bun și autentic țaran atenian, care „mirosea a must” și se numea Strepsiade – îi cerea învățătură sofistică lui Socrate... Dorea să scape de plata datoriilor (țaranii aveau mari necazuri...) și vroia să învețe de la Socrate, plătind lecțiile ca oricărui hârțogar din „tagma gânditorilor”, ca să devină astfel meșter la vorbă și să câștige procesele când e impincinat... Strepsiade este acceptat de Socrate care, să recunoaștem, nu practica discriminări față de țărani, meșteșugari și chiar „meteci”, adică greci liberi, dar cu altă cetățenie decât atenienii.

E drept, Socrate avea obiceiuri stranii tolera și sta de vorbă cu viețuitoare fără importanță, ca sclavii din Tracia sau alți barbari din Pont... Strepsiade, care a căzut în plasa de păianjen a iubitorilor de înțelepciune, este păcălit! Socrate îl învață că Zeus, stăpânul Olimpului, nu mai există... „Norii – ei sunt totul”, declară pe șleau șarlatanul Socrate din coșul său meteorologic, arătând spre coriștii înfășurați în costumele parodiei lui Aristofan.

Acum tot atenianul – mai ales cel prezent la teatru pe banii dăruți de „lingușitorii poporului”, cum se exprimă marele istoric grec Tucicide (460-396 î.Cr.) – tot atenianul a înțeles cine

e Socrate... Este unul fără neam și fără zei, primejdios pentru norodul atenian. Dar spectacolul nu s-a terminat. Nu scapă Socrate numai cu vorbe de blam! Dacă tot a fost adus în fața Cetății – să și primească ce i se cuvine! Ia-l în flagrant delict de dialog cu tinerii: „el strică ce avem mai scump, pe fiii noștri”. Fidipide, băiatul lui Strepsiade – un tânăr care a căzut în patima curselor de cai – este atras la „gânditoriu”, la o nocivă inițiere. De la „gânditoriu” socratic Fidipide vine în casa părintească și își ia tatăl la bătaie. Zeus nu mai domnește, tinerii își maltratează părinții...

...Socrate nu va scăpa prea ușor: comedia *Norii* se termină cu „actul salvator” izbutit de țaranul Strepsiade, care a găsit leacul suferințelor Atenei. Se dă foc lui Socrate și bârlugului de minoși! Este adevărat că vor mai trece 23 de ani până la procesul lui Socrate și execuția prin cupa cu zeamă de cucută. Dar „repetiția cu costume” a și avut loc, deocamdată sub formă burlescă; tragedia abia se pregătește, războiul continuă...

Adevărul gol-goluf

Exagerăm cumva – simplificator – meritele talentatului Aristofan în ceea ce privește mărturia lui asupra „scenariului Socrate”? Dacă este așa, vina o poartă, ca de obicei, Socrate însuși, care declară în *Apărarea* rostită în primăvara anului 399, în fața tribunalului popular: „Acești acuzatori sunt mulți și mă învinuiesc de multă vreme, vorbind cu voi încă de la vârsta la care erați cât se poate de încrezători, unii dintre voi fiind copii încă și adolescenți; iar ei mă acuzau în lipsă, fără să mă apere cineva. Dar ce este cu totul fără noimă e că nici măcar numele lor nu le știu și nu le pot spune, în afară poate de al unui oarecare autor de comedii” (subl. F.H.).

Și tot Socrate continuă astfel *Apărarea*: „Așadar, să vedem din

nou, de la început, care e învinuirea din care s-a născut această ponegrire a mea și pe care s-a sprijinit Meletos când m-a dat în judecată. Bine. Ce-au spus, calomniindu-mă, calomnatorii mei? Trebuie să le citim vorbele ca pe ale unui act de acuzare: «Socrate este vinovat, el iscodește peste măsură cele de sub pământ și cele din cer, face să învingă judecata strâmbă și îi învață și pe alții aceste lucruri». Cam acestea ar fi; ați putut vedea și voi în comedia lui Aristofan (subl. – F.H.) un Socrate purtat pe scenă încoace și încolo, spunând că merge prin văzduh și înșărând tot felul de vorbe goale despre lucruri la care eu nu mă pricep nici mult, nici puțin. Și eu nu vorbesc cu dispreț despre o astfel de știință, admitând că într-adevăr există cineva care se pricepe la toate acestea, să nu fiu cumva acuzat de Meletos și de așa ceva; însă, în ceea ce mă privește, eu n-am nimic comun cu ele, atenieni”.

Fără să-și atace jurații, fără să le spună pe șleau că nu au obiectivitatea necesară pentru a-l putea judeca cinstit în spiritul democratic al legilor lui Clistene și Pericle – reformatorii statului atenian –, Socrate amintește totuși că o mafie de mincioși demagogi – pe care nu-i numește – a premeditat ani de-a rândul crima judiciară, prevăzută lucid încă de mult de Aristofan – adversarul lui Socrate, dar și dușmanul nemilos al demagogiei. Socrate nu va declara formal, la proces, incompetența profesională și, mai ales, morală a majorității juraților, pregătiți împotriva lui prin propagandă îndelungată. În schimb, Aristofan (care nu poate fi bănuțit nici-decum că „l-ar apăra ca discipol”, în genul lui Platon sau Xenofon, pe Socrate) va arăta din nou, în hohote de răs, adevărul gol-goluf despre prea onorabilul „tribunal al poporului”. ■

(Va urma)

Din istoria O.N.U.: pe scenă și în culise

● Furie total nediplomatică ● „Sedința se ridică!” ● Fidel Castro, evacuat din hotel, și-a instalat cortul la Națiunile Unite ● Gheorghe Gheorghiu-Dej a venit cu „Baltica” și a plecat cu „Queen Marry” ● Eduard Mezincescu nu cere indicații ● El cere doar Moțiuni de ordine, de patru ori ● Amneziile martorilor sovietici

PANTOFUL...

Dr. EUGEN PREDĂ

12 octombrie 1960 a căzut într-o zi de miercuri. Acele ceasornicului se apropiau de ora 18.55. Peste numai câteva minute aveam să asist în marea sală a Adunării Generale O.N.U., de formă tronconică și având o culoare albastru azurie la o a doua scenă, incredibilă, pentru obișnuința sesiunilor Organizației Națiunilor Unite. Ecurile primei scene nu se stinseseră încă. Continua să domnească o atmosferă tensionată sub plafonul care se prezenta ca o boltă înstelată din care cobora o lumină uniformă, plăcută. Privirile continuau să fie atrase de pupitrele la care se aflau delegația U.R.S.S. și cea a

Spaniei, unde tocmai avusese loc incidentul cu pantoful pe care N.S. Hrușciov, șeful guvernului sovietic, îl scosese din picior, bătând cu el în pupitrul verzui și părând că se ceartă cu șeful delegației spaniole.

Dintr-o dată, cuprins de o furie total nediplomatică, președintele sesiunii, ambasadorul irlandez Frederick Boland, a întrerupt pe vorbitorul aflat la tribună, reprezentantul României, Eduard Mezincescu, debransându-i microfonul și izbînd repetat cu ciocănelul de lemn în pupitrul până l-a sfărâmat, anunțând: „Sedința se ridică!”

Tumultul anilor '60

Scena mi-a revenit în memorie, sâmbătă 21 octombrie 1995, când am ajuns la New York, pentru a participa ca invitat al sefului statului român la cea de-a 50-a aniversare a Organizației Națiunilor Unite. Și când primul drum, deși se înserase, a fost la Cartierul General al O.N.U., pentru a vedea locurile cunoscute prima oară în 1959.

Revenind la hotel, puțin înainte de miezul nopții, mi-am readus aminte de obiceiul pe care l-am avut în anii cât am fost trimisul special al Radiodifuziunii Române la sesiunile Adunării Generale, de a-mi cumpăra după ora 22.00 ediția primă, datată a doua zi, a ziarului *New York Times*. Între numeroasele articole consacrate evenimentului care avea să reunească 129 șefi de state și de guverne, cea mai mare reuniune de acest fel desfășurată vreodată, mi-a atras atenția cel al Barbarei Crossette în care se afirma: „Cea mai memorabilă sesiune a Adunării Generale a fost fără îndoială cea din 1960, când o nouă lume era pe cale de a se naște prin decolonizare și revoluție, iar emoțiile se situau la cote înalte... Sesiunea Adunării din 1960 este cea mai bine reamintită pentru cuvântarea de patru ore a domnului Fidel Castro și pentru explozia lui Nikita S. Hrușciov [1894-1971 – E.P.] după ce un delegat filipinez, Lorenzo Sumulong, a sugerat că o rezoluție sovietică privind decolonizarea ar trebui de asemenea să se refere la popoarele din răsăritul Europei. Domnul Hrușciov s-a îndreptat spre domnul Sumulong, denumindu-l „acest lacheu al imperialismului american”. Liderul sovietic a mărșăluit supărat spre podium, apoi înapoi la locul său, și-a scos pantoful, l-a fluturat în jurul capului și apoi l-a lovit în masa din fața lui. În tumultul care a urmat, președintele Adunării, irlandezul Frederick Boland, și-a spart ciocanul încercând să restabilească ordinea”.

Citind aceste rânduri, mi-a revenit în memorie tumultul anilor '60. Într-adevăr, la numai un an de la victoria revoluției cubaneze, Fidel Castro venise la New York pentru a participa la sesiunea Adunării Generale O.N.U. Apariția primului ministru al guvernului Republicii Cuba din ianuarie 1959, conducătorul îndelungatei lupte armate împotriva dictaturii lui Batista, a stârnit o veritabilă senzație. Evocând în cursul unei ample discuții avute la 19 ianuarie 1995 activitatea desfășurată la cea de-a 15 sesiune a Adunării Generale O.N.U., domnul Eduard Mezincescu, în acea vreme adjunct al ministrului de externe și membru al delegației române la sesiune, delegație a cărei conducere a și preluat-o din 12 octombrie 1960 la amiază, îmi spunea: „Deosebit de pitorească a fost apariția lui Fidel Castro cu echipa lui, care erau puși pe revoluție... Erau revoluționari foarte înflăcărați și, veniți la New York, nu înțelegeau câtuși de puțin să se depărteze de revoluționarismul lor. Asta a făcut ca direcția hotelului din Manhattan, care i-a găzduit timp de două-trei zile, să-i roage să evacueze incinta. Atunci au încercat să se mute, dar nici un alt hotel din Manhattan nu a vrut să-i primească. În condițiile date, Fidel și-a adunat toată delegația cu bagaje, cu rucsacuri și au venit și s-au instalat într-un hol din clădirea Adunării Generale, în dreptul Consiliului de Securitate... Și-au pus saltelele, plăpumiile pe jos, s-a montat un cort pentru Fidel ca să fie păzit de indiscreții, în caz că-și schimbă lenjeria. Vă dați seama cam ce impresie au făcut și ce aspect au luat holurile și coridoarele imense din clădirea Națiunilor Unite. Au stat acolo, spre disperarea lui Hammarškjöld [secretarul general al O.N.U. – E.P.] și a altor șefi de delegații până când un hotel din Harlem a hotărât să-și evacueze toți pasagerii, să găzduiască exclusiv delegația cubaneză!”

Mi-l aduc aminte pe Fidel Castro, pe atunci în vârstă de 33

de ani. Un bărbat viguros și foarte înalt, îmbrăcat în ținută militară de campanie, „administrând” în după-amiaza zilei de luni 26 septembrie 1960 timp de peste patru ore de la tribuna Adunării Generale, lecția sa despre revoluția cubaneză și implicațiile poziției Statelor Unite față de aceasta. Aveam să-l revăd pe Fidel Castro, în zilele din octombrie 1995 îmbrăcat într-un costum negru cu cravată, adresându-se Sesiunii jubiliare a Adunării Generale O.N.U., „ignorând” limita de cinci minute atribuită fiecărui vorbitor și ținând un discurs de trei minute jumătate.

Cât despre scena cu pantoful, contextul în care a avut loc și căutările prin memoriile oamenilor aflați „în secretul lucrurilor” le voi dezvălui, pentru prima oară, aici în *Magazin istoric*.

12 octombrie

Pentru „omul Radiodifuziunii Române la fața locului”, care eram, ziua de 12 octombrie a început în clădirea albă, cu două etaje, situată în cartierul rezidențial, la nr. 60 East, pe porțiunea străzii 93 dintre Park Avenue și Madison Avenue, unde se afla pe atunci sediul Misiunii României de pe lângă Organizația Națiunilor Unite. La ora 10.00 fuseserăm invitați la etajul întâi, în marele hol, pentru a participa împreună cu întreg personalul Misiunii la o scurtă ceremonie în cursul căreia Gheorghe Gheorghiu-Dej, care pleca în aceeași zi spre țară, urma să-și ia rămas bun. Liderul român venise la New York în dimineața zilei de 19 septembrie, în ajunul începerii sesiunii Adunării Generale O.N.U., la bordul navei sovietice *Baltica*, unde fusese invitat de N.S. Hrușciov, pentru a efectua călătoria împreună cu alți conducători ai țărilor socialiste. După cum își reamintea Eduard Mezincescu în convorbirea deja citată: „Delegația noastră și altele chiar n-au mai fost de acord să se întoarcă tot cu vaporul lui

Hrușciov". Se putea întrevedea în această acțiune un semn de nemulțumire față de politica liderului sovietic și față de comportamentul său în timpul sesiunii. Mi-aduc aminte că Gheorghiu-Dej indicase delegației române să nu se alăture lui Hrușciov la „bătutul în pupitre", una din formele de obstrucționare a vorbitorilor, la care recusesse Hrușciov și, țin minte, de asemenea, că delegația română nu a participat la aceste manifestări. „Dar – continuă Eduard Mezincescu – delegația română era mai modestă, pentru că Gheorghiu-Dej, prin firea lui, era mai reținut și eu aș spune chiar, cu o doză superioară de bun-simț! Cel puțin uneori! Sigur, delegația română nu s-a asociat la aceste demonstrații! Asta era pe o linie continuă, ca să spun așa! Gheorghiu-Dej mai avusese ocazii să

ajungă în divergență cu Hrușciov pe diferite alte probleme!" La ora 10.00 Gheorghe Gheorghiu-Dej a mulțumit întregului personal și a spus ca delegația să se ghideze „exact cum s-a condus și până acum". Cu alte cuvinte, delegația să aibă un comportament la fel ca în timpul când a fost el la New York. El a cerut personalului care rămânea să-i dea deplină ascultare lui, Silviu Brucan, care, în calitate de șef al Misiunii permanente a României la O.N.U., îi era foarte apropiat. Șef al delegației române rămânea însă Eduard Mezincescu care îndeplinea și funcția de adjunct al ministrului afacerilor externe. „Înainte de plecarea lui Gheorghiu-Dej, eu am așteptat ca el să mă cheme, să vorbească, să-mi spuie dacă are ceva... Nu am luat inițiativa să mă duc la el și să-i spun: «Tovarășe, vă rog să-mi dați

indicații pentru perioada cât rămân șeful delegației în lipsa dvs.!». Am așteptat pentru că era de datoria lui să mă cheme! Nu m-a chemat! A azvârlit, poate, o vorbă, așa, la plecare... a rămas azvârlită!"

La ora 12.00, ora locală, transatlanticul *Queen Mary* pe care călătorea Gheorghe Gheorghiu-Dej a ridicat ancora de la cheiul 90 al portului New York, îndreptându-se spre Europa. Acest fapt, escalele făcute la Paris și la Viena, ca și contactele avute – între altele în capitala Austriei s-a întâlnit cu doctor Bruno Pittermann, vicecancelar, ministru ad-interim al Afacerilor externe și președinte al Partidului Socialist Austriac – au constituit un semnal în privința dorinței de deschidere a României și crearea acelor punți care apropie statele între ele, indiferent de regimuri. După ce *Queen Mary* s-a îndepărtat de chei,

Eduard Mezincescu vorbind reprezentanților presei, după suspendarea ședinței de către Frederick Boland (în partea dreaptă a fotografiei, autorul articolului)

am plecat spre inima Manhattan-ului, unde se află cea imensă cutie de chibrituri așezată vertical, dar cu pereții de sticlă ce răstrâng razele soarelui dimineața spre East River și după-amiază asupra bulevardului First Avenue și care a devenit însăși imaginea cartierului general al O.N.U. Aici, la ora 14.00 că în fiecare zi aveam spațiul de emisie spre București, din studiourile de radio ale Națiunilor Unite aflate la nivelul întâi al subsolului. La ora 14.30, mă aflam la etajul al treilea al clădirii secretariatului, rezervat în întregime presei, și care deține o „poziție strategică” în clădire. La unul din capete se află centrul de distribuie a documentelor pentru presă. Celălalt capăt duce spre lojile presei din Adunarea Generală și Consiliul de Securitate. La etajul presei domnește o activitate înfrigurată, trepidantă de-a lungul întregii zile. Ai senzația că asisti la o permanentă cursă contra cronometru. Corespondența înscamnă azi, nu ce s-a întâmplat acum două sau trei zile. Marea majoritate a corespondenților, chiar dacă terminau de transmis, nu plecau din clădirea O.N.U., decât după ce dezbaterile din ziua respectivă se încheiau. Întotdeauna putea surveni un fapt nou și, dacă nu erau prezenți, cu greu puteau să-l reconstituie. Uneori o scurtă întâmplare pune în evidență sensuri ample, cu atât mai mult cu cât în procesele-verbale sau rezumatele pentru presă sunt înscrise doar cuvântările și documentele.

O ședință de pomină

La ora 15.00 a început Plenara Adunării Generale care avea înscris la punctul 8 al agendei chiar „Adoptarea ordinii de zi”. De fapt, Adunarea Generală urma să reia examinarea repartizării problemelor înscrise în urma recomandării Comitetului General (Biroului). Deoarece Comitetul General, în care Statele Unite și aliații lor dețineau majoritatea, decisese că problema acordării independenței

țărilor și popoarelor coloniale să nu fie discutată în Plenara Adunării Generale, ci într-un organism subsidiar, în Comitetul Nr. 1. U.R.S.S. propusese o moțiune care viza ca acest punct de vedere să fie examinat în ședința plenară a Adunării Generale.

În reconstituirea acestei ședințe în care, de fapt delegațiile trebuiau să discute și să se pronunțe prin vot asupra motiunii sovietice, vor fi folosite amintirile domnului Eduard Mezincescu din interviul deja citat, precum și versiunile în limba engleză și în limba franceză, deoarece domnul Mezincescu a vorbit în limba franceză, ale stenogramelor: *United Nations, GENERAL ASSEMBLY, Fifteenth Session Official Records, 902nd Plenary Meeting*, pp. 671-690; *Nations Unies, ASSEMBLÉE GÉNÉRALE, Quinzième Session Documents officiels, 902-e Séance Plénière*, pp. 705-726; și bineînțeles, propriile note din acea perioadă.

De la prima galerie a publicului, unde se instalase micul grup de 400 de ziaristi privilegiați, posesori ai legitimației de acces în sala Adunării Generale, urmăream cum președintele Sesiunii Adunării Generale, ambasadorul Irlandei Frederick Boland, deschisese ședința. Se părea că va fi o discuție fără istorie. Dar lucrurile s-au încins chiar de la primul vorbitor, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciov, și continuând cu reprezentanții Marii Britanii, Cehoslovaciei, Ghanei, Noii Zeelande, Ungariei, Guineei, Libiei și Congo (Brazzaville). Astfel s-a ajuns ca președintele să declare: „Îmi pare rău că trebuie să întrerup pe vorbitori, dar aș dori să reamintesc că noi suntem în prezent angajați într-o dezbateră procedurală și ceea ce discutăm este repartizarea punctelor de pe ordinea de zi. Noi nu discutăm meritele sau substanța problemelor de care am fost sesizați. Ele sunt revelatoare pe măsură ce au vreo incidență în privința problemei repartizării punctelor de pe ordinea

de zi. În consecință, aș dori să cer vorbitorilor să binevoiască să se limiteze, atât cât este posibil, la problema care este în prezent în dezbateră, respectiv, repartizarea punctelor de pe ordinea de zi și să lase substanța și meritele problemelor până ce acestea vor face obiectul în discuție în Comitetul sau forumul care ar putea fi desemnat” (A/PV 902, varianta engleză, p. 681).

Reprezentantul Congo (Brazzaville) a mai fost întrerupt de două ori de președintele Boland, ultima oară să pronunțat următoarele cuvinte: „Regret că vorbitorul nu a considerat că e bine să răspundă apelului meu, să coopereze. Aș ezita să rechem la ordine, dar i-am spus care sunt regulile de procedură și el trebuie să înțeleagă că este de datoria președintelui de a veghea ca această reglementare să fie aplicată. Regret de a nu-i fi putut da permisiunea de a întreprinde acum examinarea problemelor care nu sunt în fața Adunării. Intervenția sa este în afara subiectului și în consecință nu poate fi admisă. L-aș ruga să binevoiască să se adreseze el însuși cu argumentele sale la problema care se află în fața Adunării: aceasta constă în faptul dacă problema trebuie să fie repartizată Primului Comitet sau să fie examinată în ședința plenară și argumentele sale trebuiau să se refere la această problemă. Regret că trebuie să insist, dar regulile de procedură nu-mi lasă nici o opțiune” (*ibidem*). Reprezentantul Congo (Brazzaville) s-a limitat să răspundă: „Înțeleg, dar aș dori să exprim regretul meu că regulile de procedură au fost invocate numai în legătură cu intervenția mea”. El a mai adăugat doar: „Voi vota pentru proiectul de rezoluție care ne este supus” (A/PV 902, versiunea franceză, p. 712). *Sub ochii asistenței se apropia momentul primei explozii*. Au mai urmat la cuvânt reprezentanții Liberiei, Irakului și Filipinelor. Acesta din urmă, Sumulong, abia își începuse cuvântarea și tocmai pronunța cuvintele: „Noi consi-

derăm că declarația propusă de Uniunea Sovietică ar trebui să se extindă asupra dreptului inalienabil la independență, nu numai al popoarelor și teritoriilor care rămân încă sub dominația puterilor coloniale occidentale, dar, de asemenea, al popoarelor Europei răsăritene care au fost de altfel lipsite de liberul exercițiu al drepturilor lor civice și politice și au fost într-un fel înghițite de către Uniunea Sovietică¹.

În acel moment, Eduard Mezincescu a rostit, cu glas tare, vorbind de la locul delegației române: „Point of order!“ (Moțiune de ordine)¹. Președintele a cerut imediat vorbitorului să „se dea deoparte sau să-și reia locul în sală în timp ce mai voi ocupa de moțiunea de ordine care a fost prezentată.

Domnul Sumulong (Filipine): Așa voi face. Eu trebuie însă să explic motivele votului nostru la acest amendament.

Domnul Mezincescu (România), vorbind de la locul său din sală: Moțiune de ordine.

Președintele: Aș cere vorbitorului, care este în prezent la tribună, să binevoiască să se îndepărteze pentru un moment, în timp ce voi da cuvântul autorului Moțiunii de ordine care tocmai a fost prezentată.

Dau cuvântul reprezentantului României pentru o Moțiune de ordine“ (A.P.V./902/ versiune engleză, p. 682).

„Dl. Mezincescu (România): Fac apel la președinte și-l rog să-l cheme la ordine pe oratorul căruia i-a dat cuvântul în urmă cu câteva momente și care tocmai vorbea de la această tribună. Protestez energic, deoarece consider că nu

este aici locul în care să poată să-i fie permis să lanseze calomniile la adresa țărilor membre ale Organizației Națiunilor Unite, care se bucură de independența lor suverană și care au drepturi egale în calitate de membre ale acestei organizații. Consider că președintele nu ar trebui să permită să fie proferate insulte de la înălțimea acestei tribune împotriva țărilor membre ale Organizației“ (A.P.V./902/ versiune franceză, p. 717).

Abia plecase la locul său reprezentantul României și președintele care apucase să spună că nu consideră intervenția reprezentantului Filipinelor ca fiind inadmisibilă și că Adunării Generale îi revine misiunea de a judeca dacă remarcile sale sunt justificate iar domnul Sumulong, revenit la tribună, apucase să spună doar: „Voi continua cu autorizația Adunării“, că din sală au răsunat din nou cuvintele lui Eduard Mezincescu: „Moțiune de ordine“. Revenit la tribună, Eduard Mezincescu a spus: „Domnule președinte, am crezut că este de datoria Dumneavoastră, în calitate de președinte al Adunării Generale O.N.U., de a conduce dezbaterile de o manieră astfel ca membrii Organizației prezenți aici să nu fie insultați de la înălțimea acestei tribune. Fac din nou apel la Dumneavoastră, rugându-vă să-l chemați la ordine pe vorbitorul care tocmai a stat la această tribună“ (*ibidem*, pp. 717-718).

Eduard Mezincescu a mai continuat să pledeze aproape două minute, referindu-se la faptul că „nu este permis ca țărele din cadrul acestei Adunări să fie insultate“ și făcând o referire directă la modul în care condusesse ședința ambasadorul Frederick Boland, care-l întrerupsese pe reprezentantul Congo (Brazzaville) spunând că în acest fel impusese „tăcere reprezentanților țărilor care nu cu mult timp în urmă erau țări coloniale“ și reamintindu-i imperativul „de a conduce imparțial dezbaterile acesteia“.

Era limpede pentru cel ce urmărea dezbaterile că în curând pasiunile vor da în clocot. Mai ales

că în locul unde ședea delegația sovietică, N.S. Hrușciov începuse să se agite și se consulta cu ministrul său de externe, A. A. Gromiko. Îmi făcea impresia că-i plăcuse „găselnița“ descoperită de români prin formularea Moțiunii de ordine, o chestiune de procedură de care nu avea de unde să fi știut până atunci.

Într-adevăr, abia apucase președintele Boland să spună că în „această Adunare noi trebuie să fim pregătiți să ascultăm expunerea unor păreri cu care noi suntem în complet dezacord“ și să-i dea cuvântul din nou reprezentantului Filipinelor pentru a-și continua intervenția, că de la locul său, N.S. Hrușciov, a intrat în joc, strigând: „Point of order!“

I s-a dat, bineînțeles, imediat cuvântul. După ce a protestat împotriva tratamentului înegal, aplicat reprezentanților țărilor membre, întrebând de ce președintele a întrerupt pe reprezentantul Congo (Brazzaville) spunând că acesta se referea la o problemă de fond în timp ce se discuta o problemă de procedură, N.S. Hrușciov a continuat: „Dar de ce, în timp ce acest lacheu al imperialismului american ia cuvântul și vorbește de probleme care nu au nimic de-a face cu procedura, președintele – care aparent simpatizează cu dominația colonială – nu-l oprește? O astfel de manieră de a acționa este ea echitabilă? Nu, ea nu este!“

După această altercație, ședința și-a urmat cursul. Și-a reluat alocuțiunea Sumulong. Au urmat la cuvânt reprezentanții Nigeriei, Cubei, Marii Britanii, Marocului, Ciprului, Columbiei. Lista vorbitorilor fiind epuizată, s-a dat cuvântul, din nou lui N.S. Hrușciov, apoi pentru a-și explica votul, au venit la tribună reprezentanții Afganistanului, Israelului, Pakistanului, Venezuelei și în cele din urmă cel al Statelor Unite. Abia apucase să pronunțe reprezentantul Statelor Unite, Wilcox, cuvintele: „Toate delegațiile prezente în această Adunare știu perfect că din nefericire există un număr de state în Europa

¹ Conform Regulamentului Adunării Generale, când reprezentantul unei țări ia cuvântul, dacă cineva din sală consideră că s-a abătut de la subiect, poate să introducă o moțiune de ordine în virtutea căreia președintele are obligația să-l întrerupă pe vorbitor și să dea imediat cuvântul inițiatorului moțiunii de ordine. Acesta vine la tribună și își exprimă dezaprobarea față de abaterile de la subiect și cere revenirea la obiectul discuției. Desigur, folosirea moțiunii de ordine implică foarte buna cunoaștere a procedurii și deci a regulamentului.

răsăriteană care nu dispun de întreaga lor independență" și Eduard Mezincescu a pronunțat din nou cuvintele „Point of order“ (A.P.V. 902/ versiunea engleză, p. 890).

„Dl. Mezincescu (România): Asistăm la o repetare din partea reprezentanților Statelor Unite a unor atacuri împotriva țărilor membre, cu drepturi egale ale Organizației Națiunilor Unite. Țin să-l faceți să înțeleagă pe oratorul care l-am întrerupt, că eu sunt aici ca reprezentant al Republicii Populare Române și cu drepturi egale cu reprezentantul Statelor Unite și cu reprezentantul oricărei altei țări. Ar trebui ca acest lucru să fie înțeles de reprezentantul Statelor Unite ca și de reprezentantul oricărei altei țări reprezentate aici. Trebuie, domnule președinte, deși, Dumneavoastră reprezentați doar o majoritate de șase voturi (cu care ați fost ales), ca Dvs. să apărați drepturile și demnitatea Organizației Națiunilor Unite.

Vorbitorul pe care toamă l-am întrerupt a cerut cuvântul pentru o explicație de vot. Dar ce se întâmplă aici? Este aceasta o explicație? Încamnă oare a te deda de la înălțimea acestei tribune la o campanie calomnioasă împotriva altor țări membre ale O.N.U., o explicație de vot? Aici nu suntem în Senatul Statelor Unite, unde se poate vota în favoarea organizării de săptămâni ale „națiunilor captive”; aici suntem reprezentanții statelor suverane și ar trebui ca Dumneavoastră, în calitate de președinte, să asigurați respectul reciproc, pentru ca dezbaterile să se desfășoare după normele elementare ale curtoaziei.

Nu este vorba aici de simpatie pentru un regim sau altul; sunteți liberi să simpatizați cu țările colonialiste; este dreptul Dumneavoastră; dar eu doresc poporului irlandez și tuturor popoarelor reprezentate aici...” (A.P.V. 903/ versiunea franceză/ pp. 725-726). Aici se întrerupe procesul verbal, urmând doar cuvintele președintelui: „Sunt convins că Adunarea va conveni că datorită

scenei la care tocmai am fost martor, cea mai bună măsură constă în închiderea imediată a ședinței, și ea este închisă.” (A.P.V. 903/ versiune engleză/ p. 690).

Unicul detaliu care mai este furnizat de stenogramele oficiale este ora de închidere a ședinței: 6.55 p.m. Între timp, în sala Adunării Generale, N.S. Hrușciiov își scosese pantoful din picior și începuse să bată în masa din fața delegației U.R.S.S. și a avut un schimb de cuvinte pe un ton amenințator cu membri ai delegației Spaniei, care își aveau locurile chiar în fața delegației sovietice. Procesul verbal din care am citat pe larg nu consemnează nici faptul că finalul frazei lui Eduard Mezincescu nu a putut fi reprodus, deoarece ambasadorul Frederick Boland a debrășat microfonul și a reușit să facă țândări ciocănelul cu care erau marcate deciziile președinției Adunării Generale.

Mi-aduc aminte că într-o convorbire care a avut-o Eduard Mezincescu cu gazetarii americani care l-au asaltat imediat după întreruperea ședinței (a cărei fotografie o publicăm pentru prima dată), șeful delegației române a povestit că intenția lui era să continue fraza cu cuvintele: „să se elibereze de colonialism”. În aceeași seară, la sediul Misiunii permanente a României a domnit o vie agitație. Telefoanelor care sunau continuu de la agențiile de presă, ziare, posturi de radio și de televiziune li se răspundea invariabil: „Nu s-a făcut nici o afirmație referitoare la caracterul colonial al Irlandei. România nutrește un mare respect față de Irlanda și poporul ei”, își aduce aminte domnul Eduard Mezincescu.

Trei amintiri nu numai diferite

Oricât de surprinzător ar părea, mărturiile de primă mână ale participanților sovietici la inci-

dentul petrecut la 12 octombrie 1960 prezintă variante deosebite. Și ceea ce este și mai șocant, ei plasează incidentul în afara adevărului faptic.

Să începem cu Alexei Adjubei, ginerele lui N.S. Hrușciiov și unul dintre consilierii săi apropiați, care a deținut la vremea respectivă și funcția de redactor șef al *Izvestiei*. Într-o lucrare memorialistică al cărei titlu în traducere ar suna *Acei zece ani*, apărută la Moscova în Editura Sovetskaja Rossia, 1989, la pp. 99-101, el consemna despre Hrușciiov: „Om cu temperament «exploziv», deseori nu se stăpânea. Amintesc un episod despre care au circulat multe interpretări, de la unele înduioșătoare: «Asta da, să se știe de ai noștri», până la unele disprețuitoare: «Îți imaginezi, a bătut cu bocancul în masă, și unde, la Organizația Națiunilor Unite! Rușine! Ce au crezut oare despre noi?»”.

Lui Adjubei, memoria îi joacă probabil o festă, deoarece el asociază incidentul cu „dezbaterile așa-numitei «probleme ungare»”. Când președintele a anunțat dezbaterile «problemei ungare», delegația sovietică nu a părăsit sala. S-a auzit un murmur de mirare: «Sovieticii nu au plecat». Aici a început Hrușciiov (în conformitate cu regulile procedurale și cu regulamentul) să facă mereu interpelări, pretinzând lămuriri, precizări, cerând ca vorbitorii să prezinte mandatele membrilor delegațiilor ș.a.m.d. Deja nu mai era vorba de «problema ungară», devenise clar că de data asta dezbaterile se duceau într-un alt mod, «mai tare». Toți membrii delegației noastre, după temperamentul fiecăruia, loveau pupitrele din fața fotoliilor și multe alte delegații îi susțineau. Ca dinadins, de pe mâna lui Hrușciiov a alunecat ceasul. El a început să-l caute pe sub masă, burla îl împiedica, a drăcut și deodată mâna i-a dat peste bocanci...”

Țin să precizez că la 12 octombrie nu au avut loc nici un fel de dezbateri referitoare la

înscriserea pe ordinea de zi a Adunării Generale a așa-numitei probleme ungare. De altfel, până în ziua de 13 octombrie, ora 23.47 (ora New York-ului), când N.S. Hrușciiov a plecat pe calea aerului spre Moscova, nu a avut loc nici o dezbateră de fond în această problemă. De altfel într-o corespondență datată din octombrie 1960 se arată că ultima dezbateră privind problema înscriserii punctului referitor la chestiunea ungară a avut loc în noaptea de 10 spre 11 octombrie.

O altă versiune privind data și contextul incidentului, conținând la rândul ei erori, ne-a pus la dispoziție în memoriile sale, A.A. Gromiko ministru de externe (1957-1985, cea mai lungă carieră de ministru de externe din lume), decedat în 1989 (*Pamiatnoe, kniga pervaiia, Moskva, 1990*, pp. 402-403). A. Gromiko situează incidentul astfel: „Îmi amintesc cuvântarea (premierului britanic) MacMillan (rostită la 28 septembrie 1960) destul de dură prin conținutul ei, privind problemele de principiu ale relațiilor est-vest. Delegațiile l-au ascultat cu atenție. Deodată, la momentul din cuvântare unde acesta a folosit expresii deosebit de dure la adresa Uniunii Sovietice, Hrușciiov s-a aplecat, și-a scos gheata din picior și a început să bată cu forță cu ea în masa din fața lui... În timpul acesta, sala Adunării Generale a înlemnit, urmărind această scenă tensionată și extrem de originală. Garda sovietică și americană au format imediat un cerc în jurul delegației sovietice. În dreapta lui Hrușciiov stăteam eu, în stânga - reprezentantul permanent al U.R.S.S. la O.N.U., V.A. Zorin. Am rămas liniștiți jos și bineînțeles, nu am aplaudat. În față se afla masa delegației Spaniei... Unul dintre spanioli, cu rang de ambasador, s-a ridicat, a făcut pentru orice eventualitate un pas înainte, îndepărtându-se de gheață, s-a întors și i-a strigat cu voce puternică lui Hrușciiov în engleză: «You, do not like you!»

(Hei tu, nu-mi placii!)...

„Astăzi poate părea curios, dar nimeni n-a râs nici în sală, între delegații, nici în galeria pentru public. Toți s-au mirat numai, de parcă asistau la un ritual de neînțeles, într-o sală agitată, zgomotoasă. Toate acestea s-au întâmplat pe 28 septembrie 1960. În acest mod a reacționat Hrușciiov la afirmația lui MacMillan că Uniunea Sovietică este vinovată pentru tot și face totul pentru a compromite acordurile. Afirmație evident absurdă, iar Hrușciiov de la locul lui a fost o voce critică legitimă. El a spus: «Uniunea Sovietică este pentru acorduri, inclusiv cele de dezarmare. Puterile occidentale și numai ele compromit acordurile». Se pare că protagoniștii acestei scene unice și în primul rând Hrușciiov, nu au mai rezistat nervos. Păcat! Dar se mai întâmplă și așa ceva!“

Rămâne totuși un mister: de ce A.A. Gromiko situează incidentul în 28 septembrie și îl asociază cu cuvântarea rostită în plenul Adunării Generale de premierul MacMillan în acea zi?

Iată cum și-a reamintit incidentul Hrușciiov. Vom apela în acest sens la memoriile sale apărute în revista moscovită *Voprosi istorii* (nr. 10/1993, pp. 75-77). După ce amintește că „toate problemele se dezbăteau foarte furtunos“ la O.N.U. și „era prima dată în viața mea când participam la o asemenea ședință, dar mi-am însușit repede forma de protest și am început să fiu activ, ridicând glasul, bătând din picioare etc.“, Hrușciiov observă în legătură cu dezbateră problema coloniilor: „Am hotărât să mă folosesc de prilej pentru a îndeplini rugămintea tovarășei Ibarruri (Tovarășe Hrușciiov, ar fi bine dacă în cuvântarea dumneavoastră sau într-o replică, alegând bine momentul, ați înfierat regimul lui Franco din Spania). Am vorbit foarte dur împotriva regimului lui Franco, fără să-l numesc, dar am caracterizat acest regim ca

reacționar și sângeros. Am folosit și alte expresii de care uzitam noi în presă și în cuvântările noastre. A ieșit foarte tare. A luat cuvântul în replică reprezentantul Spaniei, care stătea chiar sub nasul meu. După alocuțiunea lui, delegația noastră și delegații altor țări socialiste au făcut gălăgie, au bătut în masă, deși unii dintre ei au zămbit. Probabil că nu luau în serios asemenea manieră neparlamentară de discuții. Amintindu-mi despre rapoartele ședințelor Dumei de Stat din Rusia, am hotărât să încing atmosfera, mi-am scos gheata și am început să bat în pupitrul din ce în ce mai tare, ceea ce a provocat o reacție furtunoasă din partea ziariștilor și fotografilor“.

Din stenograma ședinței nu rezultă că reprezentantul Spaniei a luat cuvântul în plenara Adunării Generale, în cadrul dreptului de replică (doc. cit., pp. 724-726).

Trei relatări ale martorilor sovietici. Inclusiv a actorului principal. Și toate trei amintesc episodul „pantofului“ în contexte diferite: dezbateră problema ungare (Adjubei); cuvântarea premierului britanic Harold MacMillan (Gromiko), cuvântarea reprezentantului Spaniei (Hrușciiov). Nu numai că este greu să ne explicăm aceste contradicții factice, dar însăși amnezia asupra realității factice din 12 octombrie 1960 apare inexplicabilă.

Nu ne rămâne decât să ne sprijinim pe versiunea din evocarea de față, bazată pe adevăruri de necontestat și deplin controlabile. Și în plus, care oferă prima relatare de la începutul la sfârșitul episodului.

Sub orice unghi am privi astăzi povestea „pantofului“, ea rămâne un episod al perioadei cunoscute sub denumirea de „Războiul rece“. Faptul că atâtă timp nu s-a prea vorbit de acest incident, nu știrbește cu nimic locul pe care l-a ocupat în epocă și după cum se vede din *New York Times* din 22 octombrie 1995, chiar în istoria O.N.U. ■

CAZUL WALLENBERG

SIMON WIESENTHAL

„Essen non vidare“ („Fii cineva, dar fără să fii văzut“ sau, în traducere liberă, „Fă lucruri mari, dar nu te da în spectacol“), mottoul familiei de mari financiari suedezi Wallenberg, pare a i se aplica excelent lui Raoul Wallenberg, cel care s-a ocupat de salvarea a mii de evrei unguri din lagărele hitleriste în cel de-al doilea război mondial. El este protagonistul primului episod al acestui articol, publicat în numărul trecut al revistei noastre, după cartea cunoscutului scriitor Simon Wiesenthal, Justice n'est pas vengeance autor, între altele, al volumului Asasinii sunt printre noi, apărut și în versiune românească. Continuăm să relatăm destinul acestui erou, în aceeași măturie Wiesenthal, adăugând că imperiul Wallenberg, inițiat de Andre Oscar în 1856, este și astăzi cea mai puternică dinastie industrială din Europa, aflată sub președinția lui Peter Wallenberg, strănepotul fondatorului și patriarhul clănului, în vârstă de 70 ani.

Martori după moarte

În mod evident, era inutil să contez pe un ajutor eficace din partea guvernului suedez. În aceeași epocă, am întâlnit o veche cunoștință, Leon Uris¹, un scriitor celebru. I-am povestit cazul Wallenberg, atrăgându-i atenția că ne-ar putea ajuta, consacându-i o carte: „Oameni ca Raoul Wallenberg, i-am spus, se poate naște unul într-un secol“.

¹ Scriitor american, de origine rusă (n. 1924), trăind la Aspen (Colorado), împreună cu soția sa, Jill, fotografă; autor al romanelor *Exodul* (1959), devenit best-seller mondial, ecranizat de Otto Preminger; *În țara exodului* (1965); *Q.B.7* (1971); *Tandra și apriga Irlandă*, album, în colaborare cu Jill Uris (1975); *Trinitate*, 2 volume (1977); *Ierusalim, cântarea cântărilor*, în colaborare cu Jill Uris (1981); *Hadji* (1984); *Leti din-Mila* (1988).

² Fortăreață din Palestina, lângă malul vestic al Mării Moarte, ultimul bastion de rezistență al iudeilor (66-73 după Hristos) împotriva romanilor (*Magazin istoric*, nr. 6/1985).

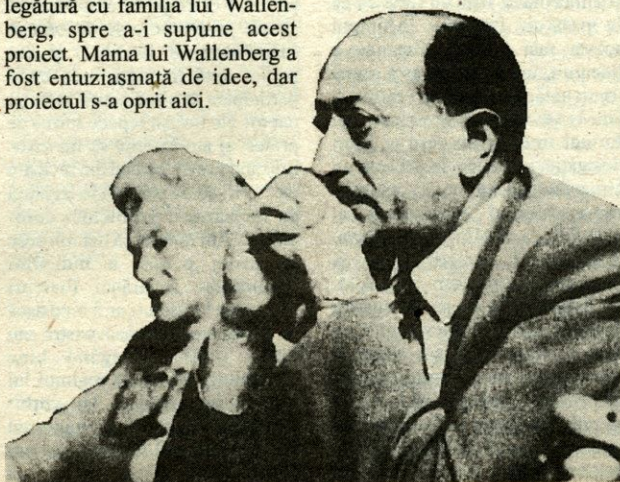
Leon Uris m-a ascultat cu atenție, înainte de a obiecta că proiecta să scrie o carte despre Massada². „Sunt două mii de ani de când Massada așteaptă, i-am spus eu. Wallenberg nu poate aștepta atât de mult timp“.

Am hotărât atunci să intru în legătură cu familia lui Wallenberg, spre a-i supune acest proiect. Mama lui Wallenberg a fost entuziasmată de idee, dar proiectul s-a oprit aici.

Între timp, cazul lui Wallenberg a stârnit din ce în ce mai multă valvă. Astfel, am primit într-o zi un mesaj de la prietenul meu Jules Huf, care activa la Viena pentru ziarul olandez *Telegraf*.

Îmi scria despre un rus sosit de curând la Viena, care știa ceva despre Wallenberg. Îl chema Iuri Bielov. L-am cunoscut și eu. Mi-a povestit că în 1963 se afla într-unul din numeroasele lagăre sovietice. Într-o zi, i s-a ordonat să se ducă la spitalul închisorii, împreună cu alt deținut, un ungur, care voia să știe dacă printre bolnavi nu se afla un compatriot. A găsit într-adevăr unul și cei doi au schimbat în grabă câteva cuvinte. Ungurul, spitalizat de mai multă vreme, a povestit despre un suedez care a declarat greva foamei și a fost transferat la o clinică psihiatrică. Acest suedez era o personalitate, deținuse funcții importante la Budapesta în timpul războiului.

În mod deliberat, n-am întocmit un proces verbal al acestei depoziții. Voiam să nu mi se reproșeze că l-am influențat pe Bielov cu întrebările mele. L-am însoțit la Ambasada suedează, unde și-a făcut în mod oficial depoziția.

Eram conștienți că mă aflu pe pista cea bună și am început să studiez cu multă atenție cazul Wallenberg. Așa ceva nu mai făcusem poate cu nici un alt dosar, exceptându-l pe cel al lui Eichmann. Am citit niște însemnări de la o conferință de presă pe care Hrușciov a ținut-o la Stockholm în 1956 și în care, pentru prima dată, a fost asaltat cu întrebări despre Wallenberg. Potrivit felului lui de a fi, stăpânul Kremlinului a reacționat mai întâi printr-un acces de furie, apoi s-a stăpânit, după care a dat un răspuns demn de Solomon: „La noi au dispărut mii de persoane. Atunci cum vreți ca, după atâția ani, să elucidăm acest caz?”

În mod ciudat, m-am apropiat de adevăr începând din februarie 1957 când Gromiko, ministrul sovietic al afacerilor externe, a transmis Ambasadei Suediei o notă din care rezulta că Wallenberg era mort. Scrupulos, am studiat foarte atent textul declarației lui Gromiko, care cuprindea referințe la notele pe care medicul șef al închisorii Lubianka, Smolzov (decedat între timp), le trimisese lui Abakumov (șeful serviciilor de securitate) și în care afirma că un oarecare Wellenberg (cu un singur l și fără prenume) murise în urma unui infarct, la 17 iulie 1947. Corpul lui, adăuga Smolzov, fusese incinerat.

M-am adresat atunci unor foști deținuți de la Lubianka, întrebându-i dacă acolo se incinerau cadavrele. Majoritatea n-a putut răspunde întrebării mele, dar Alexander Ginsburg (un prieten al lui Soljenițin), care dispunea de informații foarte precise, era foarte sigur pe ceea ce spunea: era aproape exclus ca în 1947 să se fi incinerat cadavrele deținuților la Lubianka. El nu putea desigur să-și divulge sursele, dar oameni într-adevăr bine informați i-au certificat acest lucru: toți deținuții morți la Lubianka erau înmormântați într-o groapă comună.

Din nou am transmis informațiile mele Ministerului suedez de interne. Am atras încă o dată atenția că dispuneam deja de un mare număr de martori care l-au întâlnit pe Wallenberg după pretinsa sa „moarte”. Dar încă o dată informațiile mele nu au impresionat deloc autoritățile suedeze. Iar pe autoritățile sovietice — și mai puțin.

Dineu la Liz Taylor

Era evident că trebuia să-i supunem pe sovietici unor presiuni foarte mari. Cea mai bună metodă era să întemeiem Comitete Wallenberg în cât mai multe țări posibile și, pentru început, în Statele Unite. Am profitat de toate conferințele pe care am putut să le țin în fața comunităților evreiești sau în universitățile americane ca să menționez cazul Wallenberg. Curând, evreii care fuseseră salvați de Wallenberg s-au manifestat și ei. Au avut ocazia să-i dovedească recunoștința creând aproape pretutindeni Comitete Wallenberg și câștigând pentru cauză un mare număr de politicieni, senatori și deputați.

Într-adevăr, faptele eroice ale lui Wallenberg erau legate în mod direct de o operațiune americană: în 1944, în urma multor informații privind genocidul asupra evreilor, președintele Roosevelt ceruse organizației „War Refugee Board” să facă tot ce îi stătea în putință pentru a-i ajuta cel puțin pe evreii unguri, cărora tocmai începuse să li se aplice soluția finală. Statele Unite se aflau în război cu Ungaria, așa că trebuia găsit un intermediar aparținând unui stat neutru. Ambasadorul american în Suedia, Herrschel Johnson, s-a adresat atunci unui tânăr, Raoul Wallenberg, pe care îl cunoștea personal, și l-a întrebat dacă este gata să se însarcineze cu această misiune periculoasă.

Wallenberg a acceptat.

Datorită actelor lui eroice, el a contribuit și la gloria președintelui Roosevelt.

A salvat numeroși evrei, printre care și pe viitorul californian Thomas Lantos și soția sa Annete, amândoi membri ai Comitetului Wallenberg californian. O suedeză, doamna Lena Kaplan, a devenit președintă a Comitetului Wallenberg din New York, în care se înscrisese și soția

În p. 72: Viena, 1958. Autorul, în timpul unui proces intentat criminalilor naștiți

Himmler și Kaltenbrunner vizitând lagărul de la Mauthausen

senatorului Moynihan. Eu proiectam să întemeiez un „Comitet mondial pentru aflarea adevărului despre Raoul Wallenberg” și să obțin adeziunea celor mai iluștri membri, sperând să oblig regimul sovietic să reacționeze.

Mama lui Wallenberg, cu care nu întrerupsese legătura, mi-a propus trei personalități suedeze de renume internațional: laureatul premiului Nobel Hannes Allgren, președintele de Consiliu Tage Erlander și medicul care se afla la originea întregii anchete, profesoara Nana Schwartz.

În 1974, cu prilejul celei de a treizecea aniversări a atentatului împotriva lui Hitler, Uniunea celor din Rezistență și a deportaților, al cărei vicepreședinte sunt, a hotărât să sugereze Parlamentului norvegian să-l propună pe Raoul Wallenberg pentru Premiul Nobel. Președintele acestei organizații, Albert Gueeris, a obținut sprijinul lui René Cassin¹. Dar Oslo a pretins dovezi indiscutabile că Raoul Wallenberg era în viață.

De altfel, eu am scris senatorului american Henry Jackson, solicitându-l să includă eliberarea lui Wallenberg pe lista negocierilor americano-sovietice. Liz Taylor, pe atunci măritată cu senatorul Frank Warner, a dat la ea acasă un dineu în cinstea mea, la care a invitat cincizeci de senatori, printre care și pe Henry Jackson. Am avut astfel ocazia să discut cu el despre cazul Wallenberg în tot cursul serii.

În octombrie 1975, când am devenit membru al organizației „Sakharov Hearings”², al cărei președinte am devenit peste doi ani, am avut o nouă posibilitate să intervin pentru Raoul Wallenberg.

Această problemă era acum atât de cunoscută, încât am socotit momentul potrivit să ne adresăm direct lui Brejnev: mama lui Raoul Wallenberg îi scrisese o scrisoare în iulie 1977 și noi am încredințat-o presei. Dar supra-estimam sensibilitatea lui Brejnev.

Franz Novak „acarul morții”, cum i s-a spus, știa întotdeauna să găsească trenurile necesare pentru a-i transporta pe evrei la Auschwitz

Rezistență în familie

M-am întrebat deseori dacă guvernul suedez a întreprins într-adevăr totul spre a elucida acest caz. Și, din păcate, nu pot răspunde decât negativ. Mi se pare că aceasta se datorește, în mod esențial, situației politice. Pe de o parte, suedezi aveau tot interesul să trăiască în bună înțelegere cu puternicul vecin de la răsărit. Pe de altă parte, majoritatea guvernelor social-democrate depindeau de susținerea parlamentară a comuniștilor.

În sfârșit, se pare că chiar familia Wallenberg, una dintre cele mai bogate din Suedia, care întreține importante relații

comerciale cu Uniunea Sovietică – s-a dovedit favorabilă mai degrabă unei insistențe moderate. Ea trata cazul Wallenberg cu o rezervă elegantă, care m-a frapat îndeosebi la capul familiei, Markus Wallenberg.

Atunci am hotărât să fondez la Paris acel Comitet internațional, la care mă gândisem de multă vreme. René Cassin, creatorul organizației Declarației universale a drepturilor omului, era gata să participe la el. Am reușit să-l conving și pe Arthur Goldberg, fost ministru american al Justiției, viitor reprezentant al Statelor Unite la Națiunile Unite.

Dar Markus Wallenberg a refuzat să adere la el.

L-am informat că organismul are nevoie de un birou și minimum de o secretară și că mi-era teamă că n-am să fiu în măsură să le plătesc. El mi-a solicitat atunci un proiect amănunțit și apoi n-a mai dat nici un semn de viață.

Nu ne-a mai rămas decât să recurgem la opinia publică. În 1981, am organizat la Stockholm o conferință internațională despre Wallenberg, la care au participat, printre alții, Greville Janner, președintele Asociației evreilor britanici, și Gideon Hausner, procurorul general și acuzatorul în procesul Eichmann.

„Nu este o conferință antisovietică, am declarat eu la deschiderea reuniunii. Noi n-am venit aici spre a transforma regimul sovietic. Dar vrem să obținem a se pune capăt injustei detenții a unui om nevinovat, căruia mii de oameni îi datorează viața”. Când ziaristii au întrebat dacă e rezonabil să ne gândim că un om arestat în 1945 mai poate fi în viață azi, am răspuns imediat fără să-i consult pe ceilalți: Raoul Wallenberg va trăi atâta timp cât sovieticii nu ne vor da probe irefutabile despre moartea sa³.

Astfel s-a născut principiul, reluat apoi de toate Comitetele Wallenberg. Nu era vorba doar

¹ Jurist francez (1887-1976), președintele Curții europene a drepturilor omului (1965), laureat al Premiului Nobel (1968).

² În cadrul Comitetului Zaharov, înființat în 1975 în Occident, în ședințele sale se făceau dezvăluiri despre gulagul sovietic.

de destinul lui Wallenberg, ci de minciună, înălțată la gradul de sistem în Uniunea Sovietică.

Din păcate, popularitatea acestui caz a provocat o avalanșă de legende. Un martor a pretins că Wallenberg era deținut în cartierul de mare securitate al închisorii din Irkutsk, altul că Wallenberg a fost văzut pe insula Vrangell, sub cercul polar și, în sfârșit, o israeliană că telefonase la Moscova tatălui ei, care tocmai fusese eliberat din închisoare, și acesta i-ar fi spus: „Cei trei ani de detenție pe care i-am făcut nu înseamnă nimic; acolo se afla un suedez închis de peste treizeci de ani”.

M-am dus de două ori în Israel spre a verifica aceste aserțiuni, dar fără nici un rezultat.

În fond, nu mai era vorba de a face dovada că Wallenberg supraviețuia morții sale oficiale — era un lucru aproape indubitabil —, ci de a obliga Uniunea Sovietică să mărturisească deschis ce se întâmplase. Chiar dacă ar fi trebuit să recunoască un asasinat.

Lena Kaplan, din Comitetul Wallenberg new-yorkez, a obținut ca, în fiecare vizită a lor în Uniunea Sovietică, diplomații americani să evoce cazul Wallenberg. Am născocit atunci un mijloc spre a-l aborda personal pe Brejnev. Lena Kaplan l-a rugat pe celebrul multimilionar american Armand Hammer, care fusese un prieten al lui Lenin și nu încetase să se bucure de relații privilegiate cu toate guvernele sovietice, să vorbească despre cazul Wallenberg cu conducătorul partidului sovietic. Brejnev l-a ascultat și a pretins că n-a auzit niciodată despre Wallenberg. Dar a făgăduit să se intereseze, apoi îl va informa pe Hammer despre rezultatul cercetărilor sale, cu ocazia proximei sale vizite în Uniunea Sovietică.

Am început să sperăm, dar a urmat dușul rece. Când Hammer l-a revăzut pe Brejnev, acesta i-a declarat că s-a interesat la Gromiko care i-a spus că Wallenberg murise în 1947.

Tăcerea persistă

Între timp, prietenul meu Tom Lantos a descoperit cum putea guvernul american să intervină în mod direct în cazul Wallenberg: cu sprijinul unor deputați și senatori, el a reușit să i se acorde suedezului titlul de cetățean de onoare al Statelor Unite, ceea ce a prilejuit o ceremonie oficială. Ronald Reagan și, pe vremea aceea, vicepreședintele George Bush au organizat o reuniune la Casa Albă, la care am fost invitat împreună cu fratele și sora lui Wallenberg și cu soții Lantos. Președintele Statelor Unite a spus atunci ceea ce gândeau toți: cinstea pe care Statele Unite o acordau lui Raoul Wallenberg nu era decât o compensație a cinstei pe care Raoul Wallenberg o acordase Statelor Unite prin activitatea sa în cadrul unei instituții americane.

De acum înainte, Statele Unite puteau interveni pentru cetățeanul lor de onoare, Raoul

Fantoma Gulagului

Destinul lui Raoul Wallenberg, dispărut în noaptea și ceața de tip sovietic, a devenit o mare enigmă a secolului nostru. Prin glasnost și perestroikă, hazardul a aranjat foarte bine lucrurile, pentru a pune capăt speculațiilor.

În urma unei invitații transmise la 10 august 1989 de ambasadorul U.R.S.S. la Stockholm, Boris Pankin, care a recunoscut explicit culpabilitatea țării sale, o delegație suedeză, formată din apropiați ai lui Wallenberg, a fost primită la 16 octombrie la Moscova, de directorul adjunct al KGB. Acesta i-a înmănat piese convingătoare în dosar, care fuseseră găsite într-o servietă la 20 septembrie 1989, în unul dintre sediile Lubienskăi. Ea conținea: pașaportul diplomatic al lui Wallenberg, permisul de conducere, un caiet de însemnări și un teanc de bancnote vechi.

Delegația a văzut și atestarea scrisă a morții lui Wallenberg, în formă manuscrisă, semnată de un ofițer responsabil cu serviciul sanitar de la Lubianka, decedat între timp. Conform acestui document, „prizonierul Walenberg (sic!)” ar fi

murit la 17 iulie 1947, în urma unei crize cardiace, corpul său fiind incinerat, fără autopsic, la ordinul ministrului securității, Viktor Abakumov, împușcat după lichidarea lui Lavrenti Beria. „Aceasta este teribila poveste care, în absurditatea ei lugubră, caracterizează epoca”, a afirmat ambasadorul Pankin.

Și totuși, delegația suedeză a lăsat gazdelor un impresionant dosar, ce ar putea servi drept bază pentru noi cercetări. Dacă, printr-un miracol, Raoul Wallenberg ar fi încă în viață (ar avea 83 de ani), cum insistă să creadă familia sa, el ar fi cea mai bătrână fantomă a Gulagului, o Mască de Fier a veacului XX.

Dar Kremlinul nu a mers dincolo de momentul Pankin '89, de omagierea solemnă a memoriei eroului suedez. Cine știe, poate că acela și este adevărul. În orice caz, campania internațională, chiar dacă nu l-a putut învia pe Wallenberg, i-a redat, o dată în plus, statura de erou.

F. D.

Wallenberg. Dar Uniunea Sovietică a refuzat orice discuție. Regimurile s-au succedat – Brejnev, Andropov, Cernenko, dar tăcerea a persistat.

După venirea lui Gorbaciov, am început să sperăm din nou pentru prima dată, după lungi decenii, că regimul sovietic va reuși să exorcizeze acest moment al trecutului său și să recunoască adevărul.

Admițând că Raoul Wallenberg nu mai era în viață, cu atât mai mult trebuia dezvăluit adevărul. Adevărul istoric constituie o valoare în sine. Doar un regim care recunoaște adevărul istoric poate trage lecții din trecut.

De ce îl arestaseră sovieticii pe Raoul Wallenberg? De ce mai întâi admiseseră apoi negaseră că a fost deținut la Moscova? De ce au început prin a imputa dispariția lui naziștilor, ca să declare apoi că el se va înapoia curând acasă și că se afla sub protecția sovietică? De ce această știre a fost dezmințită, ca să lase loc minciunii că Wallenberg murise în iulie 1947 în închisoarea Lubianka din Moscova?

Printre noaptele ipoteze care au circulat în legătură cu această problemă, doresc să relev una care mi se pare cel puțin de domeniul posibilului. Ea se întemeiază pe mania de persecuție a lui Stalin. Așa cum în „procesul medicilor” a inventat că medicii evrei au vrut să atenteze la viața unor importanți membri ai Biroului politic, la fel a avut probabil intenția – în toiul războiului rece – să-l prezinte pe

Wallenberg ca un agent american și să facă din el figura-cheie a unui proces senzațional. În cursul acestui proces, evreii unguri, de pildă, ar fi putut veni să depună mărturie că Wallenberg n-a ajutat decât pe evreii înstăriți, spre a-i determina apoi să organizeze, drept recunoștință, o rețea de spionaj în favoarea americanilor. Toate acestea par perfect grotești dar, în paranoia lui Stalin, nu era loc pentru raționamente logice. În epoca aceea, de pildă, el vedea comploturi evreiești pretutindeni. În 1952, Matias Rakosi, omul lui Stalin în Ungaria, el însuși evreu, a trebuit să aresteze un grup întreg de membri ai serviciilor secrete ungare, de origine evrei, care au fost încarcerati împreună cu alte personalități importante, ca Lajos Stoeckler, doctorul Balint sau doctorul psihiatru Benedek. Colonelul Abrasimov, consilierul șef al poliției secrete ungare, avea, pare-se, sarcina să pregătească un proces senzațional, în care trebuiau demascați toți acești evrei ca agenți americani. Doar moartea lui Stalin, în 1953, a anulat spectacolul (Abrasimov a fost de fapt rechemat în U.R.S.S. și executat împreună cu Beria, șeful poliției secrete).

Evident, destinul evreilor unguri nu explică ce i s-a întâmplat lui Raoul Wallenberg, dar lămurește climatul în care s-a desfășurat acest caz: dorința de a pregăti un proces senzațional în pavilionul psihiatric al unui spital de închisoare era la fel de

credibilă ca și transferul lui în acest serviciu, în urma unei greve a foamei.

* * *

Raoul Wallenberg a devenit de multă vreme un simbol. Destinul lui simbolizează cruzimea sistemului sovietic, dar și omnia de care este capabil un individ. Nimic în trecutul tânărului Raoul Wallenberg nu-l anunța drept un erou. Când a sosit la Budapesta, dorea desigur să devină util, dar orice acțiune risca să-i pună viața în pericol. În timp ce state puternice asistau la genocid cu neputință, el a hotărât să acționeze: i-a dat pe evrei drept suedezi, sustrăgându-i astfel mașinii morții.

În ianuarie 1945, într-un moment când totul părea câștigat, el s-a adresat autorităților sovietice de ocupație, spre a le solicita alimente pentru 25 000 de protejați aflați în siguranță la Budapesta. Atunci a fost arestat. Omul acesta, care scăpase de Gestapo, a trăit sfârșitul războiului în închisorile GPU.

Azi, după patruzeci și doi de ani, el n-a ajuns la capătul drumului. Scriu aceste rânduri, în a doua jumătate a anului 1987, la două luni după aniversarea a 75 de ani ai lui Wallenberg. Raoul Wallenberg va trăi atâta timp cât sovieticii nu vor dovedi convingător moartea sa. ■

Adaptare de
Paul B. MARIAN

UN GÂND PE LUNĂ

„Există o confuzie crescândă între sentimentul național, nobil când este vorba exact despre el, și naționalism, care este cu totul altceva. Să fim atenți: când sentimentul național este frustrat, înfloarește naționalismul și, odată cu el, toate efectele sale perverse” (Philippe Séguin, președintele Adunării Naționale Franceze)

BĂTRÂNUL... ȘI MOARTEA

De peste cincizeci de ani francezii sunt în proces. Un proces cu o... nălucă. Cea a fostului mareșal Philippe Pétain (personalitate prezentă de numeroase ori în Magazin istoric, nr. 9, 10/1984, 3, 4/1987, 11/1992). De peste cinci decenii, bărbați politici și academicieni, istorici și absolvenți ai ilustrei „Școli Normale Superioare“, juriști și mari industriași, scriitori și politologi, dacă nu întotdeauna imparțiali, în orice caz plini de pasiune, încrucișează spade fine, fie luând apărarea „gloriosului soldat, învingător la Verdun“ în primul război mondial, fie coplesind cu acuze pe „trădătorul Franței eterne“, care a dat girul personalității lui „regimului de la Vichy“, regim marionetă și vasalet obedient al ocupantului nazist.

De ce această insistență în legătură cu un om care și-a încheiat de mult existența terestră și cu niște fapte care – dacă nu și-au găsit, încă, explicațiile definitive – ar fi trebuit să beneficieze de aceeași considerare mai puțin emoțională pe care curgerea timpului o impune asupra tuturor evenimentelor din trecut?

Poate pentru că francezii, prăbușiți, în 1940, în perplexitate, nu și-au revenit nici azi, punându-și – ei și copiii lor – aceeași tulburătoare întrebare: „Cum a fost posibil?“

Motto

„Un proces ca acesta nu e niciodată închis. El nu va sfârși nicicând să fie pledat“.

François Mauriac

În timpul procesului său (p. 79), Pétain a argumentat (prin apărătorul său) că răspunzător pentru politica de colaborare cu Hitler este Pierre Laval (p. 81) președintele Consiliului de Miniștri, care în depozitia sa a respins această învinuire

LEON SĂRĂȚEANU

Născut în partea de nord-vest a Franței (zona Pas-de-Calais), în anul 1856 (avea să încheie ochii pentru totdeauna, în închisoare, în anul 1951), Philippe Pétain a urcat toate gradele ierarhiei militare, la „excepțional“. În 1916, când armata franceză pregătea bătălia hotărâtoare de la Verdun, generalului Pétain i s-a încredințat comanda tuturor forțelor aliate din acea zonă. Victoria categorică reputată de el în durele lupte care au urmat i-a adus, în 1917, comanda supremă a grupului de armate aliate din nordul și nord-estul Franței. În 1918 era avansat la gradul de mareșal, pentru ca, în 1934, să devină ministrul forțelor armate (pe atunci se numea „ministru de război“). Trecut în retragere, avea să asume, în 1939, demnitatea de ambasador al Franței în Spania lui Franco, unde era apreciat pentru sentimentele lui pro-totalitare. Dar, dacă Hitler și-a oferit satisfacția de a-l desemna pe acest erou național, pentru a semna capitularea Franței în tragicul an 1940, rolul venerabilului mareșal de 83 de ani nu avea să se sfârșească în vagonul de lângă gara Rethondes, același vagon unde, la 11 noiembrie 1918, mareșalul Foch dictase condițiile de armistițiu generalilor germani învinși în primul război.

În primele luni ale lui 1945, când Germania, iremediabil învinsă, cunoștea debandada și destabilizarea pe care le cunoscuse Franța în 1940, unul dintre puținii demnitari naștiți care se încăpățâneau să-și păstreze funcțiile a hotărât să-l lase pe Pétain să plece în Elveția, unde autoritățile federale îi acordaseră o „viză de tranzit“. După toate probabilitățile, Berna i-ar fi dat fostului șef al „statului francez“ și azil politic, dar, bătrânul soldat, care mai avea un an și ceva pentru

a deveni nonagenar, aflând că, în Parisul eliberat, s-a deschis acțiune în justiție împotriva lui, a decis să se prezinte de bună voie în sala de judecată. Așa a început „primul“ proces care a împărțit Franța în două tabere: cea a apărătorilor și cea a acuzatorilor mareșalului.

Ce spune un inculpat care a hotărât... să tacă

Preluat la frontiera franco-elvețiană de „un general Koenig imposibil“ (cum îl definește istoricii care au menționat scena) și care a refuzat să strângă mâna viitorului inculpat, mareșalul Pétain a fost depus, în așteptarea deschiderii procesului, la fortul Montrouge, spre care se îndreptau gândurile (foarte „amestecate“) ale tuturor francezilor. La început, bătrânul părea prăbușit, lăsându-se în voia soartei. Adus la Paris a fost convins, după îndelungate și numeroase insistențe, să accepte avocați. Echipa apărătorilor era condusă de decanul baroului parizian, care, însă, a fost surclasat de tânărul și – până atunci – obscurul avocat Jacques Isorni, devenit peste noapte o celebritate națională prin talentul, perseverența și elocința de care a dat dovadă.

Remontat, mareșalul a deschis gura, dovedind că vechiul spirit ofensiv al militarului nu dispăruse cu totul. În primul rând a contestat dreptul completului de judecată de a decide dacă a fost sau nu vinovat. Erau trei magistrați de carieră cu experiență. Președintele completului, Mongibeaux, prim președinte al Curții de Casație a Franței, cu vechi state de serviciu în aplicarea justiției, ca și procurorul general Mornet, care obținuse cândva condamnarea la moarte, pentru spionaj în favoarea inamicilor Franței a vestitei Mata Hari,

erau niște „pétainiști“ pocăiți, care își retrăseseră însă sprijinul acordat inițial „șefului statului francez“, atunci când constatarea că regimul de la Vichy devenea tot mai mult compromis ca „satelit al naziștilor“.

Pe lângă magistrații de carieră erau douăzeci și patru de jurați aleși dintre foștii combatanți în rezistența antihitleristă sau vechi parlamentari care nu votaseră acordarea de „depline puteri“ lui Pétain. Pe toți acești judecători i-a contestat de la bun început mareșalul. „Ei nu reprezintă câtuși de puțin poporul francez“, astfel încât n-au competența să-l judece pe el, care și-a pus întreaga viață în slujba Franței și care, în vara lui 1940, „a fost implorat“ să accepte conducerea statului francez. De altfel, a mai spus inculpatul, puterea i-a fost încredințată „în mod legal“, de cele două camere ale Parlamentului, și a fost recunoscută „de toate țările lumii“. El, Philippe Pétain, s-a servit de această putere fără a ceda nimic din ce era esențial și depunând toate eforturile pentru a proteja poporul francez.

La acest capitol, bătrânul a reluat o formulă pe care o spusese când era ridicat pentru a fi internat de naziști, atunci când aceștia au ocupat și zona de sud a Franței. Formula avea să fie mereu repetată de către exponenții extremei drepte, care l-au sprijinit și în anii Vichyului, și mai târziu. Cu adresă către toți francezii, Pétain declarase atunci: „Istoria va arăta tot ce le-am evitat compatrioților mei, în timp ce acum adversarii fac totul pentru a-mi reproșa inevitabilul“. Era teoria „scutului“ ridicat de el pentru a-i feri de rele pe francezi, teoria care găsește și azi adepți. Aceeași teorie a „scutului“ l-a determinat pe Pétain să afirme că, fără o asemenea „protecție“, mișcarea de rezistență a francezilor, chiar și acțiunea lui

Charles de Gaulle n-ar fi putut avea loc. Deci, el, Pétain, ar fi „deschis drumul eliberării Franței“. După aceste declarații liminare, inculpatul n-a mai adăugat decât fraza: „Ca șef al statului francez, nu voi mai răspunde la nici o întrebare“.

Procesul s-a deschis la 23 iulie 1945, în cea mai neîncăpătoare sală de judecată a Palatului de Justiție din Paris. Sala fusese aleasă anume de președintele Mongibeaux, care ținea că audiențele să se desfășoare într-un climat de „liniște și demnitate“. În pofida celor peste șase sute de polițiști mobilizați de guvernul provizoriu al generalului de Gaulle, magistratul n-a putut evita nici adunarea a zeci de mii de oameni în fața Palatului de Justiție, nici înghesuiala celor care reușiseră să-și procure permise de intrare în sală și care făceau, prin prezența lor, atmosfera irespirabilă.

Actul de acuzare

Toată floarea presei franceze a timpului era desemnată să relateze zilnic audiențele. Alături de ziariști de prestigiu, o serie de pene literare de frunte erau și ele angajate: marele François Mauriac (pentru *Le Figaro*), Georges Bernanos (pentru *Combat*) și Joseph Kessel (pentru *France-Soir*). Kessel, fost combatant în aviația franceză, ca voluntar, în primul război mondial și apoi, din nou ca aviator, în prima parte a celui de-al doilea război, până la capitulare, a scris, de altfel, ulterior, o zguduitoare carte: *Jugements derniers* („Judecățile de apoi“), în care efortul de obiectivitate al autorului nu poate înăbuși tășnirile de indignare.

Actul de acuzare, întocmit de primul procuror, era departe de a manifesta clemență față de

inculpat. Acesta, instalat în fotoliul pe care i-l pusese la dispoziție președintele Curții, împreună cu o măsuță pe care își pusese chipiul de mareșal cu lauri de aur și mănușile din piele de căprioară, asculta impasibil capetele de acuzare, picotind chiar din când în când. Într-unul din primele sale reportaje din sala procesului, Joseph Kessel se întreba chiar dacă aproape nonagenarul mareșal aude ce se spune despre el.

Căci procurorul dezvoltă teze copleșitoare. El arăta, cu lux de

Sentimentele pro-totalitare ale mareșalului – arăta actul de acuzare – aveau să se vădească nu numai în vorbele lui de „șef al statului“ de la Vichy, dar și în instaurarea unui regim de tip extremist, antidemocratic și antirepublican, în care erau lichidate vechile drepturi ale omului, presa era riguros controlată, iar „egalitarismul“, promovat în Franța încă de la revoluția din 1789, era cu hotărâre anulat. Chiar și egalitatea în drepturi între bărbați și femei fusese abrogată. Numeroase

amănunte, că luarea puterii la Vichy de către Philippe Pétain nu fusese un rod al hazardului, ci încoronarea unui complot pus la cale de multă vreme de către grupurile de extremă dreaptă, supranumite „Cagula“, și cu care mareșalul avusese relații strânse de colaborare și sprijin reciproc“. („Cagula“ era supranumele dat de presa franceză „Comitetului secret de acțiune revoluționară“, semnalat, încă din 1935, prin organizarea de acte teroriste, destinate să destabilizeze Franța republicană).

femei, care dețineau funcții în magistratură, învățământ sau administrație au fost silite să demisioneze, dacă soții lor aveau și ei anumite funcții.

La acestea se adăuga faptul că mareșalul a prezidat un stat care a sprijinit cu toată puterea lui mașina de război a lui Hitler și a copiat legislația Reichului nazist, așa cum o dovedeau „abominabilele legi rasiale“ instaurate de Vichy pe teritoriul său, ca și punerea pe picioare a „monstruoaselor secțiuni speciale de justiție“. Aceste „secțiuni spe-

ciale“ erau niște tribunale destinate să judece sumar și operativ pe membrii mișcării de rezistență anti-nazistă și să-i condamne la moarte.

Un exemplu a fost cel al judecării a șase rezidenți (trei neevrei și trei evrei) care au fost ghilotiinați pentru preținsa vină de a fi asasinat un subofițer din armata germană. Or, așa cum s-a dovedit din studierea ulterioară a documentelor, cei șase erau deja încarcerați într-o închisoare a Vichyului în momentul când subofițerul cădea sub gloanțele unui comando de maquisarzi.

Concluzia actului de acuzare era că inculpatului trebuia să i se dea pedeapsa maximă pentru vina de a fi comis crima de „atentat la siguranța interioară a statului“ și de a fi întreținut „înțelegeri cu inamicul, în vederea sprijinirii acțiunilor acestuia“.

După îndelungate audiențe, Curtea avea să-l condamne pe „Pétain Philippe“ la moarte, la „nedemnită națională“, la „degradare militară“ și „confiscarea tuturor bunurilor“. Dar chiar Curtea avea să ceară imediat lui Charles de Gaulle, președintele guvernului provizoriu, comutarea pedepsei capitale în „detenție pe viață“, dată fiind „vârsta înaintată a condamnatului“. Este ceea ce s-a acceptat. Un corolar al pedepsei a venit ulterior prin hotărârea Academiei Franceze de a-l radia din rândul membrilor ei pe același mareșal Pétain pe care îl alesese în 1929.

Mană cerească pentru comentatorii presei, audiențele procesului aveau să fie urmărite cu sufletul la gură de francezi, admiratori sau adversari ai inculpatului. Căci, la bara martorilor se succedau tot ce avusese Franța interbelică mai notabil. Un vehement duel oratoric a avut loc între ultimul prim-ministru dinaintea prăbușirii Franței, Paul Reynaud,

abia scăpat din închisorile germane, unde fusese încarcerat în 1945, și generalul Maxime Weygand. Incisiv și necruțător, acest fost șef de stat major al mareșalului Foch în primul război mondial a adus acuzații de extremă gravitate întregii caste politice a Franței interbelice, care – după el – s-a lăsat manipulată de abili membri ai coloanei a cincea naziste instalate în Franța, curând după venirea la putere a lui Hitler în Germania și care reușiseră să penetreze toate cercurile influente din Paris, folosind cadouri grase, făgăduieli atrăgătoare de viitor, dar și metoda șantajului. Reynaud a socotit de datoria lui să apere ceea ce unii au apreciat că era nedemn de apărut.

Martori și apărare

De un considerabil ecou s-au bucurat depozițiile altor doi martori: fostul prim-ministru și fruntaș radical-socialist Edouard Daladier și fostul prim-ministru și lider al partidului socialist (pe atunci se mai chema „S.F.I.O.“ – „Section française de l'Internationale Ouvrière“), Léon Blum. Daladier, cu duritate, Léon Blum, mai nuanțat, au condamnat – amândoi – pe mareșal. Întrebat dacă acțiunea acestuia poate fi calificată drept trădare națională, Blum a declarat: „Abuzul de încredere moral la care s-a pretat Philippe Pétain împotriva francezilor poate fi numit trădare“.

De remarcat că cei doi martori fuseseră – spre marea indignare a francezilor de toate nuanțele politice, cu excepția adeptilor organizației de extremă dreaptă, antirepublicană și antisemită „Action Française“ a lui Charles Mauras – târâți, împreună cu generalul Gamelin, în așa-numitul „proces de la Riom“ de

către regimul din Vichy, din ordinul mareșalului Pétain, sub acuzația de a fi responsabil de prăbușirea Franței. În proces, acuzații au avut curajul să condamne ei actele lui Pétain. Sesizat de ecoul defavorabil stărnit printre francezi de acest proces, însuși Hitler i-a oprit dezbaterile, care nu au mai fost reluate ulterior.

Apărarea, la rândul ei, a adoptat strategii diferite, în funcție de pledant. Decanul baroului s-a mulțumit să insiste pentru „circumstanțe atenuante“, invocând vârsta inculpatului. În schimb, bătrânosul Jacques Isorni a construit cu talent imaginea unui „mareșal în lanțuri“, care ar fi apărut atât cât i-a fost posibil pe francezi, dar ar fi fost depășit de subalterni asupra cărora autoritatea lui nu funcționa.

În prima parte a procesului, nu i-a fost greu avocatului să arunce în spinarea lui Pierre Laval – cel mai consecvent și mai obedient dintre uneltele naziștilor la Vichy și fost prim-ministru al „statului francez“ – toată vinovăția pentru faptele infamante, prea bine cunoscute și despre care existau documente inatacabile. Nu i-a fost greu, deoarece numitul Laval nu se afla în Franța. El reușise să se strecoare în Spania, unde vechiul său camarad de idei, Franco, îl adăpostea. Așa a construit iscusitul Isorni imaginea unui: „Vichy bun“, personificat de Philippe Pétain și a unui „Vichy odios“, întruchipat de Laval.

Dar talentul apărătorului n-a fost dublat și de noroc. Căci, cedând insistențelor presiunii ale Statelor Unite, Franco a sfârșit prin a-l preda pe protejat trupelor americane de ocupație din Austria. Și de la Innsbruck, unde fusese dus de spanioli, numitul Laval a aterizat – pentru moment ca martor – în sala de proces a mareșalului.

Reporterii fotografi au putut astfel fixa pentru istorie imaginea

unui Laval slăbuț și galben la față, cu gura flască și ținută în neorânduială, dar care nu-și pierduse elocința. El a început prin a-și copleși fostul șef de la Vichy cu toate vinovățiile din lume, arătând că nimic din ceea ce a spus (inclusiv discursul în care exprima aspirația de a vedea biruitorul Reichul nazist) ca și din ce a făcut nu a fost lipsit de aprobarea prealabilă a lui Pétain. Depoziția lui Pierre Laval a avut darul să scoată din reala sau simulata lui somnolență pe mareșal. Acesta a țâșnit din fotoliul său și pe un ton care-l amintea pe vechiul ofițer obișnuit să dea ordine a încercat să contracareze afirmațiile fostului său prim colaborator. A urmat un schimb dur de acuze reciproce, calificat de comentatori în presă drept „demn de o cauză mai nobilă”. La rândul său, avocatul Isorni a fost nevoit să schimbe tactica, încercând să găsească dovezi credibile care să anuleze afirmațiile lui Laval, „oaia neagră” a tristei epoci a Vichyului.

Antisemitismul Vichyului și antisemitismul lui Pétain

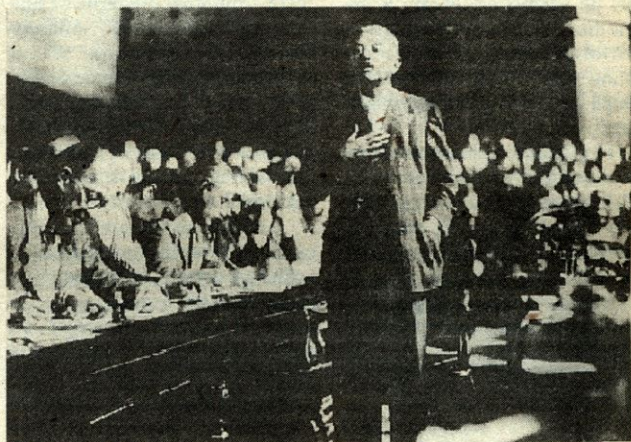
Despărțiți în două tabere, cea a „apărătorilor” lui Pétain și cea a „acuzatorilor”, francezii s-au întâlnit totuși încă din zilele procesului din 1945 și se întâlnesc și azi într-o singură apreciere. Anume că regimul de la Vichy a aplicat un odios și criminal statut evreilor. Cu privire la vinovați, francezii sunt însă din nou despărțiți. Pentru unii, măsurile discriminatorii, raziile, arestarea evreilor și predarea lor în mâinile Gestapoului, pentru a fi duși la exterminare, au fost opera autorităților dirijate de Laval, în timp ce pentru alții,

ele au fost adoptate cu știrea mareșalului, dacă nu, chiar, din ordinul acestuia.

Caracterul tulburător al problemei, perpetuată nu numai de cercurile evreiești din Franța, dar și de majoritatea francezilor, se explică, dacă facem din nou apel la unele date istorice. Francezii de toate culorile politice, exceptându-i pe puținii, dar incurabili exponenți ai extremismului șovin, sunt mândri de tradițiile țării lor. Franța a fost prima țară din lume care, prin hotărârile luate de revoluționarii de la 1789, i-a

sunt singurul popor din lume care și-a ales ca legislator pe însuși bunul Dumnezeu”. Se mai arată că, pretutindeni unde armata imperială franceză a pătruns biruitoare, s-a adoptat, printre măsurile liberale luate în spiritul „libertății, egalității și fraternității”, și acordarea de drepturi evreilor.

Franța este și țara unde floarea vieții politice și spirituale, în frunte cu viitorul prim-ministru Georges Clemenceau, cu viitorul ministru al armatei, Picquart, și cu marele Emile Zola, s-a ridicat în apărarea ne-

emancipat pe evrei, acordându-le toate drepturile politice și cetățenești.

Ținând cont de punctul de vedere cvasiunanim că regimul de la Vichy nu a reprezentat Franța, trebuie acceptată și afirmația francezilor că emanciparea evreilor nu a fost niciodată repusă în discuție. Se citează chiar o vestită vorbă a lui Napoleon Bonaparte. Vizitând, după revoluție, ca prim-consul, Alsacia, el a răspuns unei delegații de notabilități locale care îi cereau anularea drepturilor acordate evreilor: „Nu-i putem persecuta pe evrei, deoarece ei

vinovatului ofițer evreu de stat major Alfred Dreyfus, degradat și exilat pe Însula Dracului, pentru pretinsă vină de a fi făcut spionaj în favoarea Germaniei (a fost reabilitat în anul 1906). Este, deci, de înțeles opinia larg răspândită printre francezi că, persecutându-i pe evrei și trimițându-i la moarte, Vichyul a mai trădat o dată Franța cea adevărată.

Problema a venit în discuție, chiar dacă tangențial, și în cursul procesului intentat lui Philippe Pétain. „Antisemitismul” sau „non-antisemitismul” mareșalului au găsit deopotrivă adepți.

Să vedem ce spunea avocatul Isorni: „Pétain a promulgat o lege care interzicea unui număr de evrei exercitarea de activități pe care le practicau în mod normal. Tot el a promulgat o lege care definea cine este evreu. Toate acestea sunt incontestabile. Dar Philippe Pétain este cel care, în Consiliul de Miniștri, a impus dispozițiile legale potrivit cărora evreii foști combatanți în primul război și familiile lor erau exceptați de la măsurile antievreiești. Tot el e cel care a interzis, în zona administrată de Vichy, purtarea „stelei galbene“ (semnul distinctiv pentru evrei). Și, de asemenea, Pétain a împiedicat promulgarea legii în virtutea căreia evreii ce dobândiseră cetățenia franceză după 1927 își pierdeau această cetățenie.

În sfârșit, Pétain este cel care l-a calificat pe Darquier de Pellepoix (șeful odioaselor miliții ale Vichyului, care îi vânau pe evrei) de „torționar“. Iar pentru a arăta tot adevărul, voi mai aminti că același Philippe Pétain îi mărturisea pastorului protestant Boegner dezolarea lui de a nu putea să împiedice atrocitățile de care nu era responsabil“.

În proces au apărut și puncte de vedere contrare. Doi martori, care ar fi trebuit, prin poziția ocupată de ei în anii tragici, să-l aplece pe mareșal, au reușit să întunece imaginea acestuia. Este vorba despre Fernand de Brinon, fostul delegat general al Vichyului în Franța ocupată și binecunoscut pentru rolul funest pe care l-a jucat în trimiterea la camerele de gazare a evreilor, și de Joseph Darnand, secretar general al milițiilor „statului francez“ al lui Pétain. Primul a declarat că mareșalul i-a aprobat întotdeauna acțiunile. Celălalt a arătat că, deși era perfect la curent cu practicile milițienilor săi, mareșalul îl invita adesea la dejun sau la cină,

declarându-se mulțumit de felul cum își îndeplinea el misiunile.

Abia atunci când Aliții, după debarcarea în Franța, ajunseseră, în înaintarea lor, aproape de Rin, Pétain a criticat acțiunile antievreiești ale poliției conduse de el. Alți apărători ai mareșalului au reușit și ei să-și „înfunde“ protejatul.

A reieșit și la proces că regimul de la Vichy a practicat ceea ce politologul Jean-Marc Varaut numea, într-un documentat studiu publicat de revista pariziană *Historia* – „o sinistă târguială“, oferind Gestapoului pe evreii care – refugiați din țările căzute sub dominație nazistă – aflaseră azil politic în Franța, contra exceptării evreilor francezi de la trimiterea în camerele de gazare. Or, preluând acest argument, „apărătorii“ mareșalului au stimulat un nou val de indignare în rândul francezilor.

Aceștia socoteau că „târguiala“ lovește în onoarea Franței, călcând dreptul la protecția pe care aceasta o acordase și în care refugiații crezuseră cu atâta convingere. În defavoarea inculpatului s-a arătat și ansamblul măsurilor de inspirație rasistă prin care evreilor li se retrăsese cetățenia franceză, li se confiscaseră toate bunurile și li se interzisese practicarea unor profesii pe care unii le exercitau de decenii.

Se mai citează un argument tot în defavoarea lui Philippe Pétain. Când, după comutarea pedepsei cu moartea în detenție pe viață, condamnatul a trebuit să fie depus la locul ispășirii, el a fost condus la un fort din munții Pirinei și încarcerat într-o celulă anume. Alegerea fortului și celulei nu era opțiunea unor autorități subalterne de penitenciar. Procedându-se astfel, se respecta o dispoziție expresă, dată chiar de Charles de Gaulle, președintele guvernului pro-

vizoriu al Franței. Această dispoziție era semnificativă. Celula în cauză era aceeași în care fusese închis cunoscutul om politic francez, fost de mai multe ori ministru și ales în numeroase scrutine ca membru al Parlamentului, Georges Mandel. El fusese arestat pentru „vină“ de a fi de origine evreiască și încarcerat din ordinul personal al lui Philippe Pétain, înainte de a fi predat – tot din ordinul șefului statului francez – naziștilor, spre a fi dus la Auschwitz și gazat. Un bulevard central din Paris, care poartă astăzi numele lui Georges Mandel, arată viitorimii că francezii, în frunte cu adevărații lor conducători, nu pot uita un act odios de antisemitism.

Procesul continuă cu o... fantomă în boxă

Într-unul din ultimele sale comentarii zilnice scrise pentru *Le Figaro* despre proces, marel condei al literaturii mondiale care a fost François Mauriac nota: „Pentru toți francezii, orice se va întâmpla de aci înainte, pentru admiratorii sau adversarii, Pétain va rămâne o figură tragică, situată la jumătatea drumului între trădare și sacrificiu“.

Într-adevăr, departe de a urma îndemnul procurorului Mornet de a „șterge din istoria Franței“ anii regimului de la Vichy, francezii nu ostensc să continue procesul postum al unui regim de tragică amintire, al unui om care a închis de mult ochii, copleșit de ani și de ceea ce pare a-l fi afectat cel mai mult, anume de pedeapsa de „nedemnitare națională“. O fantomă bântuie prin Franța și – prin glasul unor persoane interpuse, autonumite în funcția de avocați din oficiu – își proclamă ceea ce ea crede a fi nevinovăția sa. O fantomă care

rezistă tuturor argumentelor unor acuzatori care nu sunt lipsiți de logică, și mai ales de documente imposibil de demolat. Francezii continuă să se întrebe cum a fost posibilă prăbușirea Franței în timp record. Ei n-au găsit încă un răspuns convingător la această întrebare, care îi împiedică să se împace cu un trecut dureros, rețrăit ca pe o tragedie petrecută în propria familie. O încercare de răspuns a făcut-o tot înțeleptul François Mauriac, atunci când a scris că Philippe Pétain nu a „inaugurat o politică“, ci a întrupat „încununarea unei politici“. Fără îndoială el s-a gândit la o veche politică antirepublicană și antidemocratică, străină de nobilele tradiții ale Franței. Și s-a mai gândit la ceva: anume că, în desfășurarea acelei politici, Pétain n-a fost singur. De aceea el cerea francezilor să-și facă fiecare un examen de conștiință. Căci scria el „acest proces nu este oare, puțin și propriul lor proces?“

Pe rănilor istoriei nu crește iarba

Apariția concomitent la Paris a două cărți consacrate mareșalului, *Jugements derniers*,

de Joseph Kessel, deja amintită, și *Grand Naufrage*, de Jules Roy, a readus în atenția francezilor cazul mareșalului nonagenar surd în fața istoriei și mut în fața judecătorilor săi. Pentru că Philippe Pétain rămâne marea controversă a francezilor, așa cum Antonescu este cea a României și Franco cea a spaniolilor. Joseph Kessel, corespondentul de la *France-Soir*, a urmărit vreme de 20 de zile, din sală, procesul Pétain. Mareșalul nu a fost la înălțimea dublei sale legende, ilustre și criminale, a omului de la Verdun și a celui de la Vichy. El a transformat judecata de apoi într-o „biată dramă burgheză“. Înfundat într-un fotoliu, fără vârstă și cu privirea indiferentă, el aștepta nu se știe ce, ca prins în chingile unui timp care se oprește. În fața acestei Linii Maginot a tăcerii, cine putea spune unde se oprea mândria și de unde începea geriatria.

Kessel, un observator, nu un epurator, încearcă un sentiment de stânjeneală față de acest patriarh prea frumos, prea „statuizat“, prea impenetrabil pentru a purta singur, pe epoleții cu șapte stele, umilitul destin al unei țări în ruină.

El este de-a dreptul scârbit de momentul când compare în fața instanței Pierre Laval, geniul rău al șefului statului francez, o „creatură ciudată“, „un animal fără noblete“, incapabil să regrete, incapabil să se căiască, aliaj monstruos de hidoșenie și narcisism.

Jules Roy, în schimb, îl compară pe Pétain cu regele Lear alungat din propriul său palat. Fără a-l disculpa pe cel pe care l-a iubit, Roy neagă că el a fost un „trădător“. Autorul vrea numai ca procesul Pétain să fie considerat o dramă mult mai extinsă, aceea a unei națiuni „prăbușite și hărțuite de propriile sale contradicții“.

Toți cei care nu erau născuți când Pétain a fost judecat vor înțelege astfel ce a fost Franța acum 50 ani, deopotrivă eliberată și traumatizată, crezând în mod naiv că era suficient să condamni un mareșal bătrân pentru a o termina cu demonii ocupației, despre care se știe bine că dau târcoale întotdeauna.

Cât despre reabilitarea mareșalului Pétain, opinia publică franceză nu pare a o aduce câtuși de puțin în discuție, după cum reiese din revista *L'Express*. Pe rănilor istoriei nu crește iarba. ■

SUNTEȚI PREGĂTIȚI?

În curând vom da startul unui nou concurs Magazin istoric

CONCURSUL LUNII

- Premii în bani și abonamente
- Întrebări din numerele de revistă apărute în anii 1995-1996
- Revizuiți-vă chiar acum colecția dvs. Magazin istoric, completând-o cu eventualele numere care vă lipsesc din 1995, asigurându-vă, totodată, procurarea celor din 1996

„EI FAC PARTE DIN NEAMUL OMENESC“

O intensă dispută s-a desfășurat, în urmă cu câțiva ani, în Franța având ca subiect atitudinea francezilor față de populația evreiască în timpul celui de al doilea război mondial. A intervenit președintele de atunci al Franței, François Mitterrand, care a declarat că el personal nu este răspunzător și nu poate fi tras la răspundere, deci nici conaționalii săi, pentru faptele comise de guvernul de la Vichy. Guvernul de la Vichy fusese instalat, după ce Franța capitulase în fața Germaniei naziste, în acea parte a țării care rămăsese neocupată de trupele germane.

Desigur, și presa franceză a publicat numeroase articole pe această temă. Am ales pentru cititorii revistei Magazin istoric și îl prezentăm într-o formă adaptată pe cel semnat de Jacques Derogy în revista L'Evenement du Jeudi. Jacques Derogy și familia sa au fost salvați și adăpostiți în acei ani grei de un medic veterinar, Fernand Moulin.

Nu-i putem livra ca pe o marfă

La cincizeci de ani de la primele măsuri de discriminare rasială, de interdicții profesionale și internări administrative ale unor categorii de non-arieni, procesul cooperării poliției statului francez instaurat la Vichy rămâne de făcut în fața forurilor juridice competente ca și a tribunalului Istoriei. Moartea a mai mult de 3 000 internați, datorită mizeriei fiziologice, în lagărele franceze ale zonei încă libere, arestarea în această zonă unde nu erau prezenți nemții a mai mult de 10 000 persoane, predate Gestapoului în condiții cumplite, inclusiv a copiilor născuți francezi și arestarea efectuată de către poliție a majorității celor 76 000 de evrei deportați au fost clasate, până acum, la capitolul rușinos al colaborării.

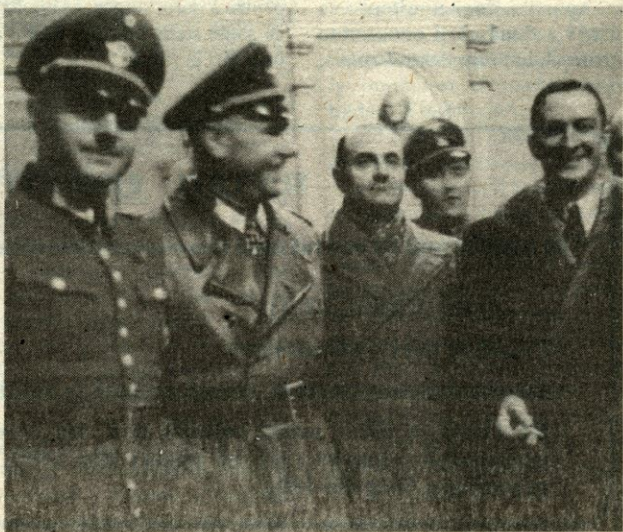
Or, zona în care, până la 11 noiembrie 1942, s-a exercitat din plin suveranitatea statului

francez, este singurul teritoriu neocupat al Europei care și-a trimis refugiații ca și pe resortisanții decretați „indezirabili” spre o destinație necunoscută, o

țară a nimănui, pentru o muncă forțată undeva la hotarele Poloniei și Ucrainei. Primul convoi ce provenea din zona liberă a părăsit Drancy la 10 august 1942: 760 de deportați gazați chiar de la sosirea la Auschwitz; un singur supraviețuitor la sfârșitul războiului! Primii copii sub 12 ani aduși la Drancy cinci zile mai târziu vor pieri cu toții, la 19 august. În teribila vară 1942, când poliția franceză a dat ajutor la săvârșirea acestor crime împotriva umanității, au fost mai mulți deportați decât în următorii doi ani în care ea a trecut această sarcină brutelor neîndemânate ale Miliției.

Între 27 martie și 11 noiembrie, au fost deportați 42 000 de evrei din care 33 000 între 17 iulie și 30 septembrie, în timp ce S.S.-ul, lipsit de ajutorul poliției, a avut nevoie de 20 luni pentru a mai deporta 34 000. Și dacă trei evrei din patru au putut să supraviețuiască în Franța ocupată acest lucru s-a datorat solidarității active a francezilor, care s-au opus cu succes cooperării masive a funcționarilor lor începând din

René Bousquet, șeful poliției speciale de la Vichy (în dreapta), împreună cu ofițeri S.S., la Marsilia, în ianuarie 1943

momentul în care au înțeles că familiile evreiești erau sortite morții.

Schimbarea de opinie provocată de atrocitățile din vara anului 1942 a favorizat decisiv salvarea a trei sferturi din cei 320 000 de evrei prinși în na-vodul noii ordini ariene stabili-tă în țară și mai ales salvarea a circa nouă copii din zece, deci proporțional dublul numărului celor sub 16 ani salvați în Belgia.

Publicând integral docu-mentele disponibile asupra acestei perioade, juristul Serge Klarsfeld este primul care a pus în evidență importanța capi-tală a intervenției bisericilor și a reacțiilor populare care, înaintea debarcării aliate în Africa de Nord și a bătăliei Stalingradului, au constrâns guvernul de la Vichy să refuze obligativitatea purtării stelei galbene și să încetinească, din septembrie 1942, vânătoria de evrei.

Astfel, la 2 septembrie, supus la o rezistență fără egal a cleru-lui organizată mai ales de cardinalul Gerlier și având de înfruntat ostilitatea vădită a opiniei publice, Laval i-a cerut generalului S.S. Karl Oberg „să nu-i mai dea noi sarcini în problema evreiască“. Potrivit procesului verbal al întâlnirii, redactat de Sturmbanführer Herbert Hagen „ar trebui, mai ales, să nu i se impună a priori numărul de evrei care să fie deportați, căci – spunea Laval – nu putem livra evreii ca pe o marfă într-un magazin Prisunic“.

Trei săptămâni mai târziu, Helmut Knochen, adjunctul lui Oberg, conștient de dificultățile regimului de la Vichy și de insuficiența efectivelor proprii, l-a scurtcircuitat pe Adolf Eichmann, obținând de la Himmler amânarea arestării evreilor de naționalitate franceză și renunțarea la deportarea contingentelor prevăzute.

O comparație cu pierderile evreiești în douăzeci din țările ocupate de Reich sau de aliații săi

Cardinalul Gerlier, arhiepiscop de Lyon (în centrul imaginii)

a permis lui Klarsfeld să constate că singurele care numărau proporțional mai mulți salvați decât Franța erau Italia – care salvase patru din cinci evrei, Bulgaria – care nu predase decât unul din șase, Danemarca, ce salvase mai mult de nouă din zece, și Finlanda care nu abandonase decât o zecime din evreii străini. Iar totalul populației evreiești din aceste patru state abia atingea o treime din cea numărată în Franța anilor 1940. Ceea ce situează pe francezi în primul rând al popoarelor care au știut să-i protejeze pe evreii aflați pe teritoriul lor, naționali sau străini. „Trebuie, adaugă Klarsfeld, să punem definitiv capăt legendei denunțării și lipsei de energie a compatrioților noștri. Precedată și susținută de eminenți prelați și alte autorități spirituale, ostilitatea spontană a populației fran-tuzești la dezonoarea care lovea Franța a putut să pună frână complicității guvernului de la Vichy“.

Diferența dintre masacru și grădinarie

Această stare de spirit, atât de diferită de cea observată în Europa centrală și estică, se

întrevede în toate rapoartele prefecturilor începând cu marile razii din vara anului 1942. Reprobarea generalizată sub influența instituțiilor protes-tante și a unei părți din epis-copat a permis organizațiilor de ajutor evreiești, plasate de Vi-chy la 29 noiembrie 1941 sub tutela unei Uniuni generale a israeliților din Franța (UGIF), dar deja cu un picior în clandestinitate, să ascundă de pe o zi pe alta cam 10 000 de tineri, să treacă în Elveția aproape 2 000 și să asigure supraviețuirea a încă 60 000.

Această acțiune uriașă, unică în Europa ocupată, subliniază istoricul Lucien Lazare, s-ar fi transformat în dezastru fără complicitatea activă a mii de francezi ne-evrei, gata să-și riste propria securitate pentru a participa la salvarea copii-lor evrei. Organizații umani-tare, rețele ale rezistenței, dar și numeroși particulari ca și anumite componente ale ad-ministrației s-au asociat cu curaj.

Gilbert Lesage, înalt funcționar, a devenit informatorul și auxiliarul cel mai prețios al rețelelor clandestine de salvare a evreilor. Un rol esențial care i-a adus arestarea în aprilie 1944.

Primii săi „clienți” au fost Cercetașii israeliți din Franța (EIF) conduși din 1923 de inginerul Robert Gamzon. Acesta și-a adunat echipa națională la 18 august 1940, la Moissac pentru a pune pe cei 2 000 de membri în serviciul fugarilor ce se îndreptau spre zona liberă și pentru a deschide centre rurale și meșteșugărești, cu ferme-școală și case de copii. Acest program de întoarcere la natură se potrivește lozincii regimului care pune pe cercetași și educația religioasă în serviciul revoluției naționale. Președintele cercetașilor francezi, generalul Lafont, l-a prezentat pe Gamzon comisarului cu problemele evreiești, Xavier Vallat, și a obținut menirea în subordonarea sa a unităților EIF, pentru a le permite să-și continue activitatea și să evite trimiterea lor în ghettouri.

În aprilie 1942, generalul Lafont inspectează căminul din Moissac. Cercetașii evrei în uniformă intonează cântecul religios al lui Händel *Ridică fruntea popor al lui Israel*. „Astăzi voi slujiți onoarea și libertatea” – le spune șeful cercetașilor protestanți. În iulie 1942, cinci șefi ai EIF sunt prezenți în lagărul național de formare a cercetașilor francezi. Atunci Lesage l-a avertizat pe Gamzon de marile razii hotărâte prin acordul Bousquet-Oberg. Cum să sustragă pe copiii și adolescenții ce figurau, la cererea lui Laval, pe listele celor „deportabili”? Razia din Vel'd'Hiv' seceră 4 000 de copii, dar circa 12 000 de evrei căutați au fost trecuți prin ochiurile plasei și scăpați în ultimul moment prin evadări dirijate, prin intermediul comuniștilor din Solidaritate, ascunși de vecini sau prieteni în așteptarea actelor false sau a filierelor de evadare. Amenințarea apăsă acum asupra a 11 000 de evrei ce rătăceau în zona sudică. Lesage comunică responsa-

bililor EIF și Comitetului de la Nîmes instrucțiunile secrete date prefectilor pentru o vastă operație fixată pentru 26 august.

În ziua de 17, marele rabin Kaplan i-a prezentat cardinalului Gerlier soarta ce îi aștepta pe cei „deportabili”; nu pentru a munci în Germania, ci pentru a fi exterminați acolo. Ierarhia catolică a hotărât să facă publică indignarea sa și să-și unească eforturile cu Federația protestantă.

În vara precedentă, primul din Gaules protestase discret împotriva situației celor internați și încurajase Comitetul de la Nîmes, de comun acord cu pastorul Boegner, care se ridicase de la început împotriva tratamentului aplicat evreilor. La 19 și 20 august, cei doi șefi ai bisericii lansaseră fiecare un apel patetic mareșalului și, la 2 septembrie, monseniorul Gerlier a difuzat un comunicat ce trebuia citit din amvon. La 23 august arhiepiscopul din Toulouse, monseniorul Saliège, mult timp singurul care protestase, a recidivat printr-o scrisoare episcopală citată în toată dioceza: „Evreii sunt bărbați, evreii sunt femei. Ei fac parte din neamul omenesc. Ei sunt frații noștri ca atâția alții. Un creștin nu poate să uite acest lucru”. Prefectul a raportat imediat despre „răsunetul considerabil al acestei pastorale transformată în pamflet politic de adversarii regimului”. Laval a cerut în zadar Vaticanului scoaterea la pensie a prelatului.

Chiar în ziua razei, la 26 august, episcopul din Montauban, monseniorul Théas, proclamă: „măsurile antisemite sunt o sfidare a demnității umane, o violare a drepturilor celor mai sacre ale persoanei și ale familiei”. În numele Bisericii reformate, pastorul Boegner îi arăta lui Laval neliniștea sa față de soarta „teribilă” ce îi aștepta pe cei deportați. Șeful guvernului s-a prefăcut însă convins că

deportații aveau să cultive pământurile dintr-o rezervă evreiască. „Eu îi vorbeam de masacru, el îmi răspundea grădinarit” – remarcă conducătorul lui protestantismului francez.

Peste gard, în Elveția

Înaltul cler nu s-a mulțumit doar cu cuvinte curajoase. A împiedicat prin fapte goana după evrei. La 29 august, abatele Glasberg, din Prietenia creștină, a reușit, împreună cu Lesage, să smulgă 84 copii dintr-un convoi pentru Drancy, format într-o cazemată din Venissieux unde fuseseră închiși 550 din cei 1 200 de evrei arestați la Lyon. Ținuți teoretic la dispoziția autorităților, acești copii, conduși într-un local al EIF, i-au urmat pe cercetași într-un loc mai sigur de unde asociația lioneză a reverendului Chaillot trebuia să îi ajute să dispară. Convocat de prefectul Angeli, părintele iezuit a refuzat să-i predea pe copiii „evreilor nenorociți plecați în exil și fără îndoaială la moarte”. La 31, Angeli a urcat la episcopie unde s-a lovit de refuzul cardinalului Gerlier. Imediat Laval l-a arestat și internat în azil pe părintele Chaillot, pe care l-a prezentat drept „șeful iezuiților din regiune”. A doua zi, generalul de Saint-Vincent, șeful regiunii militare Lyon, a fost înlăturat din funcție pentru că a refuzat să-și folosească escadroanele pentru supravegherea convoiului din Venissieux. La rândul său, căpitanul jandarmeriei din Annou, însărcinat cu escortarea deportaților din Gurs, deplângea în raportul său „spectacolul acestui tren care a impresionat puternic și în mod neplăcut locuitorii francezi ne-evrei care l-au văzut în gări”.

În acel început de septembrie 1942, când opinia publică se schimba în favoarea evreilor, un

nou venit în acțiunile de asistență, Georges Garel, prezenta monseniorului Saliège afacerea Venissieux. Prelatul a asigurat, prin directoarea institutului Sainte Germaine, Mlle Thèbes, „arionizarea“ și plasarea în familii a 24 de copii. Astfel s-a născut prima rețea în totalitate clandestină de ajutorare a copiilor evrei din zona Sud. În mai puțin de un an, rețeaua Garel reușea plasarea a 1 600 de copii.

Potrivit unui raport al poliției din 15 septembrie 1942, un dispozitiv de alertă instalat în câmine, în familiile adoptive și centrele rurale a reușit să salveze 3 000 de copii evrei în zona Sud. În ajunul raziei din 26 august, conducătorii EIF din Moissac au trimis pe cei 200 de copii adoptați să își instaleze tabăra în regiunea Creuse și, ca din întâmplare, jandarmii au rătit biletule de liberă trecere ce indicau locul taberei lor. La întoarcere, lipseau cei patruzeci de adolescenți străini căutați, ascunși de episcopatul din Tulle.

Integrați în divizia a 6-a UGIF, cercetașii evrei și-au continuat activitatea datorită cercetașilor laici și protestanți care au camuflat sub însemnele lor deplasările copiilor. Până la dizolvarea lor în ianuarie 1943, generalul Lafont și-a luat răspunderea în fața noului comisar cu problemele evreiești, Darquier de Pellepoix. Înainte de a se alia cu cei din rezistență și a trece la lupta armată, cei din EIF s-au specializat în contrafacerea documentelor, un astfel de atelier fiind adăpostit de episcopul din Nisa, monseniorul Rémond.

Intervenția directă a nemților în vânatoarea de evrei în zona Sud și cea italiană s-a lovit de o rezistență deja organizată. Privat de concursul polițiștilor francezi, comandoul temutului Aloïs Brunner nu a reușit să captureze între 12 septembrie și 14 decembrie 1943 decât 1 800 din

cei 25 000 de evrei refugiați la Nisa și Grenoble. Prefectul Chaigneau a distrus listele întocmite de funcționarii săi. Denunțurile au fost rare, în ciuda premiilor oferite.

Din 1941, au fost improvizate filiere în aglomerările de la granițe. În octombrie 1942, doi agricultori din Veigny, Joseph Lançon, tată a șapte copii, și François Périllat au condus peste râul Hermance 810 evrei, între care și sora scriitorului austriac Stefan Zweig, escortați de echipele reverendului Chaillet, ale fraților Miguet (fondatori ai Mărturie creștine), ale pastorului Muller și soția protestantă a deputatului socialist André Philip. Începând din ianuarie 1943, grupe de opt până la doisprezece copii trec o dată sau de două ori pe săptămână prin eparhia din Douvaine. Între 1 ianuarie și 7 iunie 1944, au mai trecut în Elveția încă 569. Chiar convoaiele interceptate la 1 și 5 iunie au fost salvate de primarul din Annemasse. Dar cea care le conducea, Marianne Cohn, arestată și torturată, a fost ucisă cu lovituri de sapă. Arestați și ei în februarie, abatele Rosay și cei doi țărani din Veigny nu au revenit din locul unde au fost deținuți.

Lângă Annemasse se termina și filiera organizată la Annecy de pastorul Chapsal, care a amenajat un dormitor în biserica sa. O tânără, Geneviève Priacel-Pettet, organiza convoaie funerare false într-un cimitir de lângă graniță: scara groparului sprijinită de zid permitea refugiaților, îmbrăcați în negru, să treacă în partea elvețiană.

Datorită atător rețele spontane de o parte și de alta a frontierei, organizațiile evreiești au putut să trimită în Elveția mai mult de 1 500 de copii orfani între aprilie 1943 și iunie 1944. Peste 10 000 vor fi adăpostiți în Franța, dintre care 6-7 000 ascunși în instituții sau câmine ne-evreiești. Ceilalți

60 000 de minori salvați din zona ocupată și-au datorat viața – și deseori cea a părinților lor – inițiativelor particulare sau unei sume de devotamente individuale care au reușit să țină în loc dorința ucigașă a ocupantului și a servitorilor lui.

Exemplul de solidaritate oferit de enclava protestantă de pe platoul Chambon-sur-Lignon din Cevennes și a celor trei sate vecine nu este comparabil în Europa decât cu acela al Danemarcei. S-a putut spune că cei 5 000 de membri ai acestei comunități hughenote au salvat fiecare un evreu.

Contactați de quakerii din Marsilia și de organisme umanitare ale Comitetului de la Nîmes ce activau în lagărele de internare, pastorul André Trocmé și soția lui au organizat, împreună cu primarul Benjamin Grand, directorul școlii Roger Darcissac, doctorul Le Forestier și șeful rezistenței locale Leon Eyraud, primirea fugarilor în vreo treizeci de hoteluri, pensiuni, case de copii și găzduirea la locuitori.

La 14 februarie 1943, o funcționară a unui centru al UGIF de pe strada Lamarck a comunicat simpatizanților comuniști ai Solidarității o listă de 63 copii amenințați cu deportarea. S-au prezentat 40 de vizitatoare pentru a le asigura plimbarea duminicală, singura ieșire săptămânală permisă. De fapt, ele i-au condus într-un local protestant din strada Greneta condus de pastorul Vergara de la mănăstirea congregației de la Luvru. Trei zile mai târziu, cei 63 copii răpiți, „arionizați“ corespunzător, erau dispersați în familii și instituții dincolo de orice bănuială, cum era casa Suzannei Spaak, cumnata primului ministru belgian. ■

Adaptare de
Victor ANGHELESCU

UN BONAPARTE – CREATORUL VIITORULUI FBI

Napoleon Bonaparte nu s-a zgârcit cu titlurile și coroanele pentru generalii săi victorioși, fără a uita vreodată să îi „aranjeze” pe cei opt frați și surori pe tronurile regatelor europene, cucerite prin forță sau prin jocul căsătorilor. Puțini știu însă că numele Bonaparte face parte și din istoria Statelor Unite, chiar dacă împotriva voinței lui. O dovedește acest articol, adaptat după revista franceză *Historia*.

Pe când unul dintre nepoții săi era ales președinte al Republicii Franceze în 1848, apoi se proclama împărat în 1851, sub numele de Napoleon III (*Magazin istoric*, nr. 1/1995) dincolo de Atlantic, nepotul lui Jérôme Bonaparte, fratele cel mic al lui Napoleon, făcea o strălucită carieră politică, devenind ministru al președintelui Theodore Roosevelt. Se numea Charles Joseph Bonaparte.

Cetățean al Lumii Noi, nepotul lui Jérôme, s-a aflat la originea ramurii americane a acestei modeste familii de mici nobili corsicani. Jérôme, ultimul născut al clanului Bonaparte, era un copil răsfățat. Alintat de mama sa Letizia Ramolino, văduva lui Charles-Marie Bonaparte, el avea numai 10 ani când fratele său, Napoleon, tânăr ofițer al armatei franceze, a făcut prima sa faptă de arme: cucerirea Toulonului, în 1793.

Separare sau exil

Jérôme a crescut deci în umbra unui frate pe atunci în plină ascensiune. Petrecăreț și frivol, s-a complăcut în cercurile de tineri aristocrați lipsiți de griji. Ce era totuși de făcut cu el, cel mai interesat de decolteul doamnelor decât de rațiunea de stat? Bonaparte, prim-consul, a căutat, pentru acest tânăr turbulent, o carieră care să-l cumințească. Jérôme va fi deci marinar.

După mai multe campanii, între care cea din Santo Domingo, Jérôme s-a trezit blocat în Martinica de flota engleză. A hotărât atunci să se ducă în Statele Unite, noua patrie a drepturilor omului. A regăsit acolo plăcerile unei vieți mondene, aureolată de prestigiul tot mai mare al unui frate ale cărui fapte de arme aveau ecou până la Washington. Scăpat de sub controlul fratelui lui, a întâlnit la Baltimore o tânără americană de 17 ani, Elisabeth Patterson, aparținând uneia dintre cele mai bogate familii de pe Coasta de Est.

Diplomații francezi și dl. Patterson-tatăl au fost profund neliniștiți de această legătură, prevăzând complicațiile pe care le-ar fi putut genera ea, în raport cu noul stăpân al Franței. Nu era nimic de făcut. Jérôme Bonaparte nu era un om politic. La 24 decembrie 1803, primul episcop catolic al S.U.A., monseniorul Carroll, a binecuvântat căsătoria lui Jérôme cu Elisabeth. Napoleon Bonaparte era nebul de furie. El, care nu gândea decât în termeni de alianțe și de cuceriri, va face totuși pentru a rupe acest cuplu, pe care nu îl el „negociase”.

La 18 mai 1804, Bonaparte a devenit Napoleon I. S-a proclamat împărat, apoi a fost consacrat de papa Pius VII la Notre Dame, la Paris, la 2 decembrie. De cealaltă parte a Atlanticului, tânărul cuplu în dizgrație nu a rezistat tentației de a se apropia de noul „astru”. Cu atât mai mult cu cât Elisabeth Bonaparte aștepta un moștenitor, care urma să poarte numele noii dinastii. Dar tinerii nu au reușit. Viitorul nu a cedat. Când Jérôme și Elisabeth au sosit la Lisabona, Comitetul de primire a executat ordine stricte: pentru Elisabeth – interdicția de a debarca, pentru Jérôme – convocare *manu militari* la împărat, care se afla în Italia. Abandonându-și soția,

mezinel a fost primit de augustul său frate, care l-a pus în fața unei alternative: separarea (numai așa având dreptul la toate onorurile) sau exilul. Jérôme a ales: nu-și va mai vedea niciodată soția și căsătoria va fi anulată. Drept recompensă, a fost promovat contraamiral și, trei ani mai târziu, a devenit rege al Westfaliei, între timp căsătorindu-se cu Katerina de Würtemberg.

După o a doua tentativă de debarcare pe bătrânul continent, la Amsterdam, Elisabeth Bonaparte-Patterson a mers în Anglia. Foarte bucuroși să primească o „Bonaparte” în dizgrație, englezii i-au oferit ospitalitate. Pe o proprietate din Sussex, ea a adus pe lume, la 7 iulie 1805, un băiat, Jérôme-Napoleon, supranumit de anglo-saxoni „Bo”, primul vâstar al liniei americane a familiei Bonaparte. *Persona non grata* în Franța, Elisabeth și fiul ei au trăit la Baltimore, până la moartea împăratului, în Sfânta Elena, în 1821.

Însoțită de fiul ei „Bo”, bogata americană, a descoperi Europa, acest continent multă vreme interzis ei, de la vest la est, de la nord la sud, plimbându-și numele și moștenitorul prin saloanele unei aristocrații efemere, rod al imperiului. După un timp, sătui de toate, mama și fiul au reluat calea Americii, conștienți că Lumea Nouă era singura lor patrie adevărată.

Istoria avea să le mai rezerve o surpriză. În 1848, un Bonaparte, Napoleon III, a revenit la putere. În acest timp, „Bo” rima deja o educație după tipar american: era student la Universitatea Harvard. Devenit avocat la Baltimore, el s-a căsătorit cu o miliardară americană, de la care a avut doi băieți. Primul, pe care îl chema tot Jérôme-Napoleon, va urma West Point-ul, celebra academie militară, înainte de a se angaja în armata franceză sub drapelul celui de-al doilea imperiu. „Bo” nu a rezistat tentației de a merge să-și vadă vărul, pe Napoleon III, și să-și cunoască totodată, în sfârșit, tatăl, pe ex-regele Westfaliei, Jérôme-Bonaparte.

A venit însoțit de fiul său, căruia i-l a prezentat pe bunic, ultimul supraviețuitor la cei 70 de ani ai săi, din cei opt frați și surori ale lui Napoleon. Cel de-al doilea fiu al lui „Bo” nu-l va cunoaște niciodată pe acest ex-rege. Charles Joseph s-a născut la 9 iunie 1851, la

20 de ani distanță de fratele său mai mare. El a refuzat să facă „pelerinajul” spre pământul strămoșilor săi. Nu a locuit niciodată în Franța, nici măcar în Europa. Contrar frivolutului său bunic, Charles Joseph era un bărbat rigid, scrupulos, cu o abordare glacială a tuturor lucrurilor și cu virtuți morale pe care președintele Roosevelt a știut să le valorifice excelent. Charles Joseph Bonaparte va deveni „incoruptibilul” lui Theodore Roosevelt, care, de altfel, în decembrie 1906, îl va numi ministrul său de justiție (Attorney general).

„Cu mâinile curate“

Tânărul Charles Joseph a făcut studii strălucite, care l-au condus, ca și pe tatăl său, la Harvard. Absolvent al Harvard Law School, a devenit avocat la Baltimore, s-a căsătorit în 1875, cu o americană din Connecticut, Ellen Channing Day, și a moștenit o avere enormă — ca și ceilalți Bonaparte din S.U.A. — (împărțită în mod egal cu fratele său) din partea bunicii sale Elisabeth Bonaparte-Patterson, care a trăit până la 94 de ani. Posezor al unui important patrimoniu imobiliar la Baltimore, Charles J. Bonaparte ar fi putut duce o viață ușoară, lipsită de griji, de rentier sau de *gentleman farmer*.

Dar el se trezea în fiecare dimineață la ora 5.30, fiind un adevărat monstru al muncii. Ca avocat, și-a făcut o reputație de tehnician fără egal, înzestrat cu o memorie fenomenală și temut pentru talentul său de a hărțui martorul cu întrebări. „Când dădea în vileag o murdărie, scotea scalpul de pe vinovat, fără să-i pese unde ajunge”. Chiar și confrăți aveau cuvinte de critică față de acest avocat „care se dădea un Napoleon”. Gestiunea bunurilor sale imobiliare l-a îndreptat în mod firesc spre dreptul afacerilor. Scârbit de frecvențele deturări de fonduri, Charles J. Bonaparte a devenit un fel de „Saint Just al dreptului”, combinat cu un luptător anticorupție, fiind totodată vicepreședinte al „Societății pentru suprimarea viciilor” și principal comanditar al *hebdomadarului The Civil Reformer*. Apostol a ceea ce am numi astăzi „operațiune cu mâinile curate”, Charles J. Bonaparte și-a făcut prozeliti pe toată suprafața Statelor Unite. Numeroase asociații denunțând matrapazlăcurile administrației și afacerismul mediilor economice s-au grupat într-un puternic lobby: National Civil Service Reform League, organism susținut de o revistă la cărei titlu funcționa și ca program: *Good Government* (guvern bun).

În cursul acestei campanii l-a întâlnit pe Theodore Roosevelt, care conducea Comisia serviciului public, înainte de a lua direcția poliției din New York. În epocă, pentru Roosevelt, corupția era un subiect prioritar. Ales președinte al Statelor Unite în 1901, el a făcut apel la avocatul din Baltimore; pentru început, la conducerea Biroului afacerilor indiene, apoi ca însărcinat cu eradicarea fraudelor din serviciile poștale. În iulie 1905, nepotul contraamiralului Jérôme Bonaparte a fost numit secretar de stat la Marina Statelor Unite. Era o funcție căreia Roosevelt îi conferea o importanță cu totul specială, din două motive: ocupase el însuși acest post sub președinția lui McKinley și era convins că o marină puternică consolida politica externă a Statelor Unite. Deci un Bonaparte patron al U S Navy! Atacurile opoziției și ale presei nu au afectat cu nimic încrederea lui Theodore Roosevelt, care, în decembrie 1906, i-a atribuit lui Charles J. Bonaparte portofoliul Justiției.

În sfârșit, nepotul împăratului își putea aplica programul anticorupție. Și n-a pregetat să dea personal

tonul. A anunțat că nu va accepta nici un bilet gratuit oferit de nici o companie de căi ferate pentru el și familia sa. Apoi și-a început ofensiva principală împotriva marilor trusturi. Mai bine de 20 dintre aceste consorții au intrat sub urmărire pentru infracțiuni față de legislația antitrust, care interzicea monopolurile. Astfel a obținut Charles J. Bonaparte, între altele, căderea unuia dintre cele mai puternice holdinguri: American Tobacco Company.

Charles J. Bonaparte a pus bazele unei noi forme de investigație polițistă specializată, în fază embrionară, în lupta contra corupției. Odată ajuns la Casa Albă, Roosevelt a declanșat un enorm scandal privind vânzarea de terenuri publice în vestul Statelor Unite: au ieșit la iveală funcționari compromiși, anchetatori din Ministerul de interne spertari, un senator și un deputat participanți la deturări de fonduri etc. Imediat Roosevelt a ordonat desfășurarea unei anchete privind moralitatea membrilor Senatului și Congresului. Au urmat proteste generale ale clasei politice, care l-au acuzat pe președinte că folosește serviciile secrete ca pe propria-i poliție.

Recurgerea la agențiile de detectiv era un lucru curent în epocă, chiar dacă reputația acestor oficine nu era prea bună. De obicei ele funcționau cu polițiști concediați sau cu foști gangsteri „reconverșiți”. Charles J. Bonaparte a trebuit să se sprijine pe această reputație îndoielnică pentru a reuși crearea unui corp de anchetatori profesioniști, dependent de Ministerul de justiție. De data aceasta, Congresul american s-a opus votării oricărui buget destinat finanțării agențiilor de informații de pe lângă Departamentul de Justiție. „Numai criminalii au motiv să se teamă de detectivii noștri”, a declarat Roosevelt. Dar Bonaparte nu a renunțat.

În ciuda obstrucțiilor puse de parlamentari, el a reușit să racordeze la buget fondurile ministerului său și a recrutat primii nouă agenți ai ceea ce va deveni BI, Biroul de Investigații (Biroul de anchete), strămoșul Biroului Federal de Investigații (FBI), ce va fi creat oficial în 1935 de J. Edgar Hoover. Astfel, grație lui Charles J. Bonaparte, nepotul lui Napoleon, Statele Unite dispun de ceea ce este astăzi cea mai puternică forță de poliție din lume: FBI. ■

Adaptare de Florentina DOLGHIN

Dezgustat de corupție, președintele Theodore Roosevelt a susținut deciziile politice ale lui Charles J. Bonaparte (p. 88)

**BAALBEK –
MINUNEA
DEȘERTULUI**

Templul lui Jupiter
Heliopolitanul, care se
înălță în cel mai mare
sanctuar din întreaga
Sirie antică

La aproape șase ani de la încheierea sângerosului război civil (1975-1990) Libanul, considerat până în 1975 o Elveție a Orientului Mijlociu, revine treptat la viața normală. În august 1995, în inima Capitalei, Beirut, celebrul sculptor franco-american Arman a înălțat un gigant monument (30 m înălțime) intitulat „Speranță pentru pace”. Este o originală alegorie a păcii, simbolizând sfârșitul conflictului care a măcinat țara mai bine de 15 ani. „Aveam în cap acest proiect încă din 1983 și eram gata să stau la masă cu diavolul pentru a mi-l realiza”, mărturisea la inaugurare celebrul sculptor, ale căror opere monumentale, 70 la număr, înfrumusețează mari orașe din întreaga lume.

Cea mai mare sculptură contemporană din lume și cea mai încărcată de simboluri, „Speranță pentru pace” a fost ridicată, paradoxal, cu sprijinul armatei, în numai 3 luni și jumătate (față de un an cât fusese prevăzut) și constă în 78 piese de artilerie (care de asalt, mitraliere, tancuri, jeepuri) montate în 5 000 tone de beton armat. Armele, reduse la tăcere, au fost pietrificate, sunt acum — „ca stafidele într-un cake”, cum spune Arman — prizonierele betonului.

Ca și restul Libanului, Baalbekul, orașul de la nord-vest de Damasc, iese din infern. Încheierea conflictului libanez face vizibilă și această cea mai frumoasă așezare arheologică din Orientul Apropiat. În 1832, Alphonse de Lamartine a ajuns cu o caravană în estul Libanului, în câmpia Bekka. Deodată pe un promontoriu ce domina pământurile fertile, i-a apărut sub privire Baalbekul, oraș modest cu minaretele, zidurile de apărare, ruinele sale colosale de monumente antice, pe fondul culmilor înzăpezite ale munților Anti-Liban. În *Voyage en Orient*, poetul evocă prima sa impresie despre acest sanctuar antic: „Nici o pană, nici o pensulă, exclamă el, n-ar putea reda impresia pe care o lasă asupra ochiului și sufletului această singură privire”.

Cunoscute în Europa pentru prima oară încă de la mijlocul sec. XVI, grație măturiei unui alt călător francez, Pierre Belon du Mans, ruinele Baalbekului nu au fost șapate decât la începutul veacului XX de echipe de cercetători germani. Misiunile arheologice franceze, care le-au succedat, au permis progresul cunoștințelor asupra așezării, care acoperă o suprafață de zece ori mai mare decât cea a Acropole-lui Atenei.

Baalbekul a fost fondat, conform Bibliei, de Solomon. În mileniul I î.e.n. el servea ca popas pentru caravane. Locuitorii săi, arameenii, practicau aici culturile lui Hadad, zeu al furtunii și al apelor-mamă, al lui Astarte, zeiță a fecundității, cât și probabil al lui Adonis. Chiar dacă nu a supraviețuit nici o urmă materială din acea epocă, caracterul religios al Baalbekului este atestat de denumirea sa, care semnifică „Zeul de la Bekka”.

Către 330 î.e.n., după ce a fost cucerit de armatele grecești ale lui Alexandru cel Mare, Baalbekul devine Heliopolis, adică brașul lui Helios, zeul Soarelui. În 64 î.e.n., Pompeii invadează Orientul. Baalbekul, de acum înainte sub stăpânire romană, vede edificându-se primul său templu, dedicat lui Jupiter Heliopolitanul. În sec. II, Antoninus Pius decide să îl includă într-un sanctuar, cel mai vast din întreaga Sirie antică, ale cărui vestigii s-au păstrat până astăzi. Templul lui Bachus țâșnește atunci din pământ. Succesorii lui Antoninus îi vor prelua sarcina. Caracalla ridică, între 211 și 217, propileele, porticuri cu coloane care marchează intrarea în sanctuar, dar acest imens ansamblu arhitectural nu va fi terminat niciodată.

După ce depășește propileele, vizitatorul pătrunde în curtea hexagonală, adâncă de circa 60 m. Ea iese într-o altă curte, mai întinsă și mărginită de strane, care adăpostește în centrul ei un altar de patru etaje, înalt de 20 m, unde preoții îndeplineau sacrificiile. Aici era interogată oracolul de la

Heliopolis, celebru în toată lumea romană. Consultarea oracolului se putea face printr-o simplă scrisoare sigilată. Astfel, prin anul 110 e.n., înainte să plece în războiul contra parților, împăratul Traian a trimis o tăbliță oracolului, întrebându-l dacă se va întoarce la Roma la sfârșitul luptei. El a primit, în chip de răspuns, o sabie de centurion, însemnul comandantului, ruptă în bucăți și învelită într-un giulgiu.

Oracolul nu s-a înșelat: Traian a făcut o campanie nefericită și a murit pe drumul de întoarcere. Doar osemintele sale s-au întors la Roma.

Dincolo de curtea altarului, apar ruinele templului. Din cele 54 coloane corintice, care constituiau porticul, n-au rămas decât 6. De la înălțimea celor 20 m ai lor, ele veghează asupra unei grămezi de capitelluri sparte, de cornișe și de frontoane.

Templul lui Bachus, situat în josul templului lui Jupiter, este conservat remarcabil. Mulțimi imense veneau din cele patru colțuri ale imperiului pentru a participa la festivități. Pe portalul templului sunt sculptate motive de viță de vie și iederă, mănunchiuri de spice și de maci, bacante, fauni, culegători de viță, care evocă cultul lui Dionisos. Peristilul prezintă firide adânci, unde se află divinitățile tutelare: Marte, Diana etc. Din micul templu al lui Venus au rămas în picioare doar patru coloane monolitice de calcar. În incintă sculpturile din nișă evocă zeița protectoare.

Sanctuarul are și o biserică creștină din sec. IV și a fost transformat în fortăreață, în perioada musulmană. El a suferit uzura timpului, a cutremurelor și a jafurilor. În 1975, de la începutul conflictului libanez, s-a lăsat tăcerea asupra sanctuarelor păzite de tancurile siriene.

Deschis turiștilor de un an, Baalbek, care nu mai e azi decât un spectaculos câmp de ruine, rămâne totuși, așa cum scria Lamartine, „minunea deșertului”. ■

Florentina DOLGHIN

PROFESORUL HURMUZESCU

deschide drumul radiologiei în România

În seara de 8 spre 9 noiembrie 1895, fizicianul W.E. Röntgen, de la Universitatea din Würzburg, descoperă razele X, ale căror proprietăți le-a prezentat în două comunicări rămase celebre în istoria radiologiei, la 28 decembrie 1895 și, respectiv, 23 ianuarie 1896.

La dezvoltarea radiologiei, ca nouă specialitate medicală, au contribuit și savanți din România.

Astfel, la 1 februarie 1896, fizicianul român Dragomir Hurmuzescu (1865-1954) prezenta la Academia de Științe din Paris descoperirea unei noi proprietăți a razelor X – prima în ordine cronologică –, aceea de a descărca corpurile electrizate prin ionizarea aerului înconjurător, proprietate care stă la baza dozimetriei radiațiilor ionizante. Descoperirea fusese făcută împreună cu colegul său Louis Benoist, din Laboratorul de fizică al prof. Gabriel Lippman de la Sorbona. În ianuarie 1896, cu un aparat inventat tot de Dragomir Hurmuzescu, în 1894, electroscoful, H. Bequerel a descoperit radioactivitatea naturală, iar soții Curie – primele elemente radioactive, punând bazele medicinei nucleare.

Cu instalația improvizată de Hurmuzescu la Sorbona s-au făcut primele studii pe plan mondial, în ianuarie-aprilie 1896, de către viitorul profesor de neurologie dr. Gh. Marinescu asupra acromegaliei, spre a o deosebi de eritromegalie, apoi asupra sinuromegaliei, leprei, bolii Parkinson (împreună cu V. Kalinderu). De asemenea, medicul militar Ioan Șerbănescu, aflat la studii în clinica prof. Potain, a studiat, în ianuarie-mai 1897, modificările radiologice ale extremităților în gută și reumatismul cronic, precum și în tulburările de creștere.

De altfel, prof. Gh. Marinescu a dovedit un adevărat cult pentru noile descoperiri tehnice, fiind un deschizător de drumuri nu numai în radiologie, ci și în cinematografia medicală, realizând primul film cinematografic medical din lume în scopuri științifice, în 1898, la numai trei ani de la inventarea cinematografului, de către frații Lumière, în 1895.

Aplicarea razelor X în România s-a făcut încă din primele luni ale anului 1896, mai întâi ca experimentări de laborator în București, Iași, Sibiu, Oradea și Brașov, și apoi cu aplicații medicale. Prima instalație de radiologie spitalicească a fost în Clinica de chirurgie de la Spitalul Colțea din Capitală, iar cea dintâi manifestare științifică a radiologiei românești a reprezentat-o comunicarea prof. dr. C. Severeanu, la Congresul internațional de medicină de la Moscova, din august 1897. Prima teză de doctorat cu subiect de radiologie, printre primele din lume, s-a jucat la București în 1897 de Dumitru Minculescu.

Inițiatorul învățământului medical radiologic din România a fost dr. Dimitrie Gerota, renumit chirurg și profesor de anatomie topografică la București. Cele dintâi cursuri de inițiere în radiologie s-au ținut în 1899 la Spitalul Militar Central din București.

Din 1910 încep să se predea cursuri de radiologie în Capitală (obligatorii din 1913), de către prof. agreg. dr. Gh. C. Severeanu. La Iași, primele cursuri oficiale de radiologie, în 1919-1923, au fost predate de medicul radiolog dr. E.V.W. Vignal, din Misiunea militară franceză. La Cluj, se înființează catedra de radiologie în 1919, fiind condusă până în 1947 de prof. dr. D. Negru, iar la Iași din 1932, cu prof. dr. Emil Radu. Astăzi există 9 centre universitare cu mai multe catedre de radiologie, care pregătesc studenții și medicii din țară și străinătate.

În cadrul Societății de Radiologie înființată în anul 1928 s-au ținut până în prezent 7 congrese naționale și numeroase conferințe și simpozioane de specialitate.

Societatea de Radiologie editează din 1932 un organ oficial, sub forma de *Revista de radiologie*.

Radiologia din țara noastră își are și ea nu numai pionierii ei, ci și martirii ei, care au practicat medicina pe propriul lor sânge și care și-au sacrificat viața în beneficiul bolnavilor.

Lista martirilor radiologiei românești este destul de lungă, începând cu iluștri profesori universitari și până la cadre medii sanitare sau tehnicieni. Voi menționa câteva nume: prof. dr. Dimitrie Gerota (1939), prof. dr. Gh. C. Severeanu (1939), prof. dr. Emil Radu (1950), prof. dr. Dimitri Negru (1954), prof. dr. Gh. Schmitzer (1970), dr. Cornelia Moga (1962), dr. Ana Maria Tănăsescu (1935), dr. Eugen Steiner – Arad (1961), dr. Zineă Niculescu – Ploiești (1935), dr. Radu Zamfir – Ploiești, dr. Eugen Weissenberg – Ploiești (1941), dr. Vlad Dinulescu (1944), dr. Virgil Răduț – Brașov (1945), dr. Alexandrescu – Călărași (1945), dr. Eugen Suciu – Timișoara (1946), dr. Timu Mihai – Fălțiceni (1982), dr. Ștefan Jianu (1969), tehnician Ion Rădulescu – Suceava (1946), laboranta Rafira Brăteanu – Spitalul Brâncovenesc din București și mulți, mulți alții. Tehnicianul radiolog Samuel Stein, din Târgu Mureș, fost asistent al dr. Grigore Ursace, a fost ars în cuptoarele de la Auschwitz, în timpul celui de-al doilea război mondial.

Dr. Tudor DIACONESCU,
Pașcani

În vara anului 1987, la sala Dalles, vizitatorii celui de al 16-lea Salon internațional de artă fotografică al României au putut vedea într-o vitrină, o construcție ciudată. Într-o valiză purtând inscripția: „Photographie de Salon, Apareil Dubroni, brevete en France & a l'étranger”, se afla un aparat de fotografiat cu corpul din lemn și obiectivul în montură de alamă, împreună cu o serie de flacoane, pipete și o pâlnie. Cum s-ar zice, un aparat cu „laboratorul încorporat”.

Ideea acestui gen de aparat a avut-o încă din 1839 (anul nașterii oficiale a fotografiei) baronul A. Séguier, dar nu a pus-o în practică. Principal însă el a anticipat cu un secol procedeul „Polaroid” al dr. Land.

Denumirea de Dubroni este anagrama numelui inginerului parizian Bourdin, constructorul acestor aparate. Printre altele, el este și primul care a propus sensibilizarea plăcilor cu colodiu umed, chiar în interiorul aparatului, obținând în 1864 un brevet pentru această invenție.

Timp de mai mulți ani aparatele Dubroni s-au realizat în 4 tipodimensiuni, cu imaginea circulară, având diametrele de: 40 mm (Model 1), 55 mm (Model 2), 90 mm (Model 3) și 100 mm (Model 4).

Utilizarea aparatelor presupunea: punerea la punct pe geamul mat; înlocuirea acestuia cu o placă acoperită cu colodiu umed; sensibilizarea plăcii cu nitrat de argint în interiorul aparatului (după circa 1 minut și jumătate); expunerea, prin ridicarea bușonului obiectivului; dezvoltarea în interiorul aparatului cu ajutorul soluției de pirogalol, introdusă cu pipeta; fixarea și spălarea în aceeași manieră.

Îmbinarea etanșă a corpului interior din sticlă sau ceramică al aparatului cu partea posterioară (geamul mat sau placa) era asigurată de suprafețe polizate fin, presate de arcuri lamelare.

Având în vedere că aparatul existent în România are pe cutie mențiunea brevetării, probabil că a fost produs după anul 1864.

Aparatul a fost achiziționat pentru Asociația artiștilor fotografi din România de către ing. Leonida Tănăsescu și conf. univ. Sylviu Comănescu, cu speranța că, odată și odată, el va fi un exponat de marcă al unui viitor muzeu al fotografiei din România. Suma plătită a fost de... 125 lei (echivalentul atunci a circa 10 dolari S.U.A. la cursul zilei, plus prima de schimb).

În 1988, *Phot-Argus*, publicație de specialitate, considerată ca indice de referință pentru vama franceză și companiile de asigurare, menționa următoarele cote:

„1860 – Aparat Dubroni, primul gen Polaroid din lemn, interior de sticlă, o fotografie luată, preparată, dezvoltată și trasă în 3 ore, format 4 × 4, într-o cutie mică, cu flacoane și accesorii, 55 000 franci francezi.

1860 – Același Dubroni de Salon 9 × 12, valiză mare, conținând trepiedul și toate flacoanele, 85 000 franci francezi”.

Cotele sunt în continuă creștere, deoarece în literatura de specialitate – până în prezent – în întreaga lume sunt semnalate doar... 13 aparate Dubroni: 6 modele la International Museum of Photography din Rochester (S.U.A.), 4 în Germania (Foto-Historama-Leverkusen, Deutsches Museum și Münchner Stadtmuseum ambele din München, Colecția Uwe Breker din Köln) și câte unul la Science Museum din Londra, Colecția Het Sterckhof din Anvers (Belgia) și Fotomuseum Leif Preus din Horten (Norvegia).

Cel din România – nesemnalat până acum în literatura de specialitate – ar fi deci al 14-lea...

Dan FONOSCH – E.G.G. Ph, București

Soluția integralei Anii unor mari bătălii ale neamului nostru: MP – R – G – A – CALUGARENI – REA – PILON – CAV – ROVINE – SNOB – IBI – NEAM – STEMA – IS – INTARIT – TM – EI – A – A – VIATA – M – CC – I – RU – BAIA – ASA – POSADA – OSTASI – ER – OITUZ – VARF – MILITARIE

Soluția jocurilor:

– p. 81 – SIRACUSA (ȘIR-A/CU-S-A)

– p. 83 – BĂRĂȚIE (BARAT-I-E)

MARI ISTORICI

ISTORIC FRANCEZ		MORALĂ		CINSTE		NEGAȚIE		SCRITOR ȘI ISTORIC FRANCEZ
ISTORIC ROMAN		ÎN VEST!		CÂNDVA	.	PERSIA, AZI		
	↓	↓		↓		↓		↓
CRONICAR SPANIOL	→						IMPERIUL TARIST	
INIMA LUI CUZA!							↓	
	↓	POTECI	→					
		REGINĂ A SCOȚIEI (STUART)	↓					
ZĂPADĂ	→				NAȘ	→		
DOCUMENT					CRONICAR MOLDOVEAN	↓		
FIR	↓			INCLUDE ÎN PACT!	→		MARGINILE STATULUI!	→
				BLUZĂ POPULARĂ	↓			
	ÎN ARIE	→		LISTA CU ACTE	→			
	ISTORIC GREC	↓		MAGAZIN ISTORIC	↓			
						ÎN BAIE!	→	
						APE FĂRĂ PEȘTE	↓	
ISTORIC FRANCEZ	→		LITERA DIN ...METAL!	→			A SE ÎNDOII	
DÂNSA	→		POEZIE EROICĂ	↓			↓	
ÎN ȚARĂ!	↓							
		ISTORIC SPANIOL	→					
PORUNCA	→					ÎNTR-O LUNĂ	→	
PLIN DE APĂ	↓					PRIMA ARMĂ A OMULUI	↓	
		CAMPION	→			ÎN CARABINĂ!	→	ÎN CERC!
		ÎN CASEȚĂ!	↓					↓
NEAM (fig.)	→		ISTORIC RUS	→				
BLAZON	↓							
					VEHICUL ...DE LUPȚĂ	→		

Gheorghe BRAȘOVEANU

CLARIFICARE

Primim din partea domnului ISTRATE IS. MICESCU, din București, următoarea scrisoare, pe care o reproducem în întregime:

Stimate domnule Director,

Cititor de mai mulți ani ai revistei **Magazin istoric** și recunoscător al spiritului științific riguros pe care l-ați imprimat revistei, spirit de rar întâlnit azi obiectivitate, îmi permit a vă alătura următoarea **Clarificare**.

În nr. 10, octombrie 1995 al revistei **Magazin istoric**, la pag. 80, sub semnătura Paul Quinlan, apare articolul intitulat **Elena Lupescu - eminență cenusie a României interbelice**. În cadrul articolului și în continuarea subtitlului „Din culisele domniei lui Carol al II-lea”, la pag. 80, autorul scrie - citez: „...dar foarte apropiat fi era și un antisemit convins ca Istrate Micescu”.

Sunt dator a face anume precizări în calitatea ce am de a fi supraviețuitor al unei epoci, de fiu și de student al său, asupra personalității unui om ce - mort fiind - nu și poate apăra atitudinea de ieri în perspectiva de astăzi.

Istrate N. Micescu a fost un luptător al rostirii pe scena avocatului, de la înălțimea catedrei, sub cupola parlamentului și în fața națiunilor, la Liga Națiunilor în ianuarie 1938 ca ministru de externe și avocat al suveranității naționale.

Cărturar, a fost creator al doctrinei potrivit căreia „Dreptul este știința drepturilor, iar drepturile sunt libertăți”. A plasat drepturile mai presus de lege, negând acesteia faptul de a fi izvor de drept. În consecința credinței sale, a fost un apărător al dreptului de proprietate ca materializare a libertății, chiar împotrivându-se fauritorilor de legi nedrepte. Trădând suveranitatea națională ca un drept de proprietate, a apărut-o când a considerat-o amenințată. În acest sens și la acea epocă, a fost naționalist ca Iorga, Vaida și alții, fiind filo-român înainte de a fi anti-oricine.

Luptător în arenă deschisă, nu era un om de culise. Metafizician al Dreptului, spunea: „Nu mă ocup de oameni, ci numai de idei”.

Despre d-na Lupescu n-am auzit vorbindu-se în casă. Ulterior, mult mai târziu, am aflat despre existența acestui misterios personaj, a cărei fotografie am văzut-o prima oară în recentul număr al revistei. Departamentul de cancanuri, consecvent în idei, intransigent în atitudine, nu putea s-o cunoască - trăiau în lumi diferite.

Conștient de valoarea sa, independent ca fire și sigur pe produsul muncii

lui, necăutând în treburile publice prilej de îmbogățire, nu-l văd intrând pe ușa din dos în intimitatea încăperilor unei amante regale. N-avea nevoie.

Adversar al demagogilor de tot soiul - de stângă și de dreapta - încrezător în principiile monarhiei constituționale și considerând că regele trebuia să fie, citez: „Primul cetățean al țării și garant al libertăților individuale”, văzând în rege principul, prin memorii înaintate și consultații cerute, adesea a certat persoana.

Fiind vânător pasionat, era permanent invitat la vânătorile Casei Regale, vânând cu prințul Nicolae în timpul Regenței, dar și cu regele Carol al II-lea în timpul domniei sale, vânători la care participau Dinu Brătianu, doctorul Costinescu și alții. După cum se știe, d-na Lupescu nu lua niciodată parte la vânători, deci nici măcar aici nu ar fi avut ocazia s-o întâlnească.

Oricum și în concluzie, ca să mă exprim în limbajul tatălui meu, „Onus probandi incumbit ei qui dicit”, cer autorului să-și dezvăluie sursele și făcând dovadă de onestitate... să le și verifice.

În speranța că veți insera în spațiul revistei rândurile de mai sus, vă rog să primiți, odată cu îndreptățile mulțumiri, expresia deosebitei mele considerații.

București, 22.11.1995

EFIGII DIN MĂCIN

În zilele de 28 și 29 octombrie 1995 s-a desfășurat, sub egida Primăriei și Casei de cultură a orașului Măcin, jud. Tulcea, a treia ediție a manifestării „Efigii măcinene”.

În cadrul ei au avut loc dezbateri privind Integrarea europeană - percepții românești și Privatizarea între modele teoretice și realitate, s-au prezentat contribuții la istoria orașului, s-au acordat premii elevilor laureați la concursuri de creație plastică și literară.

Din partea redacției noastre a participat dl. Ioan Lăcută.

VETERAN

DL. IOAN I. SIMON, din Baia Mare, veteran de război, care a luptat în cadrul Batalionului „Avram Iancu” din cadrul Diviziei 3 Munte și, apoi, în Divizia Horea, Cloșca și Crișan”, a adunat, cu oșardie, felurite mărturii privind participarea armatei române la războiul din 1941-1945, precum și cinstirea eroilor-veterani, întocmind un album-documentar, din care o copie a trimis-o și redacției noastre.

Mulțumim, felicitându-l totodată pentru frumoasa inițiativă.

SOLICITĂ COLECȚIE COMPLETĂ MAGAZIN ISTORIC

DL. PETRU TAMAȘ, din Vulcan, str. Pinului, nr. 2, bl. N, sc. IV, ap. 80, jud. Hunedoara, cod 2692, dorește să cumpere colecția Magazin istoric de la apariție (aprilie 1967) și până la numărul din aprilie 1995, inclusiv.

INDIA - O DEMOCRAȚIE ÎN MIȘCARE

Acesta este titlul suplimentului special al ziarului România liberă editat de către Societatea „R” S.A. - România liberă, în cooperare cu Ambasada Indiei la București. A fost difuzat la 15 august 1995, de Ziua Independenței Indiei, proclamată la 15 august 1947.

CERERI ȘI OFERTE

ALEXANDRU-IOAN BURLACU, Brașov, alea Petuniei, nr. 6, bl. 24, sc. C, ap. 58, solicită: nr. 2/1993.

MIHAI LAZAR, Oradea, str. Moldovei, nr. 54, bl. QR 49, sc. A, ap. 6, oferă: numere disperate din 1970-1990.

BORIS CHELARU, Craiova, Calea București, bl. A8, ap. 22: oferă colecția completă.

GHEORGHE P. GOGU, com. Bărcănești, jud. Ialomița, oferă colecția 1967-1992.

CONSTANȚA MUNTEANU, București, alea Pădurea Craiului, nr. 2, bl. H2, ap. 7, oferă colecția 1967-1989.

CONSTANTIN NOSIEVICI, București, str. Pajurei, nr. 18, bl. G5, ap. 59, solicită: nr. 2, 8/1993.

ILIE IONEL, Râmnicu Vâlcea, str. Știrbei Vodă, nr. 6, oferă numere disperate din 1967-1985.

DUMITRU DRUGĂ, București, str. Pașcani, nr. 9, solicită nr. 1/1990.

OCTAVIAN PETRIȘOR, com. Adunați-Copăceni, jud. Giurgiu, solicită: nr. 3/1990; 6/1986; 10/1991; oferă: numere disperate din 1970-1994.

ILIE MOȘNEAGU, Botoșani, str. Octav Onicescu, nr. 69, sc. C, ap. 20: oferă colecția completă.

IOAN I. SIMON, Baia Mare, bd. Unirii, bl. 8, sc. A, ap. 6: oferă nr. 6/1967; 11/1968; 11/1969; 4/1976; 5/1977; 3/1978; 12/1984; 9-12/1985; 5/8/1989; 1/1990; 2/1991; 12/1994.

CONTENTS (Romanian History) S. Mehedinți The Foundation of Civilisation – The Work • E. Lamy – The Abdication of Prince Al. I. Cuza – A New Interpretation • P. Tugui 1956. Three Members of the Academy denounce the Mystification of Romanian History • C. Aioanei, C. Troncota Securitate against the Romanian Orthodox Church (II) • V.I. Rusu From the Hell of Communist Prisons • In Bucharest, 50 Years Ago • A Military Priest on the Eastern Front • St. S. Gorovei How Old are Our Towns (II) • D.A. Lăzărescu British Diplomacy and the Romanian Principalities • I.C. Dumitrescu 1828-1829. Romanians versus Calamities • C. Păunescu, M. Ștefan Glimpses from the National Bank History (VII)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) S. Mehedinți Le fondement de la civilisation – le travail • E. Lamy l'Abdication du prince Al. I. Cuza – une nouvelle version • P. Tugui 1956. Trois académiciens dénoncent la mystification de l'histoire roumaine • C. Aioanei, C. Troncota La Securitate contre l'Eglise orthodoxe roumaine (II) • V.I. Rusu Dans l'enfer des prisons communistes • A Bucarest il y a 50 ans • Un prêtre militaire sur le front de l'Est • St. S. Gorovei L'ancienneté des villes (II) • D.A. Lăzărescu La diplomatie britannique et les Principautés Roumaines • I.C. Dumitrescu 1828-1829. Les Roumains face aux désastres • C. Păunescu, M. Ștefan Pages de l'histoire de la Banque Nationale de Roumanie (VII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. Мехединци Основа цивилизации – труд • Е. Лами Отречение от престола князя Ал. И. Кузы – новая версия • П. Тугуй 1956. Три академика разоблачают мистификацию румынской истории • К. Аioanei, К. Тронкота Securitate против православной церкви (II) • В. И. Руку В ад коммунистических тюрем • В. Бухаресте 50 лет назад • Военный священник на восточном фронте • Шт. С. Гороев Древность городов (II) • Д. А. Лăзареску Английская дипломатия и румынские княжества • И. К. Думитреску 1828–1829. Румыны лицом к лицу с бедствиями • К. Паунеску, М. Штефан Из истории Национального Банка Румынии (VII)

INHALT (Rumänische Geschichte) S. Mehedinți Die Arbeit – Grundlage der Zivilisation • E. Lamy Die Abdankung des Fürsten Al. I. Cuza – eine neue Ansicht • P. Tugui 1956. Drei Akademiker brandmarken das Fälschung der rumänischen Geschichte • C. Aioanei, C. Troncota Die Securitate gegen die rumänische Orthodoxe Kirche (II) • V.I. Rusu Aus der Hölle der kommunistischen Kerker • In Bukarest vor 50 Jahre • Ein Beichtvater an der Ostfront • St. S. Gorovei Das Alter der Städte (II) • D.A. Lăzărescu Die britische Diplomatie und die rumänische Fürstentümer • I.C. Dumitrescu 1828-1829. Die Rumänen gegenüber des widrigen Geschick • C. Păunescu, M. Ștefan Aus der Geschichte der Rumänischen National-Bank (VII)

SUMARIO (Historia rumana) S. Mehedinți La base de la civilisation – el trabajo • E. Lamy La abdicación del príncipe Al. I. Cuza – una nueva visión • P. Tugui 1956. Tres académicos denuncian la misticación de la historia rumana • C. Aioanei, C. Troncota El servicio de seguridad contra la Iglesias ortodoxa rumana (II) • V.I. Rusu Del infierno de las cárceles comunistas • En Bucarest hace 50 años • Un cura militar en el frente del Este • St. S. Gorovei La antigüedad de las ciudades (II) • D.A. Lăzărescu La Diplomacia Británica y los Principados Rumanos • I.C. Dumitrescu 1828-1829. Los rumanos de cara a las desgracias • C. Păunescu, M. Ștefan Páginas de la historia del Banco Nacional de Rumania (VII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/406, 917.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39,

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coreși” – București

Comandă de stat
ISSN 0541-881X

Lei 950

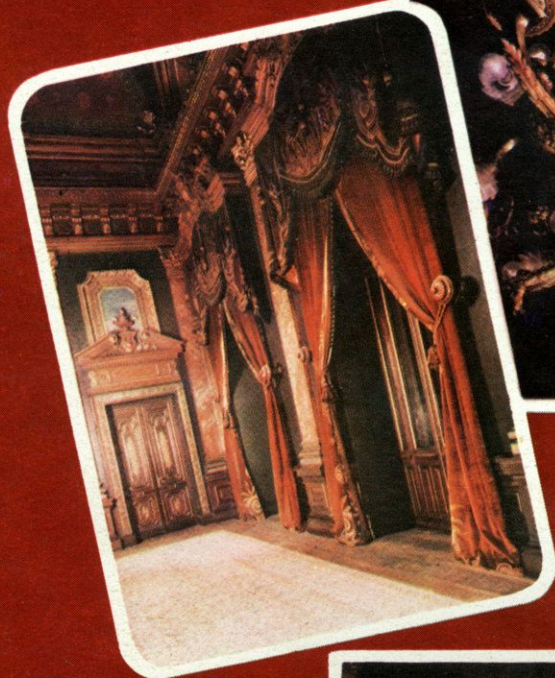

quelque
siècle)

d'or

signifique
des

général

1956:
Trei academicieni
denunță mistificarea
istoriei românești

**magazin
istoric**